

**DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM BÖLÜMÜ
OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

**60-72 AY ARASINDAKİ OKUL ÖNCESİ DÖNEM
ÇOCUKLARININ AİLE ALGILARININ İNCELENMESİ
ÜZERİNE BİR DURUM ÇALIŞMASI**

Ümmühan AKPINAR

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanları

Doç. Dr. Baykal BİÇER

Yrd. Doç. Dr. Meral BEŞKEN ERGİŞİ

Kütahya, 2015

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “60-72 Ay Arasındaki Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Aile Algılarının İncelenmesi Üzerine Bir Durum Çalışması” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların “Kaynaklar” bölümünde gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2015

Ümmühan AKPINAR

Kabul ve Onay

Ümmühan AKPINAR'ın hazırladığı “60-72 Ay Arasındaki Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Aile Algılarının İncelenmesi Üzerine Bir Durum Çalışması” başlıklı yüksek lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği ile kabul edilmiştir.

.../.../2015

Doç. Dr. Baykal BİÇER (Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Meral BEŞKEN ERGİŞİ (2. Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Serkan ARIK

Yrd. Doç. Dr. Hakan SARIÇAM

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ULU

Doç. Dr. Baykal BİÇER
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Önsöz

Bu araştırma, 60-72 ay arasındaki okul öncesi dönem çocuklarının ailelerine ilişkin düşünce ve algılarının cinsiyet, kardeş durumu, anne-baba eğitim seviyesi, aile yapısı ve okul öncesi eğitim kurumundaki yılına göre nasıl farklılaştığı, çizimler ve yüklenen anlamlar arasındaki ilişkiler ortaya konmaya çalışılarak çok yönlü, detaylı, sistemli ve derinlemesine incelenmesi amacıyla yapılmıştır.

Araştırma sürecinin planlanması, uygulanması ve raporlaştırılması aşamalarında bana fikirleri ile yol gösteren, araştırmam boyunca bana destek olan değerli hocalarım ve tez danışmanlarım Sayın Doç. Dr. Baykal BİÇER ve Sayın Yrd. Doç. Dr. Meral BEŞKEN ERGİŞİ'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Araştırma verilerinin analizinde benden yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Vesile OKUTAN, Yrd. Doç. Dr. Meral BEŞKEN ERGİŞİ, Dr. Seda LİMAN, Uzman Kenan DEMİR'e teşekkür ederim.

Hayatım boyunca sıkıntılı zamanlarımda hep yanımda olan ve her türlü nazıma katlanan annem Sevim AKPINAR, babam Mehmet AKPINAR ve ağabeyim Ali Osman AKPINAR'a bana duydukları güven ve destekleri için çok teşekkür ederim. Bu süreçte beni yüreklendiren ve çalışmaya devam etmemi sağlayan tüm yakınlarıma özellikle de her an yanımda olan ve zor anlarımı kolaylaştıran canım kuzenim Fatma ARSLAN'a çok teşekkür ederim.

Ümmühan AKPINAR

Kütahya, 2015

İçindekiler

Yemin Metni	i
Kabul ve Onay.....	ii
Önsöz	iii
İçindekiler	iv
Şekiller Dizini	vi
Tablolar Dizini	vii
Özet	ix
Abstact.....	x
Birinci Bölüm.....	1
Giriş.....	1
Kavramsal Çerçeve.....	1
Çocuk kavramı	1
Okul öncesi dönem	1
Okul öncesi dönem çocuklarının gelişim özellikleri.....	2
Üç yaş gelişim özellikleri	2
Dört yaş gelişim özellikleri	3
Beş yaş gelişim özellikleri.....	3
Okul öncesi eğitim	4
Çocuk ve aile	5
Çocuk ve algı	6
Çocukta aile algısı	7
Çocuk ve resim	9
Çocukların çizgisel gelişimi.....	10
Çocukların çizgisel gelişim dönemleri.....	11
Karalama dönemi (2-4 yaş)	12
Şema öncesi dönem (4-7 yaş).....	13
Çocuk resimlerinin özellikleri.....	14
İlgili araştırmalar.....	16
Problem Durumu	21
Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	23
Problem Cümlesi	24
Alt problemler.....	24
Sınırlılıkları.....	25
Tanımlar.....	25
İkinci Bölüm	26
Yöntem.....	26
Araştırmanın Modeli	26
Çalışma Grubu.....	26
Verilerin Toplanması.....	28
Veri toplama araçları	28
Aile konulu resim çalışmaları	28
Yarı-yapılandırılmış görüşme formu	29
Demografik bilgi formu	30
Verilerin Analizi.....	30
Aile bireylerini eksik/tam çizme durumu	32
Aile bireylerini eksiksiz ve bir arada/ayrı çizme durumu (mekânsal olarak) 33	33

Resme aile bireyleri dışında birey çizme durumu	35
Çocuğun kendisine en yakın çizdiği birey	35
Çocuğun ilk/en büyük/en önde/en solda çizdiği birey	35
Çocuğun en son çizdiği/hiç çizmediği birey	36
Üçüncü Bölüm	38
Bulgular ve Yorum.....	38
Çocukların Çizdikleri Aile Resimlerinin Analizine İlişkin Elde Edilen Bulgular	38
Aile Resimlerinden Cinsiyet Değişkenine İlişkin Elde Edilen Bulgular	87
Aile Resimlerinden Kardeş Durumu Değişkenine İlişkin Elde Edilen Bulgular	90
Aile Resimlerinden Anne Eğitim Seviyesi Değişkenine İlişkin Elde Edilen Bulgular	93
Aile Resimlerinden Baba Eğitim Seviyesi Değişkenine İlişkin Elde Edilen Bulgular	96
Aile Resimlerinden Aile Yapısı Değişkenine İlişkin Elde Edilen Bulgular	99
Aile Resimlerinden Okul Öncesi Eğitim Kurumundaki Yıl Değişkenine İlişkin Elde Edilen Bulgular	102
Dördüncü Bölüm.....	106
Tartışma, Sonuç ve Öneriler	106
Tartışma.....	106
Aile algısının cinsiyet değişkenine göre bulgularının tartışılması.....	106
Aile algısının kardeş durumu değişkenine göre bulgularının tartışılması ...	107
Aile algısının anne-baba eğitim seviyesi değişkenine göre bulgularının tartışılması.....	108
Aile algısının aile yapısı değişkenine göre bulgularının tartışılması.....	110
Aile algısının okul öncesi eğitim kurumundaki yıl değişkenine göre bulgularının tartışılması	111
Sonuç	113
Öneriler	116
Kaynaklar	118
Ekler	128
Ek-1: Araştırma İzin Belgesi	128
Ek-2: Çocuk Bilgi Formu	129
Ek-3: Aile Bilgi Formu.....	130
Ek-4: Çocuk Görüşme Formu	131
Ek-5: Aile Görüşme Formu	132
Özgeçmiş.....	133

Şekiller Dizini

Sayfa

Şekil 1. Resim 1	38
Şekil 2. Resim 2	39
Şekil 3. Resim 3	40
Şekil 4. Resim 4	42
Şekil 5. Resim 5	43
Şekil 6. Resim 6	44
Şekil 7. Resim 7	45
Şekil 8. Resim 8	46
Şekil 9. Resim 9	48
Şekil 10. Resim 10	49
Şekil 11. Resim 11	50
Şekil 12. Resim 12	52
Şekil 13. Resim 13	53
Şekil 14. Resim 14	54
Şekil 15. Resim 15	55
Şekil 16. Resim 16	57
Şekil 17. Resim 17	58
Şekil 18. Resim 18	59
Şekil 19. Resim 19	60
Şekil 20. Resim 20	61
Şekil 21. Resim 21	62
Şekil 22. Resim 22	63
Şekil 23. Resim 23	64
Şekil 24. Resim 24	66
Şekil 25. Resim 25	67
Şekil 26. Resim 26	68
Şekil 27. Resim 27	69
Şekil 28. Resim 28	70
Şekil 29. Resim 29	72
Şekil 30. Resim 30	73
Şekil 31. Resim 31	74
Şekil 32. Resim 32	75
Şekil 33. Resim 33	76
Şekil 34. Resim 34	77
Şekil 35. Resim 35	78
Şekil 36. Resim 36	79
Şekil 37. Resim 37	80
Şekil 38. Resim 38	81
Şekil 39. Resim 39	82
Şekil 40. Resim 40	84

Tablolar Dizini

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1 Çalışma Grubunun Demografik Bilgileri	27
Tablo 2 Çocukların Çizdikleri Resimlerde Aile Bireylerinin Eksik Çizilme Nedenleri	85
Tablo 3 Aile Bireylerinin Birbirinden Ayrı Çizilme Nedenleri	86
Tablo 4 Çocukların Resme Aile Bireyleri Dışında Birey Çizme Nedenleri	86
Tablo 5 Cinsiyete Göre Aile Bireylerini Eksik/Tam Çizme Durumu	87
Tablo 6 Cinsiyete Göre Aile Bireylerini Bir Arada/Ayrı Çizme Durumu (Mekânsal Olarak)	87
Tablo 7 Cinsiyete Göre Resme Aile Bireyleri Dışında Birey Çizme/Çizmeme Durumu	88
Tablo 8 Cinsiyete Göre Çocuğun Kendisine En Yakın Çizdiği Birey	88
Tablo 9 Cinsiyete Göre İlk/En Büyük/En Önde/En Solda Çizilen Birey	89
Tablo 10 Cinsiyete Göre En Son Çizilen/Hiç Çizilmeyen Birey	89
Tablo 11 Kardeş Durumuna Göre Aile Bireylerini Eksik/Tam Çizme Durumu ..	90
Tablo 12 Kardeş Durumuna Göre Aile Bireylerini Bir Arada Çizme/Çizmeme Durumu (Mekânsal Olarak)	90
Tablo 13 Kardeş Durumuna Göre Resme Aile Bireyleri Dışında Birey Çizme/Çizmeme Durumu	91
Tablo 14 Kardeş Durumuna Göre Çocuğun Kendisine En Yakın Çizdiği Birey .	91
Tablo 15 Kardeş Durumuna Göre İlk/En Büyük/En Önde/En Solda Çizilen Birey	92
Tablo 16 Kardeş Durumuna Göre En Son Çizilen/Hiç Çizilmeyen Birey	92
Tablo 17 Anne Eğitim Seviyesine Göre Aile Bireylerini Eksik/Tam Çizme Durumu	93
Tablo 18 Anne Eğitim Seviyesine Göre Aile Bireylerini Bir Arada/Ayrı Çizme Durumu (Mekânsal Olarak)	93
Tablo 19 Anne Eğitim Seviyesine Göre Resme Aile Bireyleri Dışında Birey Çizme/Çizmeme Durumu	94
Tablo 20 Anne Eğitim Seviyesine Göre Çocuğun Kendisine En Yakın Çizdiği Birey	94
Tablo 21 Anne Eğitim Seviyesine Göre İlk/En Büyük/En Önde/En Solda Çizilen Birey	95
Tablo 22 Anne Eğitim Seviyesine Göre En Son Çizilen/Hiç Çizilmeyen Birey ..	95
Tablo 23 Baba Eğitim Seviyesine Göre Aile Bireylerini Eksik/Tam Çizme Durumu	96
Tablo 24 Baba Eğitim Seviyesine Göre Aile Bireylerini Bir Arada/Ayrı Çizme Durumu (Mekânsal Olarak)	96
Tablo 25 Baba Eğitim Seviyesine Göre Resme Aile Bireyleri Dışında Birey Çizme/Çizmeme Durumu	97
Tablo 26 Baba Eğitim Seviyesine Göre Çocuğun Kendisine En Yakın Çizdiği Birey	98

Tablo 27. Baba Eğitim Seviyesine Göre İlk/En Büyük/En Önde/En Solda Çizilen Birey	98
Tablo 28 Baba Eğitim Seviyesine Göre En Son Çizilen/Hiç Çizilmeyen Birey...	99
Tablo 29 Aile Yapısına Göre Aile Bireylerini Eksik/Tam Çizme Durumu.....	99
Tablo 30 Aile Yapısına Göre Aile Bireylerini Bir Arada/Ayrı Çizme Durumu (Mekânsal Olarak).....	100
Tablo 31 Aile Yapısına Göre Resme Aile Bireyleri Dışında Birey Çizme/Çizmeme Durumu.....	100
Tablo 32 Aile Yapısına Göre Çocuğun Kendisine En Yakın Çizdiği Birey.....	101
Tablo 33 Aile Yapısına Göre İlk/En Büyük/En Önde/En Solda Çizilen Birey ..	101
Tablo 34 Aile Yapısına Göre En Son Çizilen/Hiç Çizilmeyen Birey.....	102
Tablo 35 Okul Öncesi Eğitim Kurumundaki Yılına Göre Aile Bireylerini Eksik/Tam Çizme Durumu.....	102
Tablo 36 Okul Öncesi Eğitim Kurumundaki Yılına Göre Aile Bireylerini Bir Arada/Ayrı Çizme Durumu (Mekânsal Olarak).....	103
Tablo 37 Okul Öncesi Eğitim Kurumundaki Yılına Göre Resme Aile Bireyleri Dışında Birey Çizme/Çizmeme Durumu	103
Tablo 38 Okul Öncesi Eğitim Kurumundaki Yılına Göre En Yakın Çizilen Birey	104
Tablo 39 Okul Öncesi Eğitim Kurumundaki Yılına Göre İlk/En Büyük/En Önde/En Solda Çizilen Birey	104
Tablo 40 Okul Öncesi Eğitim Kurumundaki Yılına Göre En Son Çizilen/Hiç Çizilmeyen Birey.....	105
Tablo 41 60-72 Aylık Çocukların Ailelerini Algılama Durumları	113
Tablo 42 Aile Bireylerinin Çizim Sıraları ve Sayfadaki Yerlerine Göre Elde Edilen Sonuçlar	114

Özet

60-72 ay arasındaki okul öncesi dönem çocuklarının aile algılarının incelenmesi üzerine bir durum çalışması

Okul öncesi dönemde çocukların çevrelerini keşfetme sürecindeki en yakın kurum ailedir. Bu küçük birim, temel alışkanlıkların kazanıldığı ve öğrenmenin en yoğun olduğu bu dönemde çocuk için çok önemlidir. Bu nedenle çocukların aile algılarının bilinmesi, sağlıklı bireyler olarak yetiştirilmelerinde faydalı olacak etmenlerden biridir.

Bu araştırmada, 60-72 aylık okul öncesi dönem çocuklarının ailelerine ilişkin düşünce ve algılarının; cinsiyet, kardeş durumu, anne-baba eğitim seviyesi, aile yapısı ve okul öncesi eğitim kurumundaki yılına göre nasıl farklılaştığı, çizimler ve çizimlere yüklenen anlamlar arasındaki ilişkiler ortaya konmaya çalışılarak incelenmiştir. Araştırma nitel bir araştırma olup durum çalışması yöntemi ile yapılmıştır. Çalışmanın çalışma grubu 2014-2015 eğitim öğretim yılında Trabzon'da 3 okul öncesi eğitim kurumunda öğrenim görmekte olan 40 çocuk oluşmaktadır. Araştırmanın verileri, anne-baba-çocuk ile yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler ve çocuklara çizdirilen aile konulu resimler ile elde edilmiştir. Elde edilen veriler incelendiğinde, kız çocuklarının erkek çocuklarına göre, kardeşi olmayan çocukların kardeşi olan çocuklara göre, anne-baba eğitim seviyesi yüksek ve ortaöğretim olan çocukların anne-baba eğitim seviyesi ilköğretim olan çocuklara göre, tam aileye sahip çocukların parçalanmış aileye sahip çocuklara göre ve okul öncesi eğitim kurumunda 1. yılı olan çocukların 2 ve üzeri yılı olan çocuklara göre aile algılarının daha olumlu olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Aile resmi, aile algısı, okul öncesi dönem.

Abstact

A case study upon examination of family perceptions of 60-72 months pre-school children

The family is the nearest institution in the process preschool term when the children discover their environment. This small unit is very important for children during this period, because in this period the basic habits are learnt and learning process is so intense. Therefore, children knowing the perception of family is one of the useful factors on children's healthy raising in terms of pre-school education.

In this study, how 60-72 month old children's thoughts and perceptions regarding their families become different according to their gender, sibling status, parents' education level, family structure and the year of his/her preschool education institution, is investigated by trying to reveal the relationship between the drawings and attributed meanings. The research is a qualitative case and is carried out by the method of case study. The sample of the study is composed of 40 pre-school children studying in three preschool education institutions in Trabzon in 2014-2015 academic years. The data of the research is obtained from semistructured interviews with parents and children 'family subject drawings'. As the obtained data is analyzed, a conclusion is reached: the family perception of those are better; girls compared to boys, children with siblings compared to children with no siblings, the children whose parents 'level of education is higher or more compared to children whose parent's level of education is primary school, the children who have their all family members full and alive compared to children whose families are broken up and children on their first year in the preschool education institution compared to children in second or more years.

Keywords: Family drawing, perception of family, pre-school term.

Birinci Bölüm

Giriş

Bu araştırma, 60-72 ay arasındaki çocukların aile algılarının incelenmesi amacıyla hazırlanmıştır. Bu bölümde kavramsal çerçeve, problem durumu, araştırmanın amacı ve önemi ile varsayımları ele alınacaktır.

Kavramsal Çerçeve

Bu bölümde araştırma için önemli olan ve araştırmaya temel oluşturan kavramsal bilgiler sunulmuştur.

Çocuk kavramı

Çocuk kavramının tanımlanması, kavramı ele alan bakış açısıyla doğrudan ilişkilidir. Bir sosyolog, bir psikolog veya bir hukukçu farklı tanımlamalarda bulunur. Çocukluk kavramına temelde iki anlam yüklendiği görülmektedir. Birinci olarak birisinin evladı, ikinci olarak da bir toplumda yetişkinlerle aynı ölçüde tam bir ekonomik ve hukuksal statü kazanamamış birisi anlamında kullanılmaktadır (Marshall, 1999). Çocuğa yüklenen anlam ile anne-babanın eğitim düzeyi arasında doğru bir ilişki vardır. Ailede eğitim düzeyi arttıkça çocuk ekonomik bir varlık olarak görülmezken, eğitim düzeyi düştükçe çocuğun ekonomik değer yaratan bir varlık olarak görülme oranı artmaktadır (Kağıtçıbaşı, 1998).

Okul öncesi dönem

“İlk çocukluk dönemi” ya da “oyun çağı” denilen dönem, çocuğun yaşamındaki 2-6 veya 3-6 yaşları kapsayan dönemdir (Baran, Yılmaz ve Yıldırım, 2007). Okul öncesi dönem, çocuğun psiko-motor gelişimin en hızlı olduğu, benlik ve cinsiyet duygusunun geliştiği, aile ve çevre algısının şekillendiği dönemdir. Ayrıca okul öncesi dönemde çocuk, dil gelişimi sayesinde ifade etmek istediklerini hareketleri yoluyla değil kazandığı dil becerisi ile ifade etme yoluna gider. Çocuğun becerileri arttıkça kendine güveni artar daha çok şey yapmaya çalışır (Sayıl, 2014). Bu dönemde çocuk, günlük yaşam becerilerinin gelişimiyle meşguldür. Seçilen ebeveynin “taklit edilmesi” dönemin en belirgin

özelliklerindedir (Eskicioğlu, 2010). Bu nedenle ailenin okul öncesi dönemdeki çocuğun gelişimsel özelliklerini bilmesi ve buna uygun davranması faydalı olacaktır (Keskin Paktuna, 2013).

Okul öncesi dönem çocuklarının gelişim özellikleri

Bebekler ilk çocukluk çağı veya okul öncesi çağa gelinceye kadar çevresini keşfederek manipüle edebildiği her şeyle ilgilenir, kısa bir süre oyuncaklarıyla bırakılırsa kendi kendine oynar ve tüm bedenini keşfetmeye çalışır (Sayıl, 2014). İlk çocukluk dönemini kapsayan 3-6 yaş gelişim özellikleri şu şekildedir:

Üç yaş gelişim özellikleri

Bu döneme, "Özgürlüğe karşı birinci atılım", "Birinci kaprisler çağı", "Egosantrik dönem", "Üç yaş bunalım dönemi" gibi isimler verilmektedir. Çocuk, ego'sunu, yani benliğini bu dönemde keşfeder. Bu keşfin iyi olmadığı, başarılı atlatılamadığı durumlarda bencil bir tip ortaya çıkabilir (Yavuzer, 2013).

Dönemin temel özellikleri;

- Hareket koordinasyonu çok artsa da sakindirler,
- Kalem kullanmaya, çizgiler çizmeye başlar,
- Yaşıtlarıyla birlikte oynamaya başlar,
- Kendini ifade etmeye çok açıktır,
- Cinsiyetini öğrenmiştir ve sorulduğunda söyleyebilir,
- Eksik insan resmine kol ve bacak çizerek tamamlar,
- Karşı cinsten ebeveyne yakınlık hisseder fakat zaman zaman değiştirebilir,
- Renkleri tanır ve eşleştirir, yuvarlak çizer,
- Resmini gördüğü nesneyi tanımlar,
- Dikkat süreleri kısadır,
- Yaptığı günlük işlerle ilgili olarak sorulan sorulara cevap verir,
- Kendi kendine yemek yer,
- Düğmesiz ve bağısız giysileri yardımsız giyer,
- Giysilerin önünü ve arkasını ayırt eder,
- Gereksinim duyduğunda bağımsız olarak tuvalete gider (Sayıl, 2014; AÇEV, 2014a).

Dört yaş gelişim özellikleri

Dört yaş çocuğu değişken bir görünüm sergiler. Genellikle yarım bırakılan bir şeye karşı duyarsız olabilir ve sorgu çağı dört yaşında en yüksek düzeye ulaşır (Yavuzer, 2013).

Dönemin temel özellikleri;

- Hareketleri çok hızlanmıştır,
- Ayak parmağının ucunda durabilir,
- Çoğu kalemi işaret parmağı ile diğer parmakları arasında tutabilir,
- Çizdiği insan resminde baş, kol, bacaklar ve parmaklar belirgindir,
- Dil kolay ve doğru kullanılan bir araç haline gelmiştir,
- Paylaşma becerisi süreklilik göstermeye başlar,
- Anne babalarını kıskanma eğiliminde olabilirler,
- Etkin bir hayal gücü vardır,
- Yeme, uyuma ve dışkılama alışkanlıkları düzenlidir (Yurtsever Kılıçgün, 2013; Sayıl, 2014)

Beş yaş gelişim özellikleri

İlk çocukluk evresinin düğüm noktasını, aile ve çocuk için "**altın yaş**" olarak nitelendirilen 5 yaş oluşturur. Daha bilgili ve olgun bir birey görünümünde olan 5 yaş çocuğu, çevresine karşı dostça bir yaklaşım içindedir (Yavuzer, 2013).

Dönemin temel özellikleri;

- Dikkat süreleri daha uzundur, daha iyi konsantre olurlar,
- Kelimelerin anlamlarını sorarlar,
- Hikâyelerin başı, sonu ve ortası olduğunu anlarlar.
- Kitapların soldan sağa, yukardan aşağı okunduğunu anlarlar.
- Basit bir ev resmi çizebilirler,
- Kendi duygularını ifade ederler,
- Başkalarının duygularını anlar ve isimlendirirler,
- 6-7 kısımdan oluşan insan resmi çizebilirler (AÇEV, 2014b; Yurtsever Kılıçgün, 2013).

Okul öncesi eğitim

Okul öncesi eğitimin çeşitli tanımları bulunmakla birlikte, açıklayıcı en genel tanımı şu şekildedir: Okul öncesi eğitimi, 0-72 ay grubundaki çocukların gelişim düzeylerine ve bireysel özelliklerine uygun, zengin uyarıcı ve çevre imkânları sağlayan, onların bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal yönden gelişmelerini destekleyen, onları toplumun kültürel değerleri doğrultusunda en iyi biçimde yönlendiren, ilköğretime hazırlayan ve temel eğitim bütünlüğü içerisinde yer alan bir eğitim sürecidir (Komisyon, 1993: 3). Okul öncesi eğitimi, Belediyeler, Kamu İktisadi Teşekkülleri, Vakıflar, Dini Kuruluşlar ve diğer özel müteşebbisler gibi çeşitli kurumlar yoluyla Milli Eğitim Bakanlığının denetiminde gerçekleştirilebilmektedir. Bu kurumlar hizmet verdikleri yaş gruplarına uygun olarak;

0-36 aylık çocuklara bakım ve eğitim vermek üzere Kreşler,

36-66 aylık çocukların eğitimini amaçlayan Anaokulları,

60-66 aylık çocuklarının eğitimini amaçlayan, örgün eğitim kurumları bünyesinde açılan Anasınıfları ve

36-66 aylık çocuklarının eğitimi amacıyla açılan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı diğer öğretim kurumları bünyesindeki okul öncesi eğitim sınıfı, Uygulama Sınıflarıdır (MEB, 2014).

Okul öncesi eğitim hizmetlerinin; %90'ı Millî Eğitim Bakanlığınca, %10'u SHÇEK ve 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 191. maddesine göre açılan kurum ve kuruluşlarca verilmektedir (MEB, 2014).

Okul öncesi eğitim, çocuğun doğduğu günden temel eğitime başladığı güne kadar geçen yılları kapsayan ve çocukların daha sonraki yaşamlarında önemli roller oynayan bir süreç olması bakımından önemlidir (Aral, Kandır ve Can Yaşar, 2000). Bunun yanı sıra, okul öncesi eğitim, çocukların tüm gelişimlerini toplumun kültürel değerleri doğrultusunda yönlendirir, duyguların gelişimini ve algılama gücünü arttırarak, akıl yürütme sürecinde ona yardımcı olur ve yaratıcılığını geliştirir, kendini ifade etmesini ve öz denetimini kazanmasını sağlar (MEB, 2014).

Çocuk ve aile

“Sosyolojik olduğu kadar felsefi bir kavram olan eğitim, bilgi aşıl原因 ve bilgiyi yönlendiren ideolojiler, müfredat programları ve pedagojik teknikler ile kişiliklerin ve kültürlerin toplumsal bakımdan yeniden üretilmesini kapsar” (Marshall, 1999, s. 174). Kişiliklerin ve kültürlerin yeniden inşasını kapsayan eğitim temel olarak ailede başlar. Aynı zamanda aile sosyal hayatın başladığı yerdir. Çocuk düşünmeyi, davranışı, uyumlu ilişkileri ilk olarak ailesinden öğrenir (Elmacıoğlu, 2012). Nitekim çocuğun toplumun değer yargılarına ve özelliklerine uygun bir insan olarak yetişmesi ailenin verdiği eğitimle yakından ilgilidir. Bu açıdan bakılınca, topluma sağlıklı insan kazandırması beklenen aile kurumu oldukça önemlidir (Öz, 2008).

“Aile, zaman içinde ayakta kalmayı ve değişikliklere uyum göstermeyi başarmış, çok esnek bir toplumsal birimdir” (Marshall, 1999, s. 7). Bu toplumsal birimde çocuk, sevgi ve ilgi, güven ve özgürlük gibi birçok ihtiyacını karşılar (Yıldırım, 2013). Ayrıca aile kurumu, hâlihazırdaki sosyal ve kültürel değerleri aile üyelerine aktarma işlevi görür. Bu işlev aile kurumunun en temel görevidir. Aile kurumu bu sayede kendi geleceğini planlamakta ve kendi kültürel birikimini yaşatacak bireylerin yetişmesini sağlamaktadır (Başaran, 1994).

Tüm toplumlarda toplumun sürekliliğini sağlayan çocukların, bakımı ve eğitimi önem taşımaktadır (Kamu Alanı, 2011). Çocuk ilk toplumsal davranışları, aile üyeleri ile etkileşim kurarak ve onları taklit ederek öğrenir. Anne-babanın çocuğa karşı takındıkları tavır, bebeklik döneminden itibaren çocuk üzerinde derin ve kalıcı izler bırakır. Çocuğa anne-babanın gösterdiği dengeli sevgi ve koruma duygusu, çocukta güven duygusunun gelişimine yardımcı olur (MEGEP, 2007). Okul öncesi dönem, öğrenmenin en yoğun olduğu, temel alışkanlıkların kazanıldığı ve bilişsel yeteneklerin hızlı gelişip biçimlendiği 0–6 yaş/0–72 ay aralığını kapsayan bir dönemdir (Günindi ve Yaşa Giren, 2011). Bu nedenle de çocuğun ilk eğiticisi, ilk rol modeli olan anne babanın çocuğun cinsiyet, benlik, özsaygı, saygı, sorumluluk, özgüven, liderlik, yardımseverlik, nezaket, sabır gibi kavramları kazanmasında en önemli toplumsal birimlerin başında aile gelmektedir (Kağıtçıbaşı, 1998).

Çocukların içinde yetiştirildiği aile tipi, onların yaşayacakları toplumsal ilişki türünü ve sayısını büyük ölçüde belirlemekte, aile içindeki ilişkiler ise,

çocuğun kişilik gelişimini ve toplumsal davranışlarını etkilemektedir. Ailenin çocuğa karşı tutumu, çocuğun benlik kavramına da etki etmektedir (Gander ve Gardiner, 1998). Anne-babalar çocuklarının başarıları üzerinde değil de hataları ve başarısızlıkları üzerinde yoğunlaştıkları zaman çocuklar da iyi yönlerinden çok kendilerindeki eksiklikleri dikkate almakta ve başarısız bir benlik duygusuna kapılmaktadırlar. Ayrıca anne-babalar çocukları için gizil modellerdir. Şöyle ki, çocuklarını çok sık cezalandıran anne babaların çocukları da genellikle aynı saldırgan tutumu sergilemektedirler (Hortaçsu, 2003).

Çocuktaki cinsiyet tiplmesi ise, genellikle doğumdan hemen sonra çocuğa ad verilmesiyle başlasa da, çevrenin çocuktan beklentileri çocuğun cinsiyet algısının asıl belirleyicisi olacaktır (Gander ve Gardiner, 1998). Bunun yanı sıra çocuğun benlik saygısı; düşüncelerinin önemsendiği, sözlerinin dinlendiği, destek ve değer gördüğü bir aile ortamında gelişebilir. Anne-babaların işbirliğine dayalı, sağlıklı bir iletişim ortamı hazırlamaları; çocukların olumlu düşünen, uyumlu, yaratıcı kendi kendini kontrol edebilen bireyler olmalarını sağlar (MEGEP, 2007).

Çocuk ve algı

Bir şeye dikkati yönelterek, duyular yoluyla o şeyin bilincine varma işi algıdır (TDK, 2015). Bir diğer tanıma göre ise, algı; duyuları yorumlama, onları anlamlı hale getirme sürecidir (Morgan, 1999). Algılama süreci; göze, kulağa ve diğer alıcılara gelen uyarılara anlam verilmesi ve yorumlanması işidir (Kağıtçıbaşı ve Özgediz, 1983). Algı çağdaş psikoloji ve epistemolojide, duyuşsal olarak uyarılma sonucunda sıradan nesnelere veya birtakım duyuşsal girdilerin farkına varıp onlara anlam yüklemekten oluşan süreç; dış dünyayı duyular yoluyla, iç yaşantıları ise içebakışla kavrama yetisidir (Cevizci, 2010).

Çocuklar çevrelerini öğrendikleri kavramlara bağlı olarak algılar ve anlamlandırır. Çocukların bireysel-fiziksel özellikleri ve görsel algıları, doğup büyüdüğü sosyal çevrenin kültürel, folklorik, coğrafi özelliği içinde şekillenir (Aksöz, 2010). Her çocuk çevresini algılamada farklılık gösterir ve çevresini farklı bir şekilde anlamlandırır ve anlamlandırdığı şeyleri zihnindeki şemalara bağlı olarak çeşitli imgeler olarak kodlar. Bu anlamlandırma işleminden sonra çocuk, karşılaşacağı durumları gerçekte oldukları gibi değil, kişisel algı şemasına göre, başka bir deyişle peşin yargılı, kendi çıkarlarını ölçüt yaparak algılamaktadır (Adler, 2006).

Çocukların gelişiminde algı farklı alanlar üzerinde etkilidir. Algı, anlama ve kavramanın gelişiminde önemli bir temel oluşturur. İşitsel algı, çocuğun dinleme becerisini artırır; görsel algı, algılananların bellekte depolanmasına yardımcı olur; dokunma algısı, çocuğun çevresindekileri dokunarak tanımaya ve diğer duyuların kullanımı sırasında onlara rehberlik etmesine yardımcı olur. Birey, yaşamın deneyimlerine algı şemasıyla uyum içinde tepki göstermektedir (Adler, 2006).

Çocukta aile algısı

“Sosyolojik açıdan aile, kan ya da yasal bağlarla birbirine bağlı olan insanlardan oluşmuş, mahrem ilişkilerle örülü bir gruptur” (Marshall, 1999, s. 7). Aile türlerini ise, kabaca çekirdek aile, geniş aile ve parçalanmış aile olmak üzere üçe ayırmak mümkündür (Adak, 2005). Dar, modern ya da kent ailesi de denen çekirdek ailede, karı-koca ve evli olmayan çocuklardan oluşur (Ünal, 2013). Geniş aile ise, anne-baba çocuklar, kuzenler, büyükanne ve babalar, kardeşlerin yer aldığı aile tipidir (Yıldırım, 2013). Parçalanmış aile tanımına bakıldığında ise; ölüm, boşanma, geçici ve sürekli ayrılıklar sebebiyle bilinen aile şeklerinden farklılaşmış ailelerdir (Soyaslan, 1998).

“Aile, zaman içinde ayakta kalmayı ve değişikliklere uyum göstermeyi başarmış, çok esnek bir toplumsal birimdir” (Marshall, 1999, s. 7). Bu toplumsal birimin bir üyesi olan çocuğun aileyi algılayış şekli, onun toplumsal ilişkilerini etkileyecek en önemli faktörlerden biridir. Aile içi ilişkiler, tüm kişilerarası ilişkiler ve sosyal bağlar ele alındığında en yoğun olanı ve en uzun süre devam eden ilişkilerdir (Carr, 2005). Nitekim erken çocukluk döneminden başlayarak birey ilk etkileşimini anne-babasıyla kurmakta ve doğal olarak da ebeveynler mevcut kültürel değerleri ve tutumları çocuklarına aktarmaktadırlar. Dolayısıyla anne ve babaların kendi kişilikleri, aile geçmişleri, tutumları, değerleri, eğitimleri, dini inançları ve sosyo-ekonomik durumları, cinsiyetlerine özgü özellikleri çocuklarını nasıl sosyalleştirdikleri üzerinde etkili olmaktadır (Hetherington, Parke, Guavin ve Locke, 2006). Bireylerin sosyalleşmesinin yanı sıra ailenin tam ya da dağılmış olması, aile eğitim seviyesi, ailenin üyesi olduğu kişilerin ilişkileri (anne-baba, anne-baba-çocuk, kardeş ilişkileri vb.) gibi faktörler de çocuğun aileyi algılayış şeklini etkilemekte bu bağlamda da toplumsal yaşamda bireyin ilişkilerini de etkileyebilmektedir (Hortaçsu, 2003).

Ailesi parçalanmış olan çocuklarda ayrılma öncesi süreçte ebeveynlerin çocuğa karşı ilgisiz tutumu neticesinde çocuklarda saldırganlık gibi problemler görülmekle beraber ileriki dönemlerde çocuğun aileye karşı olan tutumlarını etkilemektedir (Keskin, 2007). Herhangi bir nedenle ailenin parçalanması sonrasında sadece anneleri ile yaşamak zorunda kalan çocukların annelerinin yaşadığı depresiflik ve sinirlilik gibi durumlar nedeniyle çocuklarıyla da az ilgilendikleri ve disiplin konusunda daha katı oldukları görülmektedir (Amato, 1993). Aile kurumundan yoksunluk, çocukların psikolojik ve sosyal gelişim dönemi de göz önünde tutulduğunda onların dezavantajlı bir konumda yaşama atılmaları anlamına gelmektedir. Özgüven eksikliği, dışlanmışlık hissi ve şiddete eğilimli olma gibi bazı kişilik bozuklukları bu problemlerden birkaçıdır (Yörükoğlu, 2007). Babasız ailelerde büyüyen çocukların aile algısında olumsuzluk oluştuğu ve babalık idealinin erozyona uğradığı görülmektedir (Yıldırım, 2013). Yine parçalanmış ailelerde sadece baba ile yaşamak zorunda kalan çocuklarda da bir takım duygusal bozukluklar yaşanabilir. Baba sevgisi anne sevgisinden farklı olarak koşulludur. Baba otorite ve kuralları temsil eder. Çocuk buna uydukça babanın daha fazla sevgisiyle karşılaşır. Anne sevgisi ise karşılıksızdır (Yıldırım, 2013). Anne sevgisini hisseden çocuk daha mutlu olmanın yanında toplumsal uyuma sahip bir kişilik sahibi olur. Sevgiden yoksun çocuklar toplumsal uyumsuzluk ve davranış bozuklukları gibi sorunlar yaşayabilir (Razon, 1992).

Aile, bireylerin özellikle bağımlı durumda oldukları dönemlerde, fiziksel, duygusal, ekonomik, sosyal gereksinimlerini karşılayan, sosyal norm ve değerleri çocuğa aktaran ve çocuğu yaşama hazırlayan bir kurumdur (Kağıtçıbaşı, 1998). Aile içi iletişimin olumlu yönde olması çocuğun aile algısını olumlu yönde etkilemektedir. Nitekim ebeveynlerin çocuklarıyla olumlu ilişkiler kuramaması da, çocuğun aile kavramını algılayışında olumsuzluklar oluşturacaktır (Gander ve Gardiner, 1998). Örneğin ebeveynleri tarafından yeteri kadar ilgi görmeyen çocuklarda reddedilme duygusu gelişecektir. Çocuk sayısının fazla olduğu ailelerde, ebeveynlerin zaman zaman çocuklarını ihmal etmeleri sebebiyle çocuklar, anne-babalarının umurunda olmadıklarına ya da onlar tarafından sevilmediklerini düşünebilirler (Öngider, 2006). Ebeveynlerin çocuklarıyla olumlu ve bilinçli ilişki kurmaları, ailenin ekonomik durumu, ebeveynlerin eğitim

seviyeleri ve ailedeki çocuk sayısıyla yakından alakalı olduğu yapılan çalışmalarda tespit edilmiştir. Örneğin, aile ekonomik düzeyi düşük olan çocukların anne babaları tarafından daha az sevildikleri ve daha çok cezalandırıldıklarını düşündükleri ve anne eğitim seviyesi düştükçe, annelerin çocuklarına karşı daha fazla baskı uyguladığı ve katı bir disiplin tutumu sergilediği görülmüştür. (Güneysu, 1982; Şendoğdu, 2000)

Çocuklar duyguları ilk kez ailede öğrenirler. Ebeveynler duyguların nasıl yansıtılacağı, duyguları gösterme koşulları ve harekete geçiren durumlara karşı çocuğa mesajlar gönderirler (Ülgen ve Fidan, 1991). Çocuğun aile içerisindeki diğer bireylerle olan ilişkileri, duygularını ve aile algısını etkiler. Aile içerisinde kardeşleriyle pozitif tutumlarla dayanışmayı ve paylaşmayı öğrenmesi yanında çeşitli rekabet ve kıskançlıklarla da tanıştığı görülmektedir. Nitekim bu duygunun negatif sonuçlar vermemesi ebeveynlerin tutumlarına bağlıdır (Yıldırım, 2013).

Çocuk ve resim

Resim, çocukların hayallerindeki önceden planlamadan oluşan çizimler, şekiller, semboller; iç dünyaların da yaşadıkları duyguların, düşüncelerin yalın bir şekilde dışavurumudur (Aksöz, 2010). Çocuklar okul çağı öncesinde çok yaratıcı olurlar. Bu dönemde çocuklar boyaları, renkli kalemleri, kâğıt ve yapıştırıcı malzemeleri büyük bir yaratıcılıkla kullanırlar. Nitekim bu dönem çocuğu için resim yapmak eğlenceli ve rahatlatıcıdır. Bu durum çocuğun büyümesi ve gelişimine yardımcı olur (Şahin, 2008). Resimler, hikâye anlatma, metaforlar iletme ve hem betimlemenin kendisinde var olan hem de kendi betimlemelerine verdikleri tepkilerde dünya görüşlerini sunmak için çocuklara bir potansiyel sağlar (Malchiodi, 2013).

Gelişimsel alanda uzmanlardan Piaget, Freud, Kellog ve Goodman farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Piaget, çocuk resmine kuramsal açıdan bakarak ilk çocuklukta karalamaları ‘saf oyun’ olarak niteler ve çocukların çizimi bir oyun faaliyeti olarak gördüğü fikrini ileri sürmüştür. Sigmund Freud ise, çocuk resmini kliniksel yansıtmacı yaklaşımla bakmıştır. Freud, çocuğun bilinçaltında yatan istek ve duyguların resimde saklanmış biçimde de olsa anlatıldığını ve resmin, bastırılmış duyguların arıtılmasını sağlayabileceğini ifade etmiştir (Yavuzer, 2003). Kellogg, bu konuda iki farklı görüş ileri sürmüştür. Kellogg’a göre, çocuklar ilgi çekici temel biçimlerin resimlerini yapmaktadırlar. Diğer yandan ise,

doğuştan gelen ve evrensel olan bir görsel düzenin varlığı görüşüdür. Goodman, bir resmi oluşturan işaretlerin dilde, semboller olarak yorumlandığı üzerinde durarak bir resmin bir objeyi işaret etmesi için, onu sembolize etmesi gerektiğini ifade etmiş ve resimlerin, nesnelere simgelenmesinden başka düşüncelerin, duyguların açıklanış şekli olduğunu belirtmiştir (Yavuzer, 2003).

Çocukların planlamadan yaptıkları resimler iç dünyalarını yansıtan ayna gibidir. Yetişkinlerin olumsuz baskıları çocuğun özgürlüğünü kısıtlayarak, yaratıcılığını yitirmesine neden olabilmektedir. Bu nedenle, çocuklara kopya etmesi için model sağlanmamalıdır (Artut, 2007). Çünkü herhangi bir obje veya fikir çocuğun resmindeki biricikliği yok eder ve çizim özgünlüğünün kaybedilmesine sebep olur. Beş yaşındaki bir çocuk ne yapacağına karar vererek çizmeye başlamasına rağmen bütünü oluşturacak çizgileri doğru olarak yerleştiremez. Araştırmacılar “Bir Adam Resmi Çiz” testini kullanarak, çocukların yaşları büyüdükçe çizimlerdeki ayrıntıların da çoğaldığını saptamışlardır. Nitekim çocuğun gelişimsel ve zihinsel olgunluğunu ölçmek için de insan figürü çizimlerinden yararlanılabilir (Yavuzer, 2003). Bunun yanı sıra çocuk sözlü olarak ifade edemediği duygularını çizimler yoluyla daha belirginleştirir (Chandler ve Johnson, 1991).

Dört yaşından itibaren çocuklar için en önemli konu insan figürü çizim deneyimleridir. Bu insan figürleri, kaba formlar şeklinde sembolik olup, vücut oranları gerçek dışıdır (Artut, 2007). Çocuk için resim, dinamik bir faaliyet örneği ve yalın bir anlatım aracıdır. Küçük yaşlarda sözcüklerden daha güçlü bir anlatım aracı olan resim, bize çocuğun iç dünyasını ve büyüme süreci hakkında önemli bilgiler verir. Ayrıca çocuğun benmerkezci bakış açısından uzaklaşarak, geniş bir çevrenin üyesi olduğunun farkına vardığını resim yoluyla anlayabiliriz (Yavuzer, 2003). Belli yaş dönemlerindeki çocuklar nasıl fiziksel, ruhsal, sosyal, bilişsel açılardan ortak özellikler gösteriyorlarsa, çizimleri de belli ortak özellikler göstermektedir (Artut, 2001).

Çocukların çizgisel gelişimi

Çocukların çizgisel gelişim dönemlerine ilişkin günümüze kadar farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan bazıları çocukların çizgisel gelişimlerini gelişimsel, sanatsal, bazıları da sembolik olarak ele almışlardır. Gelişimsel olarak ele alan G.H. Luquet (1927), çocukların çizgisel dönemlerini; “*Saf karalama*,

Yorumlu karalama, Başarısız gerçekçilik, Zihinsel gerçekçilik, Görsel gerçekçilik” olarak ele almıştır. Cyril Burt ise; “*Karalama evresi, Çizgi evresi, Betimleyici simgesellik, Betimleyici gerçeklik, Görsel gerçeklik, Gerileme evresi ve Sanatçı yanının yeniden canlanma*” evresi olarak ele almıştır. Sanatsal olarak ele alan Rhoda Kellog (1970), çocuğun çizgisel gelişimini; “*Anlamsız, basit karalamalar dönemi, Belirgin şekiller dönemi ve Anlamlı şekiller dönemi*” olarak üç aşamada değerlendirmiştir (Yavuzer, 2003: 25-27). Sembolik olarak ele alan V. Lowenfeld ise “*Karalama Dönemi (2-4 Yaş), Şema Öncesi Dönem (4-7 Yaş), Şematik Dönem (7-9 Yaş), Gerçekçilik (Gruplaşma) Dönemi (9-12 Yaş), Görünürde Doğalcılık Dönemi (12-14 Yaş)*” olarak gruplandırmıştır (Lowenfeld ve Brittain, 1964, Akt: Alakuş, 2004).

Gustaf Britsch 1926 yılında, çocuk resimlerinin sistematik bir gelişme çizgisi izlediğine ilk dikkat çeken kişidir. Britsch, bu resimlerin kendi disiplini içerisinde basitten karmaşığa doğru doğal bir şekilde geliştiğini ifade eder. Arnheim ise, 1960’da çocuk resimlerindeki gelişmenin algısal olgu olduğunu ve bu gelişmenin ayırsanmamıştan ayırsanmışa doğru olduğunu savunmuştur (Akt: Kırısoğlu, 2005). Lowenfeld’in bu gelişim evrelerine yaklaşımı Gestalt’çılarla aynı yöndedir. O da bu evreleri gelişimin doğal bir sonucu olarak alır. Fakat diğerlerinden farklı olarak dışarıdan gelen herhangi bir etkinin bu gelişim evrelerinin doğal akışını engellediği görüşündedir (Akt:Kırısoğlu, 2005).

Çocukların çizgisel gelişim dönemleri

Birçok eğitimci ve araştırmacının saptadığı gelişim kuramları, çoğunlukla çocuk resimleri üzerinde yapılan gözleme dayalı olduğundan saptanan çizgisel özellikler her kuramda hemen hemen aynıdır ve çocuğun gelişimsel özellikleriyle yakından alakalı olduğundan bu evrelerin isimlendirilmesi çoğunlukla birbiriyle benzerlik gösterir (Artut, 2001; Buyurgan ve Buyurgan, 2007). Lowenfeld, çizgisel gelişim evrelerinin birbiriyle örtüştüğünü, bütün öğrencilerin sanatsal yeteneğin doğal olarak oluşması yönünde bir gelişim göstereceklerini varsaymaktadır (Akt: Kırısoğlu, 2005). Lowenfeld’in, çizgisel gelişim dönemlerinden karalama dönemi ile şema öncesi dönem aşağıda incelenmiştir.

Karalama dönemi (2-4 yaş)

Her çocuk çevresini farklı olarak yorumlar. Değişik kültür, yetişme koşulları ve bireysel özellikler, doğal olarak çocuk resimlerinde de farklılığa neden olmaktadır. Ancak bu farklılıklar; çocukların ilk kalem tutma becerisinin başladığı dönem olan “karalama dönemi” (2-4 yaş arası) sonrasında ortaya çıkar ve devamlılık gösterir. “Stereotip” olarak da bilinen karalama döneminde ise, çocuğun çizgisel özellikleri genel anlamda tüm dünyada benzer özellikler gösterir (Artut, 2004). Bu dönem çocuğunda gözler ve eller birbiriyle tam olarak uyum içerisinde çalışmaz. Fakat çocuğun kas hareketleriyle göz etkinliklerinin uyumlu hale getirilmeye çalışıldığı bir dönemdir (Collado, 1999).

Çocuğun yaptığı karalamalar asla anlamsız çalışmalar değildir. Çocukların karalama yaparken sürekli tekrarladıkları hareketlerin, dil öğrenimine katkıda bulunduğu ortaya çıkmıştır (Striker, 2005). Genelde, çocuklar iki yaşında karalamaya başlar ve bu etkinliklerini dört yaşına basıncaya kadar sürdürürler (Dilci, 2014). Karalama evresindeki çocuklar, çizim yüzeyinde kollarını sık sık ileri geri döndürerek bazen de resim yapılan yüzeyin dışına çıkarak rastgele çizimler yaparlar. Zamanla, çocuklar kollarının hareketleriyle yaptıkları gelişigüzel çizimler arasındaki ilişkiyi fark ederler ve bu keşif, belli çizgilerin tekrarlanması ile çizgilerini denetim altına almalarıyla gelişir (Artut, 2004).

Çocukların 1,5-4 yaş aralığında yaptığı karalamalar kendi içinde üç döneme ayrılır:

İsimsiz karalamalar (Discorderly scribbling): Gelişigüzel çizgiler. Geniş kol hareketleri ile yapılan çizimler vardır.

Kontrollü karalamalar (Controlled scribbling): Motor koordinasyonunun gelişmesiyle beraber kol hareketleriyle çizgiler arasında ilişkiyi fark eden çocuğun gerçekleştirdiği kontrollü karalamalardır.

İsimplendirilen karalamalar (Naming of scribbling): Çocuğun yaptığı karalamaları oluşturduğu çizgiler hiçbir nesne veya objeye benzemez, onlar hala bir karalamadır (Büyükkarabacak, 2008).

Çocukların bu şekildeki davranışları önemli bir gelişmedir. Bu, çocuğun karalamaları ve diğer resim faaliyetleri kinestetik deneyimlerle, görsel ve motor faaliyet arasındaki koordinasyonu sağlama çabasıyla bağlantılıdır (Malchioldi,

2013). Çocuk 3 yaşına geldiğinde yaptığı karalamaların gerçek nesnelere olan benzerliğinin farkına varır ve çizdiği şekillere isim vermeye başlar (Striker, 2005). Kellogg, karalamalardan yuvarlağın keşfine kadar olan evrede 20 kadar şekil saptar. Bunlar, noktalar, dikeyler, yataylar, çapraz çizgiler, zikzaklar vb.dir. Şekilleri, birleşen şekiller, onları da toplanmalar izler. Kellogg'a göre, birleşen şekiller arasında en anlamlı olanı yuvarlak içine yerleştirilmiş çapraz iki çizgiden oluşan şekildir. Buna "mandala" adı verilir. Mandala çocukların karalamalarında daha sonra birçok şeye dönüşecek olan bir anlamda tema şeklidir (Akt: Kırışoğlu, 2005).

Çocukta ilk simgenin ortaya çıkışı rastlantısal değildir. Öğrendiği ve iletişim kurduğu kişiler resimlerinde ortaya çıkan simgelerdir. Çocuk resimlerinde görülen ilk simge insandır ve bu insan kocaman bir baş ve baştan çıkan kollar ve bacaklarla çizilir. Bazı sanat eğitimcileri bu çizimleri "iri başlar" olarak isimlendirir (Buyurgan ve Buyurgan, 2007). Lowenfeld ve Brittain'e (1964) göre, çocukta kinestetik düşünceden yaratıcı düşünceye doğru değişim gösterirler. Başka bir deyişle çocuklar motor becerileri geliştikçe karalamalarında, yatay ve uzunlamasına çizgisel, dairesel biçimler ve çeşitli noktalar, işaretler ve başka biçimler yaparak yinelenen hareketleri biçimlendirmeye başlarlar. Bu yaştaki çocukta temsili işaretler ve sembolik biçimler yapmak için çizgilerin kasıtlı kullanımı yoktur (Malchioldi, 2013). Bu yaştaki çocukların resme yaklaşımı hayata yaklaşımları gibidir. Hem de çocukların karalamaları onların kişiliklerini de bir derece yansıtır. Çekingen yapıdaki bir çocuk daha sönük, daha silik çizgiler çizerken, dışa dönük çocuklar daha geniş, daha çarpıcı çizgiler çizerler (Striker, 2005).

Şema öncesi dönem (4-7 yaş)

Bu dönem Piaget'in işlem öncesi dönemin bir parçası olan sezgisel döneme denk gelmektedir. Karalama evresinde oluşmaya başlayan mandalalar bu dönemde artık anlamlı figürler haline dönüşür. Bu figürler çoğunlukla çocuğun hayatındaki en önemli varlığı, insanı göstermeye çalışır (Büyükkarabacak, 2008). Şema öncesi dönemde çocuk için en önemli bölüm kafadır. Dairenin içine yerleştirdiği bazı işaretlerle ağız, burun ve gözü gösteren çocuk, canlandırmak istediği obje ya da kavram ile ilişki kurmak kaygısını yaşamaya başlar. Bu evrenin başlangıcı olan dört yaş civarında çocuklar oldukça tanınabilecek biçimler

çizmeye başlarlar. Bu dönemde öznel ve duyguların egemenliğinde olan çocuk aynı zamanda hayallerle doludur (Arıcı, 2006).

4-5 yaşlarından itibaren üç ana rengi fark eden çocuklar parlak ve açık renkleri kullanmayı tercih ederler. Renk kullanımında da gerçekliğe uzaktırlar, nesnelere kendi renklerine boyamak yerine sevdikleri renge boyarlar (Artut, 2001). Şema öncesi dönem çocuğu 5 yaşına geldiğinde insan figürü çizerken baş, baştan çıkan kollar ve bacaklar yaparken bazı organları daha büyük veya elleri parmaksız çizebilir. Altıncı yaşa yaklaşan çocuğun çizimlerinde hem kalem kontrolü geliştiği hem de figürlerle boyun, parmaklar, kulaklar ve gözbebeği gibi ayrıntılar eklendiği görülür (Yavuzer, 2003). Beş buçuk yaşına gelen çocuk kare, ya da üçgen çizebilir (Striker, 2005).

Çocuk 6 yaşına geldiğinde çizimleri daha anlamlı hale gelmeye başlar (Yavuzer, 2003). Bu dönem çocuğu kendisinin ve ailesinin resimlerini yapmaktan hoşlanır (Malchioldi, 2013). Çizimlerde insan figürleri şematiktir, vücut oranları gerçek dışıdır ve perspektif yoktur. Cisimlerin mekânla bağlantıları zayıf olsa da çocuk kalemi, yetişkinler gibi tutar ve düşündüklerini etkin bir hayal gücüyle kâğıda geçirir (Arıcı, 2006). 5-7 yaş arasındaki çocuklarda, aynı anda görülmeyen objeleri, manzaraları betimlemek için saydam resim olarak adlandırılan çizimler ortaya çıkar (Yavuzer, 2003).

Çocuk resimlerinin özellikleri

Çocuklar için resmin diğer sanat faaliyetlerinden farklı olarak özel bir yeri vardır. Burt'a (1921) göre, çocuğun çevresindeki çeşitli elemanları anlamlı bir bütün oluşturmak için bir araya getirdiği çizme, boyama ve yerleştirme işlemleri karmaşıktır. Bu elemanları seçme, yorumlama ve düzeltme işleminde bize bir resimden fazlasını, kendisinin bir parçasını verir (Akt: Malchiodi, 2013). Rudolph Arnheim de çocukların sanatı üzerine alternatif yöntemler düşünenler arasında önemli bir figürdür. Arnheim'in çalışması yeni bir sanat psikolojisinin temellerini atarak kendine özgü kurallarıyla gelişimsel tutarlılığa sahip sembolik bir alan olan çocuk resmini analiz etmek için gerekli kavramsal araçlar sağlamıştır (Golomb, 1990, Akt: Malchiodi, 2013).

Çocuk resimlerinde çeşitli özellikler görülür. Örneğin; mekân kavramı henüz oturmadığı dönemde “düzleme özelliği” görülür. Yani çocuk masa

çiziyorsa masanın ayakları yüzeye düz bir şekilde aktarılır. Zamanla perspektif algısının gelişimi, zemin-çizgi, ön-arka plan yapısının oluşmasıyla çizimlerde gelişme görülür (Yolcu, 2004). Çocuğun gelişimi ilerledikçe, çocuk çizdiği nesnelere bilinen tüm özelliklerini yansıtmaya çalışması ise, “*tamlama özelliği*”’dir. Bu süreçte çocuk yandan görünen figür çiziminde iki gözü ve burnu tam olarak çizmekte isteği görülür. (Yolcu, 2004).

Çocuk aynı anda görülmesi mümkün olmayan manzaraları betimlemek için ise, “*saydamlık ya da röntgen resim*” yöntemini kullanır. 5 ve 7 yaş çocuklarının çizimlerinde çocuğun var olduğunu bildiği ama normal olarak göremediği öğeler bulunabilir. Bunun sonucunda da “*saydam ya da röntgen*” çizim denen şeffaf resim ortaya çıkar (Yavuzer, 2003). Çocuk resimlerinde bulunan bir diğer özellik ise “*boy sıralama özelliği*”’dir. Bu çocuğun iç durumuyla yakından ilgilidir. Kendisi için önemli olan kişilere, nesnelere göre belli bir önem sırasında resmeder. Çocuk için önemli olan daha büyük ve önde, sevmediklerini ise küçük çizer (Yolcu, 2004).

Çocuklar çizdikleri resimlerde esprili bir anlatım da kullanabilirler; esprili çizgilerle resme oyun karakteri verirler. Bu nedenle çocuk, çiçeğe, güneşe bir insan yüzü yapar; evin bacasını çeşitli figürlerle süsler. Çocuğun mutlu veya mutsuz olması çocuğun resimlerindeki figürlerine yansır ve çocuk figürleri mizahi şekilde mutlu ya da üzgün şekilde betimleyebilir (Fan, 2012). Bunun yanı sıra sayfanın tümünü kaplayan resimlerin iç kontrolü zayıf, saldırgan çocuklar tarafından çizildiği; küçük boyutta yapılan resimlerin ise, çocukların güvensizliklerini ve kendilerini yetersiz olarak algıladıkları; abartılı olarak verilen beden parçalarına çocuk tarafından çeşitli anlamlar yüklendiği belirlenmiştir (Yavuzer, 2003)

Çocukların resimlerde kullandıkları renklerde onlar hakkında önemli ipuçları sunar. Çocuklar 4-5 yaşlarına kadar bir ayırım yapmadan, önceden kararlaştırmadan renkleri kullanır (Yavuzer, 2003). Dört beş yaşlarında ana ve ara renkleri öğrenebilirler. Mutlu resimlerde genelde sarı renk, üzüntülü resimlerde genelde kahverengi renk daha ağırlıktadır (MEB, 2015). Okul öncesi dönem çocuklarının çizimlerindeki renk seçimi onların duygularını anlatır. Çocuğun kullandığı sıcak-soğuk renklerin onun olumlu ya da olumsuz tutumunu belirtir. Örneğin mor renk çocukta depresif duyguları, mavi ve turuncu hoşlanmayı,

kırmızı rengin kullanıldığı resimlerin ise çocuktaki korkuyu yansıttığı görülmüştür (Durualp, Çiçenoğlu, Mümüneoğlu, Kalkanlı ve Altuntaş, 2012). Burkitt, Barret ve Davis (2003) yaptığı araştırmada ise, tüm yaş grubundaki çocukların hoş buldukları figürlerde en çok tercih ettikleri renkleri, çirkin figürlerde sevmedikleri renkleri, normal figürlerde ise, orta derecede tercih ettikleri renkleri kullandıkları tespit etmiştir.

Çocukların çizimleri derin anlamlar içerebilmektedir. Özellikle aile çizimlerinde çocuğun sayfayı kullanım şekli bize önemli ipuçları verebilmektedir (Malchiodi, 2013). Aile çizimi çocuğun hem kendisiyle olan hem de ailesinin birbirleriyle olan ilişkilerdeki algısını değerlendirmeye yardımcı olur. Sembol ve hareket boyutları bu algıların yanı sıra ailenin nasıl bir kültüre sahip olduğu hakkında ipuçları verir. Çizimlerdeki figürler çocukların yaşadıkları ve geçmişlerine ait kültürleri de yansıtır (Keskin Paktuna, 2013). Çocuklardan bir şeyler çizmeleri istendiğinde hemen aile resmi yapmazlar. Ancak insan figürünün önem kazandığı 4-6 yaş arası çocuklar istisnadır. Bu dönemdeki çocuklar anne, baba, kardeş ve diğer yakın kişilerin resimlerini yaparlar (Malchiodi, 2013). Aile resimleri, çocukların yalnızca kendileri için ne hissettiklerini değil; yaşamlarındaki önemli kişilerle olan ilişkilerinde kendilerini ve ailelerindeki sistemleri, hiyerarşileri ve sınırları nasıl algıladıklarını da gösterir (Keskin Paktuna, 2013).

İlgili araştırmalar

Çocuk resmi üzerine ilk çalışmalar 1921’de Burt’ün bir insan resmi çizmeyi birkaç zekâ testinden biri olarak kullanmasıyla başlar. Sonraki dönemde 1926 yılında Goodenough, 1948 yılında Buck, 1949 yılında Machover, 1958 yılında Hammer, 1963 yılında Haris ve 1968 yılında da Koppitz, çocuk resimleri üzerine incelemelerde bulunmuşlardır. İlk kez 1931 yılında Appel ve 1942 yılında Wolff aile resimlerinin çocukların kişiliklerini anlamada işe yaradığını ileri sürmüştür (Akt: Malchiodi, 2013). Hulse 1952 yılında, normal ve duygusal rahatsızlığı olan çocukların yaptığı aile resimlerini incelemiştir. Araştırmada, çocukların aile bireyleri ile ilgili duygularını ve aile içerisindeki ilişkileri resimlerine yansıttıkları görülmüştür (Akt: Malchiodi, 2013).

Koppitz 1968 yılında yaptığı araştırmasında, kız çocuklarının erkek çocuklarına göre daha fazla vücut parçası ve giyim ögesi içeren çizimler

yaptıklarını; klişeleşmiş çizim, orantının kullanımı ve giyim ayrıntıları açısından da cinsiyete göre anlamlı farklılıklar olduğunu tespit etmiştir (Akt: Sayıl, 2004).

Kos ve Biermann (1977) yaptıkları çalışmada, aile resimlerinde çocuğun en büyük boyutta çizdiği kişiyle özdeşleştirdiğini fark etmişlerdir. Buna göre baba figürü en büyük çizilmişse çocukların çoğunlukla babayla özdeşim kurduğunu, anne figürü en büyük çizilmişse çocukların çoğunlukla anneye özdeşim kurduğunu tespit etmişlerdir (Akt: Metin, 2009).

Gilby ve Pederson'un (1982) yaptıkları araştırmada, çocuklardan kartlarda basılı figürlerle 'tipik bir aile' oluşturmaları istenmişlerdir. Araştırma sonucunda çocukların oluşturdukları ailelerin geleneksel çekirdek aile imajını yansıttığı görülmüştür.

Watson ve Amgott-Kwan (1984), çocuklarla yaptıkları aile araştırmalarında, çocukların ailelerini tanımlama şekillerini tespit etmek amacıyla, ailenin tanımlanmasını gerektiren açık uçlu hikâyeler kullanmışlardır. Araştırmanın sonucunda çocukların ailelerini rol ilişkileri ve işlevleri aracılığıyla tanımlamaya eğilimli oldukları görülmüştür.

Thomas ve Gray (1992), çocukların resimlerini inceledikleri araştırmalarında, resmi soldan sağa doğru çizen çocukların kendilerini sevdikleri arkadaşlarına daha yakın çizdiklerini; fakat diğer yönde bir çizim sırası izlendiğinde bu yanlılığın ortaya çıkmadığını tespit etmişlerdir.

Morrow (1998), çocukların aile tanımı ve işlevleri hakkındaki düşüncelerini incelediği araştırmada, 8-14 yaş arası çocuklara "aile nedir?" ve "neden aileler var?" sorularını sormuştur. Yapılan bu araştırmanın sonucunda çocukların aileyi tanımlarına oldukça geniş çerçevede bireylerin katıldığı ve tanımlanan ailelerin biyolojik ilişki ya da geleneksel çekirdek aile formunu yansıtmadığı görülmüştür.

Bir başka araştırmada ise Dunn, O'Connor ve Levy (2002), üvey kardeşi, üvey anne babalı ailelerden gelen çocukların aile çizimleri karşılaştırmıştır. Araştırmanın sonucunda, resmin dışında bırakılan bireyin ne aile içi çatışma, ne de çocuğun duygusal ve davranışsal sorunları ile ilişkili olduğu; sadece biyolojik bağın etkili olduğu ve çocukların resimlerinde üvey anne-babalarına, biyolojik anne-babalarına göre daha az yer verdikleri görülmüştür.

Anderson'un (2004) çocukların aile algılarını hareketli aile çizim testi ile incelediği çalışmasında, çocuğun yaşı, cinsiyeti ve doğum sırasının çizdiği aile resmindeki birey çizimleri üzerinde etkisi olduğu tespit edilmiştir. Buna göre; ikinci sırada doğan çocukların aileyi bütün olarak algılayışları, ilk doğan çocuklardan daha düşük bulunmuştur.

Çocukların aile algılarının araştırıldığı bir diğer çalışmada Newman ve Roberts Syre (1993), çocukların ailelerini nasıl tanımladıklarını incelemiştir. 4 yaşından başlayarak üniversite çağındaki çocuklara kadar geniş bir yaş grubunun dâhil edildiği çalışmada çocuklara; "Eğer [farklı bir gezegenden] bir kişi size ailenin ne olduğunu sorsa, anlaması için ona ne cevap verirdiniz?" sorusu sorulmuştur. Çocukların verdikleri cevaplar; kaçının biyolojik bağlardan, kaçının yasal bağlardan, kaçının birlikte yaşamaktan, kaçının duygusal bağlardan, kaçının ortak aktivitelerden, kaçının aile rollerinden ya da kaçının diğer nedenlerden bahsettiklerini belirlemek üzere kodlanmıştır. Yapılan bu araştırma sonucunda, çocukların aileyi çok farklı şekillerde tanımladıkları; fakat katılımcılar tarafından en çok duygusal bağların belirtildiği tespit edilmiştir. Ayrıca cevapların yaşa bağlı olarak farklılık gösterdiği ve büyük çocukların duygusal kriterlere yer vermeye daha fazla eğilimli oldukları görülmüştür.

Ülkemizde ise çocuk resimleri üzerine çoğu son 10 yılda olmak üzere birçok araştırma yapılmıştır (Yıldırım Doğru, Turcan, Aslan, Doğru, 2006; Okyay, 2008; Metin, 2009; Göktaş Telmaç 2010; Aksoy ve Baran, 2010; Sağlam, 2011; Gezer Şen, 2011).

Yıldırım Doğru, Turcan, Aslan ve Doğru (2006), çocuk resminde aile kavramını değerlendirdiği çalışmada, Türkiye'den 8-14 yaş arası 66 öğrenci ve Almanya'dan 8-14 yaş arası 58 öğrenci olmak üzere toplam 124 öğrenci alınmıştır. Öğrencilerden aile kavramını değerlendirmek amacı ile birer aile resmi çizmeleri istenmiştir. Çizimler sonucunda her iki ülkede (Almanya ve Türkiye) yaşayan çocukların cinsiyetine göre resim çizme ve aileyi tanıma durumları arasında kızların erkeklerden daha başarılı oldukları ve yaş ilerledikçe aileyi tanıma düzeyinin yükseldiği gözlemlenmiştir.

Aile resimlerinin sosyo-kültürel değişkenler bakımından inceleyen Okyay (2008) ise, yaptığı çalışmasında okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 84

kız, 102 erkek araştırmaya dâhil edilmiştir. Araştırmada “aile konulu çizimler” sosyo-kültürel değişkenlerin belirlenebilmesi, çocukların aile içi ilişkilerini, kendilerini aile içinde algılayış biçimlerini, problem davranışlar vb. çeşitli değişkenler yönünden çizimlerle arasında bir ilişki olup olmadığını değerlendirmesinde kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, çocukların cinsiyetleri ile aile bireylerinin birbirlerine yakın veya uzak çizilmeleri arasında ve anne babanın eğitim düzeyiyle çocuğun resimlerindeki çizimin belirginliği ve resmin sayfadaki konumunda anlamlı bir ilişki olduğu ortaya konulmuştur.

Metin'in (2009) altı yaşındaki çocukların aile resimlerini incelediği çalışması Ankara'da yaşayan yabancı uyruklu ve Türk uyruklu 51 çocuk üzerinden yürütülmüş ve projektif bir teknik olan hareketli aile resmi çizim tekniği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda hareketli aile resimlerinin; çocukların aile yaşantıları hakkında önemli ipuçları verdiği, çocukların bir kısmının sahip olduğu aile yapısından farklı bir aile yapısını resimde yansıttıkları ve hareketli aile resimlerinde görülen çizim tarzlarının az sayıda çocuk tarafından kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca çocuklar bazen tüm aile bireyleri yerine kendilerini yakın ve rahat hissettikleri kişileri, varlıkları resmetmekte ve anneanne, babaanne, bakıcı gibi özellikle çocuğun bakımını üstlenen, sürekli yanlarında olan kişiler, çocuğun aile imgesi içine girdiği görülmüştür. Bunun yanı sıra çekirdek aile, geniş aile, parçalanmış aile gibi farklı aile yapılarında; aile bireylerinin bir üyesi resimden çıkartılarak eksik aile yapısı yansıttıkları tespit edilmiştir. Tüm aile üyelerine resimde yer verilmesi; çizilen resimdeki aile algısına, çocuğun olumlu aile yaşantısına sahip olduğuna dair ipuçlarını gösterdiği sonucuna varılmıştır. Bunun yanı sıra çocukların aile içi iletişim kopukluğunu yansıtan resimlerinde; aile bireyleri arasındaki mesafenin fazla olması, figürler arasına engellerin çizilmesi, aile içi etkileşimin paylaşımcı olmaması, bazı figürlere ait özel alan yaratma ihtiyacının resimde görülmesi gibi yansıtıcı özellikler görülmüştür.

Göktaş Telmaç'ın (2010), 6 yaş grubu çocuğu olan anne-babaların anne-baba tutumlarını ve çocuğun anne-babasını algılayışını incelediği araştırmasında 118 kız, 82 erkek çocuk ile çalışılmış ve sihirli aile çizim testi kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, çocukların anne-babalarına ve kendilerine yönelik atıflarını, çizim detayları ile yansıttıkları; anne ya da babasını çizmeyen çocukların anne ve babalarının yoğun çalışan ve eve geç saatlerde dönen kişiler

oldukları; kardeşini çizmeyen çocukların hemen hepsinin kardeş kıskançlığı bildirilen çocuklar oldukları görülmüştür. Birbirlerine uzak olarak çizilmiş anne-babaların, düşük demokratik tutum, yüksek kadınlık rolü reddi ve aşırı geçimsizlik statüsünde yer alma olasılıklarının birbirine yakın çizimlere göre fazla olduğu görülmüştür.

Aksoy ve Baran (2010), 60-72 aylık 60 çocuk üzerinde yürütülen çalışmada çocukların okula ilişkin algılarının resim yoluyla incelenmiştir. Çalışmada sonucuna göre, çocuğun çizdiği mekânın, resimde kendisini çizip çizmeme durumunun, kendisi dışında başka bir kimseyi çizip çizmeme durumunun, resimde materyale yer verme durumunun ve ne yapıyor olduğunun çocuğun cinsiyetine göre farklılık göstermediği, ancak resmedilen mekânın anasının yanında bulunma ve kullanılma durumuna göre farklılaştığı görülmüştür.

Sağlam (2011), ailesi boşanma sürecinde olan çocukların aile algılarını ve sorunlarını “Aile Çiz Testi” ile incelediği araştırmaya, ailesi boşanma sürecinde olan 7-14 yaş grubundaki 45 çocuk ile aynı yaşta aileleri ile birlikte yaşayan 45 çocuk olmak üzere toplam 90 çocuk dâhil edilmiştir. Çalışmada, resim öğelerinin çizimi, çizilen resmin cinsiyeti, çizilen resimde burnun, ağzın, çenenin durumları ve çizilen resimdeki elbiselerin düğmeleri incelenmiştir. Ayrıca çocuklara resimdeki kişinin ne yapıyor ve kiminle yaşıyor olduğu, resimdeki kişinin aklında ne olduğu, resimdeki kişinin en iyi özelliği, resimdeki kişinin en kötü özelliği, resimdeki kişinin en çok istediği şey, resimdeki kişinin anne-baba ilişkisinin nasıl olduğu, resimdeki kişiye benzemek isteyip istemediği gibi sorular sorulmuştur. Çalışma sonucunda ailesi boşanma sürecinde olan çocuklar ile ailesiyle birlikte yaşayan çocuklar arasında; kendine en yakın çizdiği kişi, çizilmeyen kişi ve çizilen resimdeki belirgin renk açısından anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır.

Gezer Şen (2011), çocuk sosyolojisi bağlamında anne babaların çocuklarına, çocukluğa, anne-baba-çocuk ilişkisine ve çocuğun sosyalleşmesine bakış açısının ele almak amacıyla anket tekniği ile bir araştırma yapmış. Anketten edinilen verilere göre, anne babaların çocuklarıyla yaşadıkları ilk 5 sorunun kardeşler arası iletişim, beslenme, okul, çocuğun istekleri ve aile içi kurallara uyma konusundaki sorunlar olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca ilköğretim mezunu anne babaların en yüksek oranla otoriter, ortaokul ve lise mezunu anne babaların en yüksek oranla koruyucu, üniversite ve yüksek lisans/doktora mezunu olan anne babaların ise en

yüksek oranla demokratik çocuk yetiştirme tutumunu benimsediği şeklinde birçok sonuca ulaşılmıştır.

Yapılan bu araştırmalarda görülmüştür ki aile çizimi yöntemi birçok araştırmada kullanılmıştır. Çocuğun resim yaparken anlattıkları her ne kadar kendine özgü anlamları içerse de; resim yapmak tüm çocuklar için evrensel bir etkinliktir. Bu yüzden çocuğu tanıma ve değerlendirme aracı olan resim; farklı araştırmalarda kullanılan geçerli bir araca dönüşmüştür. Dünyanın her yerinde çocukların resim yapmaktan hoşlanmaları göz ardı edilemeyecek bir gerçektir ve resimlerinde kendisiyle, ailesiyle, yaşadıklarıyla ve içinde buldukları kültürlerle ilişkin ilgili ipuçları verdikleri yapılan çalışmalarla tespit edilmiştir.

Problem Durumu

İnsan gelişimi, çok yönlü, karmaşık ve süreklilik arz eden bir süreçtir (Cüceloğlu, 2000). Anne babadan aldığı kalımsal özelliklerle dünyaya gelen bir bebek, çevre ile etkileşime girerek, gelişmeye, değişmeye ve farklılaşmaya yani özgünleşmeye başlar. İnsanın kendine özgü bir varlık olması ve insanların bireysel olarak birbirinden farklı özelliklere sahip olması bu özgünlüğün göstergesidir. Bireyler arasındaki farklılıkların temelinde, kalıtım, çevre ve kalıtımla çevrenin etkileşimi sonucunda oluşan yaşantı yatmaktadır. Nitekim bebeğin gelişimine etki eden faktörler aynı zamanda bireysel farklılıklara da sebep olmaktadır (Çalışandemir, 2014).

Çocukluk süreci, psikolojik ve fizyolojik değişimler bakımından ele alındığında; bu sürecin birey için hayati bir dönem olduğu görülmektedir. Kritik dönem olarak adlandırılan, kişiliğin ve bireydeki daha birçok yapının şekillendiği bu dönemde çocuk, çevreden gelen bütün uyarıcılara açık durumda bulunmaktadır. Okul öncesi dönem de bu kritik dönemlerden biri olarak çocuğun gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır (AÇEV, 2005).

Okul öncesindeki yıllar çocukların hızla çevrelerini araştırıp keşfettikleri, yeni beceriler edindikleri, bağımsızlıklarını ortaya koydukları bir dönemdir. Bu dönemde çocukların çevrelerini keşfetme sürecindeki en yakın topluluk ailedir. Bu küçük sosyo-ekonomik birim, temel alışkanlıkların kazanıldığı ve öğrenmenin en yoğun olduğu bu dönemde çocuk için çok önemlidir (Elmacıoğlu, 2012). Ayrıca çocuğun bu dönemde başkalarını taklit etme eğiliminin en üst seviyede

olması ve ilk sosyal deneyimlerini edindiği yerin ailesi olması, çocuğun hayata karşı çoğu algısının oluşmasında, ailenin etkisine sebep olmaktadır (Yavuzer, 1999).

Bireyde herhangi bir konuda algı oluşturan çevresel faktörlerin başında aile ve eğitim kurumları gelmektedir. Bireyi doğduğu andan ölümüne kadar çevreleyen toplumun temel yapı taşı aile hakkında çocukta şekillenen algının öğrenilebilmesi oluşabilecek sorunlara karşı önlemler alınmasına yardımcı olur (Adak, 2005; Yavuzer, 2013). Aile ilişkilerinin çocuklar üzerinde negatif etkileri sonucunda çocuklar, düşük benlik saygısına sahip, kendilerine güveni olmayan, başkalarına bağımlı ve duygusal kırıklıkları olan bireyler şekline dönüşebilir. Bu nedenle okul öncesi dönemdeki çocukların aile algılarının öğrenilmesi bu tip problemlerin yaşanmasının önüne geçilmesi için fayda sağlar (Yavuzer, 2012). Bunların yanı sıra bu önemli dönemde çocukların bireysel farklılıkları öğrenilerek verilecek eğitim de, çocuğu birçok yönden olumlu şekillendirmesi nedeniyle önemlidir (Sönmez, 2000).

Okul öncesi eğitimi temelde çocuk kavramı etrafında şekillenmektedir. Bu kavram, birçok yerde tanımlanmasına rağmen yapılan tanımların aynı doğrultuda olduğu görülmektedir. 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanununa göre çocuk; daha erken yaşta ergin olsa bile 18 yaşını doldurmamış kişi olarak tanımlanmaktadır (Kaygas, 2011). Çocuk kavramıyla ilgili genel geçer bir tanım da UNICEF'in Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi'nin 1. maddesinde yer almaktadır. Bu tanıma göre; yasal bir kararla çocukluktan çıkış döneminin önceki yaşlarda gerçekleştiği sayılmadığı sürece çocukluk dönemi 18'inci yaş günü ile birlikte sona ermektedir (UNICEF, 2004). TDK'ye göre ise çocuk; bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız, uşak olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2014).

Okul öncesi eğitim kurumları çocuğun sonraki yaşlardaki öğrenmelerinin temelini oluşturması, olumlu kişilik geliştirmesi, aynı zamanda tutum, alışkanlık kazandırması ve değer yargılarının oluşması açısından önemli bir süreçtir (Polat ve Oktay, 2005). Çocuklara sağlanan ailesel ve eğitimsel çevrenin kalitesi ise, topluma mutlu ve sağlıklı bireyler kazandırılması için kritiktir (Öz, 2008).

Çocukları tanıma ve değerlendirme; çocukla ilgili tüm bilgilerin, objektif, esnek fakat tutarlı bir şekilde çok çeşitli araçlar yardımıyla sistematik olarak

toplanması, kayıt altına alınması ve bunların birbiri ile birleştirilerek anlamlı ve güvenilir bir karar verme sürecidir (MEB, 2006). Çocuklar yeteri kadar tanındığında yardıma ihtiyaç duydukları alanlar ve güçlü yönleri tespit edilerek onların kendilerini tanımaları sağlanır. Ayrıca çocukların kendilerinin tanınmasının sağlanması onların bireysel ve sosyal farkındalıklarının geliştirilmesine yardımcı olur (Önder, 2014).

Çocuğun bize kendisini yansıtması ve olaylar hakkındaki duygu ve düşüncelerini ifade etmesinde, yalın bir anlatım aracı olan resmin önemi büyüktür (Furth, 2002). Özellikle okul öncesi dönemde çocukları tanımak ve anlamak istediğimizde bize önemli miktarda veri sunan materyal çocukların çizdiği resimlerdir (Saydam, 2004). Çocuk resmi üzerine ilk çalışmalar 1921’de Burt’ün bir insan resmi çizmeyi birkaç zekâ testinden biri olarak kullanmasıyla başlar. Sonraki dönemde 1926 yılında Goodenough, 1948 yılında Buck, 1949 yılında Machover, 1958 yılında Hammer, 1963 yılında Haris ve 1968 yılında da Koppitz, çocuk resimleri üzerine incelemelerde bulunmuşlardır (Akt: Malchiodi, 2013). Çocukların yaptıkları resimler bize sadece onlar hakkında bilgi vermekle kalmaz, bunun yanı sıra çocukların düşünce yapılarını, aile ve çevre ilişkilerini yansıtır (Altınköprü, 2008).

Yapılan literatür taramasında çocuk resimlerinden yola çıkarak yapılmış aile araştırmaları ile ilgili birçok çalışma değerlendirildiğinde (Handler, 1994; Lev-Wiesel ve Al-Krenawi, 2000; Artech ve Murray, 2011; Bostancı, 2006; Öz, 2008; Metin, 2009), aile çizimlerinde, çocuğun ailesindeki bireylere karşı tavır ve tutumunu, çocuğun aile içindeki bireyleri ve kendi rolünü nasıl algıladığını göstermektedir. Bu nedenle, 60-72 aylık okul öncesi dönem çocukların aile algılarının cinsiyet, kardeş durumu, anne-baba eğitim seviyesi, aile yapısı ve okul öncesi eğitim kurumundaki yılı açısından derinlemesine incelenmesine dayalı olan bu çalışmanın alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Aile, gerek genetik gerek sosyal olarak çocuk üzerinde en büyük etki faktörüne sahip olması sebebiyle, toplum için ne kadar önemli ise çocuk içinde o kadar önemli bir kurumdur. Bu önem okul öncesi dönem çocuklarının aileye ihtiyacının en fazla olduğu dönem olması sebebiyle daha fazladır (Razon, 1992). Çocuklar gelişimlerinin farklı aşamalarında, aile yapısını ve aile ilişkilerini farklı

şekillerde algılar. Piaget de çocuklukta farklı yaşlarda ailenin ne olduğu hakkındaki düşüncelerin değiştiğini belirtmiştir (Ak, 2007). Bunun yanı sıra kız ve erkek çocukların aileyi algılama durumları arasında bir fark olduğu yapılan birçok çalışmada belirtilmiştir (Kırkan, 1994; Şenel, 1995; Yıldırım Doğru, Turcan, Aslan, Doğru, 2006). Çocukların aile algılarını şekillendiren bir diğer faktör de, anne ve babaların kişilikleri, tutumları, değerleri, eğitimleri, dini inançları ve sosyo-ekonomik durumlarıdır (Hetherington, Parke, Guavin ve Locke, 2006). Aile yapısının da, çocukların genel psikolojik uyumlarına, bilişsel işlevlerdeki performanslarına etkileri ve algılarına çeşitli etkileri vardır (Amato, 1993). Okul öncesi eğitim ise, çocukların duyguların gelişimini ve algılama gücünü arttırarak, kendini ifade etmesini ve öz denetimini kazanmasını sağlar (MEB, 2006). Buna göre çocukların aile algılarına etki eden birçok değişken bulunmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, 60-72 ay arasındaki okul öncesi dönem çocuklarının aile algılarının; cinsiyet, kardeş durumu, anne-baba eğitim seviyesi, aile yapısı ve çocuğun okul öncesi eğitim kurumundaki yılı değişkenlerine göre nasıl farklılaştığının incelenmesidir.

Bireyler toplumsal sorumluluk ve kurallara, ailede algıladıkları ve eğitim öğretimde öğrendikleri şekliyle uymaktadırlar. Kişilik ve davranışların temelini oluşturduğu dönemde bireylere ve onlara etki eden faktörlere yapılabilecek müdahalelerin tespiti, onların sağlıklı bir şekilde sosyalleşmesini sağlar (Öztürk, 2002). Bu nedenle okul öncesi dönemde çocuklarda oluşabilecek olumsuz aile algısına sebep olan faktörlerin belirlenmesi önemlidir. Bu bağlamda 60-72 ay arasındaki çocukların okul öncesi dönemde aileyi nasıl algıladıklarının ortaya konması, ayrıca alınması gereken önlemler ve okul öncesi programların düzenlenmesi için yol gösterici olması açısından önemlidir.

Problem Cümlesi

Bu çalışmada “60-72 ay arasındaki okul öncesi dönem çocuklarının aile algıları nasıldır?” problemi incelenmiştir.

Alt problemler

- Çizilen resimlere göre çocukların aile algısı, cinsiyete göre nasıldır?
- Çizilen resimlere göre çocukların aile algısı, kardeşleri olan çocuklarla kardeşleri olmayan çocuklara göre nasıldır?

- Çizilen resimlere göre çocukların aile algısı, anne-baba eğitim seviyelerine göre nasıldır?
- Çizilen resimlere göre çocukların aile algısı, aile yapısına (tam/ parçalanmış) göre nasıldır?
- Çizilen resimlere göre çocukların aile algısı, okul öncesi eğitim kurumundaki yıllarına göre nasıldır?

Sınırlılıkları

- Araştırma 60-72 ay arasındaki 40 çocuk resmi ile sınırlandırılmıştır.
- Araştırmadaki resim konusu “aile resmi” ile sınırlandırılmıştır.
- Araştırma 2014–2015 eğitim öğretim yılında Trabzon ilindeki çeşitli devlet okullarında kayıtlı olan ana sınıfı öğrencileriyle sınırlıdır.
- Araştırmada elde edilen veriler, aile resimleri ve anne-baba-çocuk görüşmeleri ile sınırlıdır.

Tanımlar

Çocuk: “Bir toplumda yetişkinlerle aynı ölçüde tam bir ekonomik ve hukuksal statü kazanamamış birisi anlamında kullanılmaktadır” (Marshall, 1999, s. 120).

Aile çizimleri: Çocuklar tarafından çizilen aile resimleri; çocuğun aile içindeki bireylerle olan ilişkisini ve aile işlevlerini değerlendirmede bilgiler sunar (Halmatov, 2015).

Sosyal çevre: İnsanın geniş çevre (grup, toplum) ve evrensel çevresi (ülke, dünya, uzay) ile etkileşim sürecine bağlı, bireyin toplumsallaşma olgusunu sağlayan bir ortamdır (URL,1).

İkinci Bölüm

Yöntem

Araştırmanın bu bölümünde; araştırma modeli, çalışma grubu, verilerin toplanması ve verilerin analizine yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, 60-72 aylık çocukların ailelerine ilişkin düşünce ve algılarının; cinsiyet, kardeş durumu, anne-baba eğitim seviyesi, aile yapısı ve okul öncesi eğitim kurumundaki yılı değişkenlerine göre nasıl farklılaştığı; çok yönlü, detaylı, sistemli ve derinlemesine incelenmektedir. Bu sebeple çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması yöntemi kullanılmıştır. Durum çalışmaları, bir duruma ilişkin etkenlerin (ortam, bireyler, olaylar, süreçler vb.) bütüncül bir yaklaşımla araştırıldığı; ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve ilgili durumdan nasıl etkilendikleri üzerine odaklanılan; farklı veri toplama tekniklerinin bir arada kullanılmasına imkân sağlayan bir araştırma yöntemidir (Bogdan ve Biklen, 1992).

Çalışma Grubu

Çalışma grubunda yer alan katılımcılar amaçlı örneklem seçme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi kullanılarak seçilmiştir. Çalışma grubunu, 2014-2015 eğitim öğretim yılında, Trabzon il merkezindeki 3 anaokulunun ana sınıfına devam eden 60-72 ay arasındaki 17'si kız 23'ü erkek toplam 40 çocuk oluşturmaktadır.

Kolay ulaşılabilir örnekleme yönteminin seçilmesinin amacı araştırmaya hız ve pratiklik kazandırmaktır. Bu yöntemde örnekleme seçilecek bireyler araştırmacının kişisel görüşüne göre belirlenir. Bireyler temsil gücü yüksek, ulaşılması ve bilginin toplanması kolay olduğu umulanlar arasından seçilir (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Aşağıda araştırmaya katılan çocukların gelişim durumları, kardeş sayıları, anne-baba eğitim seviyeleri, aile yapıları, okul öncesi kurumdaki yılları tablo halinde verilmiştir.

Tablo 1

Çalışma Grubunun Demografik Bilgileri

Gelişim Durumu	f	%
60 Aylık	4	10
61 Aylık	3	7,5
62 Aylık	2	5
63 Aylık	2	5
64 Aylık	2	5
65 Aylık	5	12,5
66 Aylık	3	7,5
67 Aylık	-	-
68 Aylık	2	5
69 Aylık	2	5
70 Aylık	7	17,5
71 Aylık	4	10
72 Aylık	4	10
Cinsiyet		
Kız	17	42,5
Erkek	23	57,5
Kardeş sayısı		
0	8	20
1	21	52,5
2 ve üzeri	11	27,5
Anne Eğitim Seviyesi		
İlköğretim	15	37,5
Ortaöğretim	9	22,5
Yükseköğretim	16	40
Baba Eğitim Seviyesi		
İlköğretim	9	22,5
Ortaöğretim	14	35
Yükseköğretim	17	42,5
Aile Yapısı		
Tam aile	36	90
Parçalanmış aile	4	10
Okul Öncesi Eğitim Kurumundaki Yılı		
1.yıl	19	47,5
2 ve üzeri yıl	21	52,5

Tablo 1'e göre çalışma grubunun aylık gelişim durumları şu şekildedir: yoğunluk sırasıyla 70 aylık (7), 65 aylık (5), 60, 71 ve 72 aylık (4), 61 ve 66 aylık (3), 62, 63, 64, 68 ve 69 aylık (2) şeklinde görülmekte; 67 aylık çocuk ise bulunmamaktadır. Çalışma grubunda 17 kız, 23 erkek çocuk bulunmaktadır.

Çalışma grubunun kardeş sayısına bakıldığında, 8 çocuğun kardeşi yokken, 21 çocuğun 1 kardeşi, 11 çocuğun 2 ve üzeri kardeşi vardır. Çalışma grubunun anne-baba eğitim seviyesine bakıldığında; 15 anne ilköğretim, 9 anne ortaöğretim, 16 anne yükseköğretim düzeyinde; 9 baba ilköğretim, 14 baba ortaöğretim, 17 baba yükseköğretim düzeyindedir. Çalışma grubunun aile yapısına bakıldığında; 36 çocuk tam aileye, 4 çocuk parçalanmış aileye sahiptir. Çalışma grubunun okul öncesi eğitim kurumundaki yılına bakıldığında; 19 çocuğun okul öncesi eğitim kurumunda 1.yılı, 21 çocuğun okul öncesi eğitim kurumunda 2 ve üzeri yılıdır.

Verilerin Toplanması

Veri toplama araçları

Araştırmanın verileri, çocukların aile algılarını anlamak için çizdirilen “aile konulu resim çalışması” ve bu resimlerin analiz aşamasında desteklenmesi için çocuk-anne-babaya uygulanan “yarı yapılandırılmış görüşme formları” (Bkz Ek 4, Ek 5) olmak üzere iki ayrı veri toplama aracı kullanılarak elde edilmiştir. Ayrıca çocuklar ve ailelerine ait demografik bilgileri belirleyebilmek ve aile yapıları hakkında bilgi sağlayabilmek için “Demografik Bilgi Formu” kullanılmıştır (Bkz Ek 2, Ek 3). Aile resimleri, araştırmacıya harita sunar. Ancak, haritaya bakarak değil, haritayı okuyarak yollar bulunur. Haritayı okumada da aile veya aileden alınan bilgiler yardım eder (Akkapulu, 2004). Nitel araştırmalar ve durum çalışmaları yapılırken araştırılan durumu daha derinlemesine betimlemek ve araştırmanın amacına uygun bir şekilde yürütülebilmesine olanak sağlamak için araştırmacının görüşme, gözlem ve doküman analizi gibi iki ya da daha fazla veri toplama yöntemi kullanılmasının gerekli olduğu belirtilmiştir (McMillan, 2004; Elliott ve Timulak, 2005). Seçilen anaokullarında yapılacak uygulama ve uygulanacak görüşmeler için Trabzon İl Milli Eğitim Müdürlüğüne başvurulmuş ve araştırma izni alınmıştır. (Bkz Ek 1).

Aile konulu resim çalışmaları

Çalışmanın ilk aşamasını, çocukların resmetmeleri istenen aile kavramının ne anlama geldiğini bilip bilmediklerini anlamak ve aile ilişkileri hakkında düşüncelerini öğrenmek amacıyla yapılan yarı yapılandırılmış görüşme ve ardından yaptırılan “aile konulu resim çalışmaları” oluşturmaktadır. Resim çizmeye başlamadan önce yapılan görüşmenin haricinde çalışma tamamladıktan

sonra çocuklardan resme çizdikleri ile ilgili (neleri/ kimleri çizdiği, çizdiği kişilerin ne yaptıkları, neden mutlu veya üzgün oldukları vb.) bilgi alınmıştır. Malchiodi (2013), resimle ilgili sorular sormanın; resmin ayrıntılarından daha fazla bilgi edinmeye yardımcı olacağını belirtmiştir.

Uygulama esnasında çocukların kendilerini daha rahat ifade edebilmeleri ve diğer sınıf arkadaşlarından etkilenmelerini en aza indirmek amacıyla ile çocuklarla birebir çalışılabilecek bir mekân önceden ayarlanmış ve öğretmen yardımıyla çalışmaya katılmak için istekli olan çocuklar sırayla sınıftan alınarak görüşme yapılmış ardından da resim çizdirilmiştir. Çocuklara kendisini tanıtan araştırmacı tarafından çocuğa, isterse kendi bovalarıyla isterse araştırmacının getirdiği boyalarla resmini yapabileceğini söylenerek yapılacak resimle ilgili konu hakkında bilgi verilmiştir. Bunun yanı sıra çocuklara tamamen serbest oldukları ve aile konusu çerçevesinde diledikleri gibi resim yapabilecekleri beyan edilerek çalışma yaptırılmıştır. Çalışma yaptırılırken çocuklara resimleri hakkında sorular sorulmuş (Bu resimde ne yapıyorsunuz?, Resimdeki en mutlu kişi kim?, Annen neden mutsuz? vb.) ve birebir kendi yorumları araştırmacı tarafından kaydedilmiştir. Öğretmen ve çocuktan izin alınarak çalışma sırasında ses kaydı yapılmıştır. Ayrıca araştırmanın etiği açısından, çocuklar tarafından yapılan resimler R1, R2, R3, ... şeklinde kodlanmıştır. 1'den 18'e kadar olan resimler kız çocuklarına, 18'den 40'a kadar olan resimler ise erkek çocuklarına aittir.

Yarı-yapılandırılmış görüşme formu

Çalışmanın ikinci aşamasında çocuğun görüşme imkânı elde edilebilen velisi ile yarı-yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Görüşme imkânı sağlanamayan çocukların öğretmenlerinden çocuğun ailesi ile ilgili bilgi alınmıştır. Görüşme, başkalarının düşünce ve algılamalarına ilişkin veri toplamak ve bakış açılarındaki çeşitlilik ve farklılıkları yakalamak için kullanılan en uygun veri toplama yöntemidir (Kuş, 2003). Ayrıca çalışma esnasında görüşmeler ses kayıt cihazı ile kaydedilerek daha sonra araştırmacı tarafından yazıya dökülmüştür. Görüşülen veliden izin alınarak yapılan ses kayıtları araştırmacıya tekrar tekrar kullanabileceği veriler elde etme olanağı verirken aynı zamanda da araştırmacının not alma kaygısıyla önemli ayrıntıları kaçırmamasını sağlamıştır (Ekiz, 2007).

Nitel araştırma yöntemi kullanılarak yürütülen bu çalışmada kullanılan formlar okul öncesi ve nitel araştırma alanında uzman iki akademisyen görüşü

sonucunda hazırlanarak velilere ve çocuklara uygulanabilecek forma dönüştürülmüştür. Görüşme formları; araştırmanın katılımcıları tarafından kolay anlaşılabilen (yaş grubuna uygun), her sorunun bir odağının olduğu bir biçimde hazırlanmıştır. Çok boyutlu sorular sorulmamasına dikkat edilmiştir. Bununla birlikte farklı türde sorular hazırlanmış, bunlar mantıklı bir düzen çerçevesinde sıralanmış, yönlendirici olmaktan uzak bir biçimde hazırlanmıştır. Sorulara son şekli verilmeden önce pilot uygulama yapılarak, sorular bu uygulama ve uzmanların görüşü neticesinde şekillenmiştir.

Demografik bilgi formu

Çocuk Bilgi Formu; çocuğun cinsiyeti, yaşı, kardeş sayısı, kaçınıcı çocuk olduğu ile ilgili sorular içeren; Aile Bilgi Formu ise; anne-baba öğrenim durumu, kaçınıcı evlilikleri olduğu ve yaptıkları mesleklere yönelik sorular içeren bir form olup, araştırmacı tarafından sorularak doldurulmuştur. Formlarda, ebeveynleri tanımaya dönük dört soru, çocuk hakkında bilgi sağlamaya yönelik yedi soru içermektedir.

Verilerin Analizi

Çocuklara yaptırılan aile konulu resimler; uygulama esnasında yapılan gözlemlerden, çocuklar hakkında öğretmenlerinden alınan bilgilerden, çocuk ve aile ile yapılan görüşmelerden yola çıkılarak 2'si rehberlik psikolojik danışmanlık, 2'si resim eğitimi alanında uzman 4 akademisyen ile değerlendirilmiş ve betimsel analiz yapılmış ve alt problemlere göre frekans (f) yüzde (%) değerleri verilmiştir. Betimsel analiz; nitel çözümlenmelerdeki verilerin özgün biçimlerine sadık kalınarak, kişilerin söylediklerinden, yazdıklarından ve dokümanların içeriklerinden doğrudan alıntılar yaparak, betimsel bir yaklaşımla verilerin sunumudur (Merriam, 2009).

Betimsel analiz araştırmada şu şekilde uygulanmıştır:

Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma aşamasında; araştırma sorularından, araştırmanın kavramsal çerçevesinden ya da görüşme ve gözlemlerde yer alan boyutlardan yola çıkarak veri analizi için bir çerçeve oluşturulur. Bu çerçeveye göre verilerin hangi temalar altında organize edileceği ve sunulacağı belirlenir (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Çalışmanın bu aşamasında, çocukların çizdikleri aile konulu resimler incelenerek şu temalar oluşturulmuştur;

- Aile bireylerini eksik/tam çizme durumu
- Aile bireylerini eksiksiz ve bir arada/ayrı çizme durumu (mekânsal olarak)
- Resme aile bireyleri dışında birey çizme durumu
- Çocuğun kendisine en yakın çizdiği birey
- Çocuğun en büyük/en önde/en solda çizdiği birey
- Çocuğun en son çizdiği/hiç çizmediği birey

Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi aşamasında; daha önce oluşturulan çerçeveye göre elde edilen veriler okunur ve organize edilir. Bu aşamada, verilerin tanımlanması amacıyla seçilmesi, anlamlı ve mantıklı bir biçimde bir araya getirilmesi söz konusudur. Oluşturulan çerçeveye göre bazı veriler dışarıda kalabilir ya da önemli olmayabilir. Ayrıca bu aşamada, daha sonra sonuçlar yazılırken kullanılacak doğrudan alıntılar da seçilir (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Çalışmanın bu aşamasında, çocukların çizdikleri aile konulu 70 resim içerisinden araştırmada kullanılmak üzere 40 resim seçilmiş ve yapılan yarı-yapılandırılmış görüşmeler yazıya dökülmüştür.

Bulguların tanımlanması aşamasında; organize edilen veriler tanımlanır ve gerekli yerlerde doğrudan alıntılarla desteklenir. Bu aşamada verilerin kolay anlaşılır olmasına, okunabilir bir dille tanımlanmasına ve gereksiz tekrarlardan kaçınılmasına dikkat edilmelidir (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Çalışmanın bu aşamasında, çocukların çizdikleri aile konulu resimler, çocuk ve aile ile yapılan yarı-yapılandırılmış görüşmeler ile desteklenerek analiz edilmiştir.

Bulguların yorumlanması aşamasında; tanımlanan bulguların açıklanması, ilişkilendirilmesi ve anlamlandırılması yapılır. Bulgular arasındaki neden-sonuç ilişkilerinin açıklanması ve gerekirse farklı olgular arasında karşılaştırma yapılması, araştırmacı tarafından yapılan yorumun daha nitelikli olmasına yardımcı olur (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Çalışmanın bu aşamasında, elde edilen bulgular literatür ve daha önce yapılan çalışmalarla karşılaştırılarak tartışılmıştır.

Araştırmada çocukların çizdikleri aile resimleri “Aile Çiz Testi”nin değerlendirme kriterleri ve aşağıda anlatılan çizim yorumlama esaslarına göre analiz edilmiştir. “Aile çiz testi” Fransız psikiyatristi “*Maurice Porot*” tarafından geliştirilen, psikanalitik verilere dayanan projektif bir resim testidir (MEB, 2014).

Aile bireylerini eksik/tam çizme durumu

Çocuklar gelişimlerinin farklı aşamalarında, aile yapısını ve aile ilişkilerini farklı şekillerde algırlar. Piaget de çocuklukta farklı yaşlarda ailenin ne olduğu hakkındaki düşüncelerin değiştiğini belirtmiştir (Ak, 2007). Küçük çocuklar bireysel ya da duygusal nedenlerden dolayı önemli bir bireyi aile resmine dâhil ederken herhangi bir bireyi aile resmi dışında tutabilirler. Örneğin, aile resimlerine eve gelen bir misafiri dâhil edebilirken; kendileriyle birlikte yaşamayan babalarını, annelerini ya da kardeşlerini aile dışında bırakabilirler. Çocuklar biraz daha büyüdüklerinde, ailelerini sınırlamaya başlayarak aynı evde yaşadıkları kişiler ve hayali kişilerden ailelerini ayırırlar. Son aşamada ise, tüm aile ilişkilerini ve aile içindeki kendi rollerinin farkına varırlar (Baumrind, 1991; Ak, 2007).

Çocuklar, aile resimlerinde aileye ait olma hislerini ve kendi değerlerini çizimde yerleştirdikleri konuma göre ifade ederler. Eğer çocuk kendisini resme dâhil etmediyse bu durum çocuğun kendini aileye ait hissetmediğinin göstergesi olabilir. Bu durum diğer aile fertlerinin çizimleri içinde geçerlidir. Aynı zamanda bu durum, çocuktaki aile bireyine olan kızgınlık, uzaklaşma ya da reddedilme duygusunu anlatabilir (Golomb, 1992; Akt: Göktaş Telmaç, 2010). Ebeveynleri ayrı olan çocukların çiziminde eğer birlikte yaşamadığı bir ebeveyni çocuk resme dâhil ediyorsa boşanmayı çocuğun kabullenemediğinin göstergesi olabilir (Chandler ve Johnson, 1991). Burns (1982) aile resimlerinde anne-babanın yokluğunun; çocuğun anne-baba tarafından reddini ve çocuğun çizilen diğer bireyler ile özdeşleşmesini ortaya koyduğunu ifade etmektedir (Akt: Jourdan, 2000).

Çocukların resimlerinde kendilerini çizmemesinin, güvensizlik ya da yetersizlik duygusunun özünü oluşturduğu belirtmektedir (Yavuzer, 2003). Koppitz (1968) ise, çocukların aile resimlerinden kendilerini çıkarmaları genellikle aile içinde kendilerini önemli hissetmediği durumlarda ortaya çıktığını belirtmektedir. Çocuğun kendini aile resmine çizmemesi bilerek, düşünerek gerçekleşirse de, resimde kendisini ihmal etmesi, önemsizliği ve reddedişini bilinçsiz bir şekilde hissettiğini yansıtmaktadır. Mutlu olan çocuğun çoğunlukla kendisini ilk olarak ya da aile içinde merkezde çizmesi beklenir (Akt: Jourdan, 2000). Bunların yanı sıra çocuklar iş, hastalık ya da ayrılık gibi sebeplerden evde

nadiren görülen bireyler ve istenmeyen kişilerin çizimi ihmal edilebilirler. Örneğin, kıskanılan kardeşler, baskı ve şiddet uygulayan anne-baba ya da kendisini kompozisyon içinde yer almayabilirler (Yavuzer, 2003). Çocuğun kendisinin resimde bulunmaması, her zaman ailesiyle çatıştığı anlamına gelmez. Çatışmayı güçlendirecek başka bir bulgu yoksa bu bir ressamın yaptığı resme kendini katmayarak oluşturduğu objektif bir yaklaşım olarak düşünülmelidir. Yargıya varabilmek için konu üzerinde derinlemesine araştırma yapılmalıdır (Altunköprü, 2008). Aile bireylerinin eksik çizilmesi çocuğun kendine ait bir 'yer' ihtiyacından ya da isteğinden olabileceğini, çok çocuklu, kalabalık ailelerin olduğu toplumlarda çocuğun kendine ait bir mekâna olan ihtiyacının karşılanamamasından kaynaklanan sıkıntıların yaygın olduğunu belirtmiştir (Malchiodi, 2013). Çocukların çizdikleri aile resimlerinde aile bireylerini eksik çizmek bir problem olarak ifade edilirken, tüm bu sebeplerin yanı sıra bu durum çocuğun o anda çok sayıda figür çizmekten sıkılmış olmasından da kaynaklanıyor olabilir (Yavuzer, 2003).

Aile bireylerini eksiksiz ve bir arada/ayrı çizme durumu (mekânsal olarak)

Okul öncesi dönemde çocuklar, aile içi ilişkilerini resim yoluyla yansıtırlar. Bazı çocuklar aile içerisinde yaşanan problemleri yok sayarak, tüm aile bireyleri birlikteymiş ve mutluymuş gibi resimler yapabilirler. Çocuklar bu şekilde özlemlerini, hayallerini yansıtırlar. Bu resimlere çocuğun aile yaşantısıyla ilgili bilgi sahibi olunmadan yaklaşıldığında sıradan mutlu aile resimleri olduğu düşünülebilir. Bu resimlerin bir kısmı o kadar abartılıdır ki kendilerini mükemmellikleriyle ele verirler (Yavuzer, 2003). Bunun yanı sıra bu dönemde anne, baba ya da kardeşin kâğıdın bir tarafına çizilmesi, figürler arasına görsel sınırlar ve çizgiler konulması hatta resme hiç dâhil edilmemesi karşılaşılan bir durumdur. Çocuğun aile bireyleriyle kendi arasına koyduğu objeler, kendini ailesinden soyutlamasının bir göstergesi olabilir (Di Leo, 1983; Chandler ve Johnson, 1991).

Bir arada bulunmak aile resimlerden beklenen önemli bir ayrıntıdır. Ailenin yan yana, birbirlerine yakın, dokunarak bir arada bulunmasıyla; aile bireylerini ayrı odalarda farklı eylemler içinde çizme arasında fark vardır (Altunköprü, 2008). Bu fark, ailedeki bireyler arasındaki iletişimin sağlıklı olmaması nedeniyle resme

kompartımanlaştırma şeklinde yansır ve böylece çerçeveye sınırlanan her bir üye bir kutu içine yerleştirilerek iletişim eksikliğini ve yalıtılmışlık duygularını ifade eder (Yavuzer, 2003). Ayrıca resimlerde figürlerin birini diğerinden ayırma ya da hapsetme, başkalarından kaçınmanın bir şekli olarak da düşünülebilir. Bazı çocuklarda ve belli durumlarda ise bu özellik, güvenlik hatta bağımsızlık arayışının bir ifadesi olarak anlaşılabilir. Örneğin, aile içerisinde uygunsuz hatta istismarcı davranışların var olduğu ailelerde çocuk, resim içinde korunma ve kaçma aracı olarak sembolik sınırlar oluşturmaya çalışabilir. Bunun yanı sıra aile içinde problemler yaşandığında çocuklar, bu konuyla ilgili resim yapmaya direnç gösterebilirler ve yaşanan olumsuzlukların ifadesi olarak özensiz çizimler sergileyebilirler (Yavuzer, 2003). Aubin'e (1970) göre mesafe, kişinin arzusu ya da reddini ifade eder. Buna göre resmi çizen kişi, kendisine güven vereni yakınına yerleştirmeyi, onu korkutan ya da kaygılandıranı uzağa çizme eğilimindedir (Akt: Jourdan, 2000). Ayrıca Wegmann ve Lusebrink (2000) da, iki figür arasında bir nesne olmasını veya iki figürün birbirinden çizgiyle ayrılmasını engel olarak kabul etmişlerdir. İki figürün arasında engelin olması ise, bireyler arasındaki etkileşiminin ve iletişimin yetersiz olduğunu gösterir (Akt: Metin, 2009).

Ailede meydana gelen değişiklikler ailedeki her bireyi etkilediği gibi çocukları da etkiler. Ancak çocuklar bu değişikliklerden yetişkinlerden daha çok etkilenir ve çevrelerine çeşitli şekillerde yansıtırlar. Örneğin, yeni bir kardeşin aileye katılması, aile büyüklerinden birinin ölümü gibi olaylara uyum sağlamakta zorluk çekebilirler. Bununla beraber çocuklar, aile içinde çatıştığı kişileri de değişik şekillerde dışa vurarak bu kişileri aile içi boy orantısına uymayacak şekilde küçültür ve sayfanın en arkasında çizebilir. Hatta bazen bu bireylerin kolları, bacakları ya eksik çizilir ya da çirkin çizilir. Çatışma çok büyükse aile tablosunda o kişiye hiç yer verilmeyebilir (Gillespie, 1994; Thomas ve Jolley, 1998; Altınköprü, 2008). Travmatik olaylar da, çocuklar tarafından hem tam imgelerle hem de aşırı yalın anlatımlarla ortaya konabilir (Malchiodi, 2013). Örneğin cinsel istismara uğramış çocukların resimlerinde bazı bireyleri çizmeme eğiliminin bulunduğu; kendilerini, annelerini, babalarını ve kardeşlerini daha küçük çizdikleri belirtilmektedir (Yılmaz, 2009). Bunun yanı sıra çok kalabalık aile yapısına sahip çocuklar, sadece anneye ya da babayla birlikte yaşamak

istediği için diğer aile bireylerini çizmeyebilirler. Çocuk kendini özgürce ifade ettiği resminde, paylaşmak istediği aile ortamını anlatmak istiyor olabilir (Malchiodi, 2013). Saydam'a (2004) göre, birbirine yakın olarak çizilen figürler arasında paylaşım olduğu düşünülürken; birbirinden uzak olarak çizilen figürlerle ise ilişkilerinde problem yaşadıkları aileyle bir bütünlük sağlayamadıkları düşünülmektedir.

Resme aile bireyleri dışında birey çizme durumu

Çocukların aile resimlerine dâhil ettikleri bireyler bazen çekirdek aile üyeleriyle sınırlı kalmayarak aile dışından diğer birçok bireyi de kapsamaktadır. Bu bireyler büyükanne ve büyükbabalardan, arkadaşlara, amca ve teyzelerden kuzenlere kadar farklılık gösterebilir (Yavuzer, 2003). Okul öncesi dönemde çocukların 'aile' kavramları birlikte yaşama ve ilişki kurma sıklığı ile karakterize edildiğinden çocuklar, evde birlikte yaşadıkları bireyleri aile resimlerine ekleme eğiliminde olmaktadır. Buna göre ailenin aile büyükleri ya da diğer aile üyeleri ile birlikte yaşaması ya da çocuğun bakımını bu aile üyelerinin üstlenmesi sebebiyle çocukların aile resimlerine bu bireyleri daha sıklıkla dâhil ettikleri tespit edilmiştir. Özellikle kardeşleri olmayan çocukların kuzenleri ile yoğun ilişki içinde oldukları ve aile resimlerine sıklıkla ekledikleri tespit edilmiştir (Yavuzer, 2003).

Çocuğun kendisine en yakın çizdiği birey

Çocukların çizdikleri aile resimlerini değerlendirirken çizilen bireylerin boyutları, çiziliş sırası, sayfadaki konumları, nesnelere arası etkileşimler (kim kimin yanında, kim diğer aile bireylerinin uzağında, kim kime doğru bakıyor, kim kime dokunuyor), vücut oranları (büyük veya küçük çizme) ve vücut uzuvlarının özgün çizim özellikleri dikkate alınır (Bahçıvan Saydam, 2004). Aynı zamanda aile çizimlerinde kişiler, çocuğa olan uzaklık ve yakınlıklarıyla da önem kazanırken, çocuğun aile içinde kendine ayırdığı yer de anlamlıdır. Çocuk aile içerisinde kendisini daha yakın hissettiği ya da ilişkilerinin daha yakın olduğu bireyi kendisine daha yakın çizer (Altınköprü, 2008).

Çocuğun ilk/en büyük/en önde/en solda çizdiği birey

Aile resimlerinde aile bireylerinin gerçekte sahip oldukları boy oranlarıyla yer almaları beklenir (Saydam, 2004). Fakat aile resimlerinde yer alan bireyler, ya

bir, ya da iki yatay dizi içinde sıralanırlar. Çocuğun aile içinde en çok değer verdiği kişiler en ön sırada yer alırlar. İkinci derecede önem taşıyanlar ise, arka planda bulunurken, çok kalabalık aileye sahip çocukların resimlerinde bazen bir üçüncü sıra oluşturulur. Bütün bunlardan başka, kâğıda çiziliş sırası da, bireylerin çocuk için taşıdığı önemi belirleyen bir değer taşır. Çocuk çoğunlukla, aile içinde kendine örnek aldığı, özdeşleştiği kişiyi diğer bireylerden daha büyük bir şekilde, ilk olarak ve genellikle sayfanın en soluna çizer. Bu aynı zamanda bir onur basamağı olarak düşünülebilir (Yolcu, 2004; Altınköprü, 2008). Bunun yanı sıra çocukların resme ilk olarak kendilerini çizmesi aile içinde daha fazla özerklik kazanmaya ihtiyaç duyduklarını yansıtmaktadır (Saydam, 2004). Boy sıralamasında olduğundan daha büyük çizilenler ise, aile içinde çocuğun önemli gördüğü kişilerdir. Bunun yanı sıra resimde özenle çizilen kişi, deneğin en çok değer verdiği kişi olarak kabul edilir. (Altınköprü, 1980). Figürlerin hepsinin aynı boyda çizilmesi ise, demokratik bir aile yapısına işaret etmektedir (Altınköprü, 2008).

Çocuğun en son çizdiği/hiç çizmediği birey

Çocuklar, aile içinde çatıştığı kişileri de değişik şekillerde dışa vururlar. Bu kişiler bazen aile içi boy oranısına uymayacak şekilde küçültülerek, sayfanın en arkasında çizilirken bazen de kolları, bacakları ya eksik çizilir ya da çirkin çizilir. Çatışma çok büyükse aile tablosunda o kişiye hiç yer verilmeyebilir (Gillespie, 1994; Thomas ve Jolley, 1998). Boy sıralamasında kişilerin gerçekte sahip oldukları boy oranlarıyla doğru orantılı şekilde resimde yer alması beklenir. Olduklarından küçük çizilenler ise, aile içindeki değerleri oranında küçültülmüşlerdir (Altınköprü, 1980). Kalabalık ailelerde en son olarak çizilen kişi, genellikle sayfanın en sağına yerleştirilir. Bu çoğu kez çocuk için en az değer taşıyan aile bireyidir (Altınköprü, 2008). Bazı durumlarda çocuğun bireyleri sayfaya yerleştirme işi karışık bir sıra izleyebilir. Böyle durumlarda resimlerin yapılış sırasını belirlemek önem taşır (Altınköprü, 1980).

Sonuç olarak çocukların aile bireylerini çizdikleri resimlerde belli şekillerde yerleştirmelerinin, eksik ya da fazla çizmelerinin kendilerine özgü nedenleri olabilir. Resimleri yapan çocuklar hakkında bilgiye sahip olmak koşuluyla çok sayıda deneyimden yola çıkarak, çocukların aile konulu resimlerindeki olumlu ifadeleri şu şekilde açıklanabilir: Bütün aile bireyleri bir arada ve özenli çizilir,

boyanır; bireylerin kişisel özelliklerine, detaylara önem verilir; tüm aile bireylerinde neşeli bir ifade vardır; mekâna ilişkin yansımalar bulunur; ve özellikle eve gösterilen özen, çocuğun eve olan sevgisinin ve bağlılığının göstergesidir. İletişimin rahat olduğu aile ortamındaki huzur ve güven çocukların resimlerine yansır (Malchiodi, 2013). Ayrıca aileleri ile uyumlu çocukların, aile resimlerinde genellikle aile üyelerinin özgün niteliklerini ve aile yaşamlarının ayrıntılarını göstererek hoş ve yaratıcı resimler çizdikleri ifade edilmektedir. Aileleri ile sağlıklı paylaşımlar içinde olan çocukların da, yaptıkları resimlerde figürleri düz veya iki sıra halinde sıraladıkları, resimlerinin derli toplu olduğu, kullanılan renklerin ise canlı renkler olduğu ifade edilmektedir (Dülger 2008). Testin yorumlanması basit olmasına rağmen tüm projektif testlerde olduğu gibi, testi yorumlayan kişinin objektif görüş sahibi olması gerekir. Elde edilen sonuçlar tekrar tekrar gözden geçirilir, genel bir değerlendirmeden sonra kesin yargılara varılabilir (Altinköprü, 1980).

Çocukların yaptığı resimler değerlendirilirken çocuğun resim yapma sürecindeki hal-hareket ve tavırlarının da dikkate alınması gerekmektedir. Süreç esnasında çocuk yönlendirmeyi bekliyor mu? Yoksa resim çizmeye kendiliğinden mi başlıyor? Çocuk sakın şekilde işine odaklanmış mı? Yoksa aklı farklı yerde mi? Bu durum çizim sürecinde değişebiliyor mu? Çocuk resim yaparken kendinden emin mi yoksa çekiniyor mu? Bunun gibi sorulara çizim sürecinde dikkat edilmesi gerekmektedir. Çizim süreci sonunda ise, çocuk ürettiği çizimden gururlanıyor mu? Çizim sıradan imgeler mi içeriyor yoksa benzersiz yansıtmacı betimlemeler mi içeriyor? Çocuk, çizimi üzerine sorulan sorulara nasıl tepki veriyor? Çizimleri kendisiyle özdeşleştiriyor mu? Çocuk yaşına uygun çizim yapmış mı? diye bakılması resimlerin sağlıklı olarak değerlendirmesini sağlayacaktır (Malchiodi, 2013).

Çocuk resimlerindeki belirsizliklere rağmen, kimi resimlerin bütününden, kimilerinin de ufak bir detayından aile imgesinin çocuk tarafından nasıl kavrandığıyla ilgili ipuçları yakalayabiliriz. Ancak çocuk resimleriyle ilgili daha sağlıklı yorumlar yapabilmek ve yargıda bulunabilmek için mutlaka resmi yapan çocuk ve onun aile yaşantısıyla ilgili sözel bilgiye gereksinim duyarız. Bu sebeple resimler, aile ve çocuk görüşme-bilgi formları göz önünde bulundurularak ve çocuğun sınıfta daha önce çizdiği resimler de incelenerek değerlendirilmiştir.

Üçüncü Bölüm

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde “aile konulu resim çalışmalarının” analizi, bu resimlerin alt problemlere göre frekans (f) yüzde (%) değerlerini temsil eden tablolar ve bu tablolara ilişkin bulgular sunulmuştur.

Çocukların Çizdikleri Aile Resimlerinin Analizine İlişkin Elde Edilen Bulgular

Şekil 1. Resim 1

Kız / 70 Ay / 2 kardeş 2.çocuk / Anne eğitim seviyesi yükseköğretim / Baba eğitim seviyesi ortaöğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 3. yıl

Resim 1’de çocuk soldan başlayarak sağa doğru sırayla babasını, annesini, ağabeyini yan yana çizerken; kendisini resmin altına doğru ve elini diğer aile bireylerine uzatır şekilde çizmiş ve aile ne demek sorusunu “birlikte olmak demek” diye cevaplamıştır. Çocuğun bu şekilde anne-babası ve ağabeyini ön planda, kendisini ise geri planda ve en son çizmesi nedeniyle onları değerli kendisini değersiz ve önemsiz gördüğü düşünülmektedir (Porot; Akt: Altınköprü, 1980). Ayrıca çocuğun tüm aile bireylerine yüz detayı çizerken kendisine çizmemiş olması da bu düşüncüyü desteklemektedir. Çocuğun annesi tarafından pek önemsenmediği, annenin ilgisinin oğlunun üzerinde olduğu ve çocuğun bu durumun farkında olduğu öğretmen tarafından ifade edilmiş, anne tarafından da

hissetirilmiştir. Ayrıca çocuğun ağabeyinin feminen tavırları ve kız çocuklarına özgü şeylere ilgi duyması sebebiyle kız kardeşine oyuncak bebek vb. alınmadığı anne ve öğretmen tarafından ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra çocuğun babasını ilk ve en sola çizmesi daha çok önem verdiği ve örnek aldığı kişi olduğunu gösteriyor olabilir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Çocuğun, çocuklarına eşit davranan babasını daha çok sevdiği düşünülmektedir. Babasını işe giderken görebilmek için sabah erken kalktığını söyleyen çocuğun, üzüldüğü zamanlarda babasının yanına gittiğini ifade etmesi de bu durumu desteklemektedir. Ayrıca çocuk annesi işe gittiği için kendisi ile en çok babaannesinin ilgilendiğini ifade etmiştir. Resimde aile bireyleri bir arada çizmesine rağmen sağlıklı bir aile ortamı yansıtılmıştır.

Şekil 2. Resim 2

Kız / 70 Ay / 2 kardeş 1. çocuk / Anne eğitim seviyesi yükseköğretim / Baba eğitim seviyesi yükseköğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 2. yıl

Resim 2’de çocuk sol taraftan başlayarak sağa doğru sırayla babasını, annesini, kendisini, babaannesini, halasını ve kardeşini yan yana çizmiş; aile ne demek sorusuna da “hep birlikte yaşamak demek” demiştir. Farklı şehirde yaşamalarına rağmen aile bireyleri dışındaki bireyleri resme dâhil etmesi, çocuğun bu bireylerle olan yakın ilişkilerini yansıttığı söylenebilir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Çocuğun resimde kardeşini herkesten sonra, uzağa ve en sağa çizmesi, kendisini ise herkesin ortasına çizmesi dikkat çekmektedir. Bu durum çocuğun kardeşiyle çatışma yaşadığını, onu önemsiz gördüğünü ve kendisinin aile içerisinde odak noktası olmak istediğini gösteriyor olabilir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Çocuk

annesine evde iş yaparken yardım etmek istediğini ama annesinin kardeşi de gelir diye izin vermediğini söyleyerek kardeşine kızgınlığını ifade etmiş, fakat evde en çok kardeşi ile eğlendiğini söylemiştir. Çocuk evde en çok üzüldüğü şeyin ise, kardeşinin onun saçını çekmesi, tırnaklaması ve ısırması olduğunu söylemiştir. Bunların yanı sıra çocuğun ilk ve en sola babasını çizmesi, babasına daha çok önem verdiğini ve örnek aldığını gösterirken; kendisini annesinin yanına çizmesi, annesi ile ilişkilerinin daha yakın olduğunu gösteriyor olabilir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Çocuk evde üzüldüğü zamanlarda babasının yanına gittiğini, birlikte satranç oynadıklarını, babasını yendiğini ve babasının ona çok iyi bir oyuncu olduğunu söylediğini ifade etmiştir. Yaptığı resimleri de babasının çok beğendiğini ve sen bir ressam olmalısın dediğini ve bu sebeple çok mutlu olduğunu söylemiştir. Annesiyle birlikte de kurabiye yapmayı çok sevdiğini ifade eden çocuk, halası ve babaannesini çok sevdiğini ve tatilde onların yanına gideceklerini söylemiştir. Çocuk anne-babadan korkulur mu sorusuna ise, annesinin bazen kızınca ona vurduğunu o zaman korktuğunu ifade etmiştir. Tüm bunların yanı sıra çocuğun aile bireylerini yaşları ile orantılı çizmesi nesil farkındalığını gösterdiği düşünülmektedir (Akkapulu, 2004). Ayrıca Koppitz, aile içinde mutlu olan çocuklar bütün aile üyelerini yaş ve büyüklük bakımından doğru olarak çizmeye eğilimli olduklarını ifade etmiştir (Akt: Metin, 2009).

Şekil 3. Resim 3

Kız / 68 Ay / 2 kardeş 1.çocuk / Anne eğitim seviyesi ilköğretim / Baba eğitim seviyesi ilköğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 2. yıl

Resim 3’de çocuk soldan başlayarak önce babası, annesi, kendisi ve kardeşini çizmiş, daha sonra babaannesi ve dedesini hep tartıştıkları için birbirlerine uzak çizdiğini söylemiştir. Resmin odak noktası çocuğun kendisidir. Kendisini kâğıdın ve herkesin ortasına çizen çocuk, sol tarafına anne-babası ve dedesini, sağ tarafına ise babaannesi ve kardeşini çizmiş; aile ne demek sorusuna ise “bilmiyorum” demiştir. Bu durum çocuğun aile içerisinde kendisini ne kadar önemli ve değerli hissettiğini, ayrıca gözde olmak istediğini gösteriyor olabilir, ayrıca sol tarafına çizdiği bireylere daha çok önem verdiği düşünülmektedir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Çocuk ailesinde en çok annesi ile eğlendiğini, bir yere giderken yanında annesinin olmasını istediğini, ailede kendisi ile en çok annesinin ilgilendiğini söylemiştir. Babasını işyerinde önlüğü hep kirli olduğu için siyah yaptığını söyleyen çocuk, onu yemek yaparken izlemeyi çok sevdiğini ifade etmiştir. Kardeşini sağ tarafa, anne-babasından uzağa, kâğıdın aşağısına doğru ve en son çizmesi nedeniyle ona çok önem vermediği, çatışma yaşadığı ve ailenin ilgisini kendisinde tutmak istediği söylenebilir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Çocuk kardeşiyle oyun oynamayı çok sevdiğini ama kardeşinin her gün ona küstüğünü; evde annesi ona hamur vermediği ve bağırdığı zaman üzüldüğünü, üzüldüğü zaman odasına gidip düşündüğünü söylemiştir. Bunların yanı sıra çocuğun aile bireyleri dışındaki bireyleri resme dâhil etmesi birbirlerine yakın yerde yaşamaları ve çocuğun bu bireylerle olan yakın ilişkileri sebebiyle olduğu düşünülmektedir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Çocuk babaannesi ve dedesiyle evleri yakın olduğu için onları hep gördüğünü söylemiştir. Çocukların aile resimlerine dâhil ettikleri bireyler bazen çekirdek aile üyeleriyle sınırlı kalmayarak aile dışından diğer birçok bireyi de kapsamaktadır. Bu bireyler büyükanne ve büyükbabalardan, arkadaşlara, amca ve teyzelerden kuzenlere kadar farklılık gösterebilir (Yavuzer, 2003).

Şekil 4. Resim 4

Kız / 71 Ay / 2 kardeş 2.çocuk / Anne eğitim seviyesi ortaöğretim / Baba eğitim seviyesi ortaöğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 2. yıl

Resim 4’de çocuk soldan başlayarak sağa doğru sırayla babasını, ağabeyini ve annesini çizmiş daha sonra babası ile ağabeyi arasına kendisini çizmiş ve kavga ettikleri için onları ayırdığını söylemiştir. Ayrıca kâğıdın üst tarafına ters bir şekilde annesini ders çalışır vaziyette tekrar çizmiş ve annesinin her zamanki gibi ders çalıştığını belirtmiştir. Buradan annenin işleri sebebiyle çocuk ile çok ilgilenemediği anlaşılmaktadır. Çocuğa ailesiyle en çok neler yapmayı sevdiği sorulduğunda “Annemin dersi olmadığında gezmeye gidiyoruz, oyun oynuyoruz” demesinin de bu durumu desteklediği düşünülmektedir. Anne-babasını üzgün çizen çocuk kendisi ve ağabeyini mutlu çizmiştir. Buradan anne-babanın sıkıntıları olduğu ve çocuğun da bunların farkında olduğu düşünülmektedir. Çocuk aile ne demek sorusuna “Bizi doğuran, bize yemek veren, her gün okula getiren demek” demiştir. Buradan çocuğun ailenin işlevlerinin farkında olduğu anlaşılmaktadır. Çocuğun babasını onur basamağı olan en sola ve ilk çizmesi nedeni ile aile içerisinde babasına daha çok değer verdiği ve onu örnek aldığı söylenebilir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Çocuğun “Ağabeyim babamla hep kavga ediyor ama biz babamla hiç kavga etmiyoruz.” ifadesinin de bu durumu desteklediği düşünülmektedir. Ayrıca çocuğun kendisini bir arada çizdiği babası ve ağabeyi ile ilişkilerinin daha yakın olduğu söylenebilir (Saydam, 2004). Bunların yanı sıra çocuk evde onu en çok üzen şeyin anne-babasının kavga etmesi

olduğunu söylemiştir. Aile bireyleri bir arada çizilmesine rağmen resimde huzursuz bir aile ortamı yansıtılmıştır.

Şekil 5. Resim 5

Kız / 70 Ay / 2 kardeş 2.çocuk / Anne eğitim seviyesi yükseköğretim / Tam aile / Baba eğitim seviyesi yükseköğretim / Okul öncesi eğitim kurumunda 1. yıl

Resim 5’de çocuk evin yanından başlayarak sırayla annesini, babasını, ağabeyini ve kendisini eşit boyda ve el ele çizmiş ve aile ne demek sorusuna “birlikte yaşamak demek” demiştir. Bu resim sırasının çizilen aile bireylerinin çocuğun hayatındaki önem sırasını ifade ettiği söylenebilir (Porot, 1995; Akt: Jourdan, 2000). Figürlerin hepsinin aynı boyda çizilmesi ise, demokratik bir aile yapısına işaret ettiği düşünülmektedir (Altınköprü, 2008). Çocuğun tüm aile bireylerine karşı olumlu duygular içinde olduğu fakat ilk ve en sola yani onur basamağına çizdiği annesini daha çok sevdiği ve örnek aldığı düşünülmektedir (Porot; Akt: Altınköprü, 1980). Evde en çok annesi ile kek yapmayı sevdiğini söylemesinin de bu durumu desteklediği düşünülmektedir. Çocuğun babası ve ağabeyini erkek oldukları için siyah ve kahverengi yaptığını belirtmesi ve annesi ile kendisine topuklu ayakkabı ve kirpik çizmesi cinsiyet farklılıklarının farkında olduğunu gösterirken; tüm bireyleri aynı boyda çizmesi nesil farkındalığını bilmediğini gösteriyor olabilir (Akkapulu, 2004). Ailesinde en çok kiminle eğlendiği sorulduğunda, çocuk ayırım yapmamış ve hepsiyle demiştir. Ayrıca tüm aile

bireylerinin bir arada çizildiği resimde mutlu bir aile ortamı yansıtılmıştır. Birbirine yakın olarak çizilen figürler arasında paylaşım olduğu düşünülmektedir (Saydam, 2004). Bunların yanı sıra çocuk sadece evde oyuncağı olmadığı zaman üzülüğünü söylemiştir.

Şekil 6. Resim 6

Kız / 70 Ay / 2 kardeş 2.çocuk / Anne eğitim seviyesi yükseköğretim / Baba eğitim seviyesi ortaöğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 2. yıl

Resim 6'da çocuk, evlerini gökkuşağı şeklinde yaparak içine soldan başlayarak sırayla babasını, annesini, aralarına ablasını çizmiş, kendisini ise babasının bacağına sarılırken çizmiştir. Daha sonra tüm bireylerin üzerlerine de kalpler çizen ve güneşi de kalp şeklinde yapan çocuğun ailesine karşı olumlu hisler içerisinde olduğu düşünülmektedir. Ailesinde en çok kiminle vakit geçirdiği ve eğlendiği sorulduğunda “hepsiyle, bir tanesi olmasa olmaz ki” demesinin de bu durumu desteklediği düşünülmektedir. Aile ne demek sorusuna “mutluluk ve çok eğlenceli bir şey, kendin yemek pişirmek yerine annenin pişirmesi” şeklinde cevap vermiştir. Çocuğun babasını ilk ve en sola çizmesi nedeniyle onu örnek aldığı ve daha çok önem verdiği, kendisine yakın çizmiş olması nedeniyle ise ilişkilerinin de yakın olduğu düşünülmektedir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Çocuğun, “en çok babamın bacaklarından kaydırak yapıp kaymayı seviyorum” ifadesinin de bu durumu desteklediği düşünülmektedir. Tüm aile bireylerinin bir arada, yaşları ile orantılı ve aynı renk çizildiği resimde mutlu bir aile ortamı

yansıtılmıştır. Koppitz'e göre, aile içinde mutlu olan çocuklar tüm aile bireylerini, yaşları ve büyüklükleri ile orantılı çizmeye eğilimlidirler. Ayrıca çocuğun kendini ve aile bireylerini aynı renge boyaması coşkulu bir özdeşimin göstergesi olabilir (Akt: Metin, 2009). Çocuk evde onu en çok üzen şeyin ise, yalnız kalmak olduğunu söylemiştir.

Şekil 7. Resim 7

Kız / 72 Ay / 2 kardeş 2.çocuk / Anne eğitim seviyesi yükseköğretim / Baba eğitim seviyesi yükseköğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 3. Yıl

Resim 7'de çocuk sırayla önce kendisini, sonra soluna babasını, sağına ise annesini çizmiş ve ağabeyini de annesinin yanına en son çizmiş; aile ne demek sorusunu ise, “çocuklarla birlikte annenin babanın olduğu şey demek, her şeye ailemizle karar veririz” diye cevaplamıştır. Çocukların resme ilk olarak kendilerini çizmesinin, aile içinde daha fazla özerklik kazanmaya ihtiyaç duyduklarını yansıttığı söylenebilir (Saydam, 2004). Çocuğun babasını ilk, en sola ve kendisine daha yakın çizmesi nedeniyle ise, onu örnek aldığı, daha çok önem verdiği ve ilişkilerinin yakın olduğu düşünülmektedir (Porot; Akt: Altınköprü, 1980). Ailesinde en çok babasıyla eğlendiğini ve babasının onu büyük parklara götürdüğünü söylemesinin de bu durumu desteklediği söylenebilir. Çocuğun annesini daha büyük ve ortada çizmesi ise, annesinin evde daha baskın olduğu ya da çocuğun onu önemli gördüğünü ifade ediyor olabilir (Porot, 1995; Akt: Jourdan, 2000). Çocuk annesiyle alışveriş yapmayı çok sevdiğini ve bir şeye

üzüldüğünde annesinin yanına gittiğini belirtmiştir. Bunların yanı sıra çocuğun ağabeyini en son ve kenarda çizmesi, onu çok önemli görmediğini ve anne-babanın ilgisinin kendisinde olmasını istediğini ifade ediyor olabilir (Porot; Akt: Altınköprü, 1980). Ağabeyinin arkadaşlarıyla gezmeye giderken onu yanında götürmediğini ve bu yüzden onu pek sevmediğini söylemesi çocuğun ağabeyi ile ilişkileri hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca çocuğun kendisini babasına, ağabeyini ise annesine yakın çizmesi nedeniyle, birbirine yakın çizilen bu bireylerin ilişkilerinin daha yakın olduğu düşünülmektedir. Resimde anne-babanın çocuklardan büyük çizilmesi nedeniyle çocuğun nesil farkındalığını bildiği söylenebilir (Akkapulu, 2004). Tüm bunların yanı sıra resmine güneş, kelebek ve kuşlarda ekleyen ve herkesi özenerek çizen çocuk, mutlu bir aile ortamı yansıtmış ve evde onu en çok üzen şeyin herkesin telefonuyla uğraşıp onunla ilgilenmemesi olduğunu söylemiştir.

Şekil 8. Resim 8

Kız / 60 Ay / 2 kardeş 2.çocuk / Anne eğitim seviyesi yükseköğretim / Baba eğitim seviyesi yükseköğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 2. yıl

Resim 8’de çocuk ilk olarak annesini kâğıdın ortasına, sonra babasını kâğıdın üst tarafına, daha sonra kendisini en sağa, ablasını da annesi ile kendisinin arasına, son olarak ise en sola arkadaşını çizmiş, aile ne demek sorusuna “birlikte yaşamak” diye cevap vermiştir. Çocuğun kendisini, anne-babası ve ablasına göre büyük ve ön planda çizmesi nedeniyle, aile içerisinde kendisini önemli ve değerli

hissettiğini söylenebilir. Ablasını kendisinden çok daha küçük çizmesi nedeniyle ise, çatışma yaşadıkları ya da ona verdiği önemi gösterdiği düşünülmektedir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Ablasını çizerken Defne'yi de yapayım şuraya ama benden küçük olsun demesinin bu durumu desteklediği düşünülmektedir. Ablasını annesi ile arasına sonradan çizmiş olması annesi ile ablasının daha yakın olduklarını ve ablasını annesi ile arasında bir engel olarak gördüğünü gösteriyor olabilir. Çocuk üzülünce ve bir yere giderken babasının yanında olmasını istemesi nedeniyle, annesine göre babasıyla ilişkilerinin daha yakın olduğu söylenebilir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Çocuğun aile bireyleri dışındaki bir birey olan arkadaşını resme dâhil etmesi, birbirlerine yakın yerde yaşamaları ve çocuğun bu bireyle olan yakın ilişkileri sebebiyle olduğu düşünülmektedir. Buna göre çocuğun arkadaşını en sola çizmesi ona önem verdiğini göstermekte fakat en son çizmesi ilk çizdiklerine göre daha az değer verdiği biri olduğunu ifade ediyor olabilir. Bunun yanı sıra çok sevdiği için aile resmine dâhil ettiği arkadaşı ile kendisini yan yana çizmemiş olması onunla çok da yakın ilişkileri olmadığını düşündürmektedir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Çocuk arkadaşından sadece çizerken “Elif Sena bize gelmiş olsun” diye bahsetmiştir. Yani bu durum çocuğun günlük rutinlerini de yansıtır olabilir. Porot (1995) ise, aile resmine aile dışından eklenen figürün çocuğun değiştirilmiş bir temsili olabileceği belirtmektedir (Akt: Jourdan, 2000). Bunların yanı sıra çocuk evde ablası bir şeyini vermeyince ve annesiyle babası ona kızınca üzüldüğünü söylemiştir.

Şekil 9. Resim 9

Kız / 68 Ay / Tek çocuk / Anne eğitim seviyesi ilköğretim / Baba eğitim seviyesi ilköğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 1. yıl

Resim 9'da çocuk önce kâğıdın ortasına annesini çizmiş, annesinin sağına babasını soluna ise kendisini çizmiştir. Okulda öğretmeni ve arkadaşları ile hiç konuşmayan çocuğun kendi üzerine çizdiği kalbin dolu olmasının aslında söyleyecek çok şeyi olduğunu ifade ettiği düşünülmektedir. Okulda konuşmayan çocuğun sadece evde konuştuğu annesi tarafından ifade edilmiştir, bu sebeple çocukla çalışma esnasında iletişim kurulmakta zorlanılmıştır. Resimde çocuğun babasının yüzünü karalaması dikkat çekmekte ve çocuğun babasına karşı olumsuz hisler içerisinde olduğunu ifade edebileceği düşünülmektedir (Durualp, Çiçenoğlu, Müminoğlu, Kalkanlı ve Altuntaş, 2012). Çocuk, erkek olduğu için babasını bu şekilde çizdiğini annesinin kulağına söylemiştir. Araştırmacı tarafından doğrulama amacıyla çocuğa “erkek olduğu için mi babanı böyle çizdin” diye sorulduğunda çocuk başını sallayarak onaylamıştır. Bunların yanı sıra çocuğun kendisini çok detaysız ve kenarda çizmesi, kendisini güvensiz ve önemsiz hissettiğinin bir göstergesi olabilir (Yavuzer, 2003). Çocuk, ailesinde kendisi ile en çok kimin ilgilendiği ve en çok kiminle eğlendiği sorulduğunda parmağı ile resimden annesini göstermiştir. Çocuğun kendisini anne-babasının ikisine de uzak çizmesi kendisini onlara yakın hissetmediğini düşündürürken; ilk önce ve daha detaylı bir şekilde annesini çizmiş olması annesine daha çok değer

ve önem verdiğinin bir göstergesi olabilir (Porot; Akt: Altunköprü, 1980). Bunun yanı sıra birbirine yakın çizilen bireyler arasında paylaşım olduğu düşünülürken; birbirinden uzak çizilen aile bireylerinin ilişkilerinde problem yaşadıkları ve aile ile bütünlük sağlayamadıkları düşünülmektedir (Saydam, 2004). Resimde zeminin mor renge boyanmasının ise, depresif bir ruh halini yansıttığı söylenebilir (Durualp, Çiçenoğlu, Mümüneoğlu, Kalkanlı ve Altuntaş, 2012). Aile bireyleri bir arada çizilmesine rağmen bireylerin birbirinden uzak olması ailede iletişim kopukluğu olduğunu düşündürmektedir. Fakat çocuk, kendisi ve annesine gülen bir yüz çizmiştir. Aubin (1970)'a göre mesafe, kişinin arzusunu ya da reddini ifade ediyor olabilir. Buna göre resmi çizen kişi, kendisine güven vereni yanına çizme; onu korkutan ya da kaygılandıranı uzağına çizme eğiliminde olabilir (Akt: Jourdan, 2000). Çocuk anne-babadan korkulur mu sorusuna ise, başını iki yana sallayarak “hayır” cevabını vermiştir.

Şekil 10. Resim 10

Kız / 69 Ay / Tek çocuk / Anne eğitim seviyesi yükseköğretim / Baba eğitim seviyesi yükseköğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 2. yıl

Resim 10'da çocuk kâğıdın bir tarafına anne-babasını, diğer tarafına ise kendisi ile kuşunu bir arada çizmiş ve anne-babası ile kendisi arasına büyük bir çiçek yerleştirmiş ve aile ne demek sorusuna ise, “ev demek” diye cevaplamıştır. Bu durum çocuğun kendisini anne-babasından daha çok kuşuna yakın hissettiğini ve

ailede iletişim kopukluğu olduğu düşündürmektedir. Wegmann ve Lusebrink'e (2000) göre, iki figür arasında bir nesne olmasını veya iki figürün birbirinden çizgiyle ayrılmasını engel olarak görmektedirler. İki figürün arasında engellin olması ise, bireyler arasındaki etkileşiminin ve iletişimin yetersiz olduğunu göstermektedir (Akt: Metin, 2009). Çocuğun annesi ve babası onunla oynamadığı için hep kuşuyla oynadığını ifade etmesinin bu durumu desteklediği söylenebilir. Çocuğun annesini ilk ve daha büyük çizmiş olması çocuğun onu daha önemli gördüğünü ya da ailede baskın olduğunu ifade ediyor olabilir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Ayrıca çocuğun "annem turuncuyu sever" diye annesini turuncuya boyaması, "annem babama mor kıyafet, pembe ayakkabı aldı babam giyince çok komik oldu, buraya da onları çizeyim" ifadesi annenin ailede baskın olduğunu düşündürmektedir. Çocuğun resimde sadece kendisini renklendirmemiş olması nedeniyle kendisini değersiz hissettiği düşünülmektedir (Altinköprü, 2008). Resimde kendi başına evcilik oynadığını ifade eden çocuk, evde ne olunca üzüldüğü sorusuna "annemle babam işten geç geldiğinde" cevabını vermiştir. Çocuğun annesinin işe gitmesini istemediği ailesi tarafından da ifade edilmiştir.

Şekil 11. Resim 11

Kız / 66 Ay / Tek çocuk / Anne eğitim seviyesi yükseköğretim / Baba eğitim seviyesi yükseköğretim / Parçalanmış aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 1. Yıl

Resim 11'de çocuk sol taraftan başlayarak sağa doğru sırayla babasını, annesini ve kendisini el ele çizmiş ve aile ne demek sorusunu "babam, annem, babaannem,

anneannem, dedem” diye cevaplamıştır. Anne-babasının boşanması sebebiyle annesi ile yaşayan ve parçalanmış aileye sahip olan çocuk ailesinin birlikte olduğunu hayal ettiği bir resim çizmiştir. Bazı çocuklar aile içerisinde yaşanan problemleri yok sayarak, tüm aile bireyleri birlikte ve mutluymuş gibi resimler yaparak özlemlerini, hayallerini yansıtırlar. Bu resimlerin bir kısmı o kadar abartılıdır ki kendilerini mükemmellikleriyle ele verir (Yavuzer, 2003). Bunun yanı sıra anne-babası ayrı olan çocukların çiziminde eğer birlikte yaşanmayan bir ebeveyn resme dâhil ediliyorsa bu durum çocuğun boşanmayı kabullenemediğinin göstergesi olabilir (Chandler ve Johnson, 1991). Çocuk bir yere giderken anne-babasının birlikte yanında olmalarını istediğini ama babasıyla ayrı evlerde yaşadıklarını ve evde babası olmadığında çok üzüldüğünü söylemiştir. Babası ile birlikte evi süsleyerek annesine doğum günü partisi hazırladıklarını belirten çocuğun resmi biraz karmaşık olması, boşanma sürecini yaşayan çocukların, yaşadıkları hayal kırıklığını, resimlerinde sembollerle anlatmaları ve içinde buldukları içsel karmaşayı, resimde süre gelen bir karışıklık ve belirsizlik halinde yansıtmaları nedeniyle olduğu düşünülmektedir (Sağlam, 2011). Çocuğun “Doğum gününü kutlarsak annem mutlu olur, mor rengi de çok sever, kıyafetini de mor yaptım” ifadesi annesinin üzgün olduğunu düşündüğünü ve onu mutlu etmek istediğini göstermektedir. Annesini kendisine yakın ve daha büyük çizen çocuğun, annesine daha fazla önem verdiğini ve ilişkilerinin daha yakın olduğu düşünülürken; babasını ilk ve en sola çizmesi nedeniyle, onu da önemli gördüğü ve örnek aldığı düşünülmektedir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Ayrıca çocuk, en çok babasıyla eğlendiğini çünkü babasını görünce çok mutlu olduğunu ifade etmiştir.

Şekil 12. Resim 12

Kız / 61 Ay / 3 kardeş 3.çocuk / Anne eğitim seviyesi yükseköğretim / Baba eğitim seviyesi yükseköğretim / Parçalanmış aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 2. yıl

Resim 12’de çocuk soldan başlayarak sağa doğru sırayla kendisini, annesini, iki ablasını, dayısını, dedesini, anneannesini ve iki teyzesini çizmiş ve başa dönerek kendisinin soluna en son babasını çizmiş ve aile ne demek sorusuna “bilmiyorum”, ailende kimler var sorusuna “tek babam yok, annem babamı istemiyor” diye cevap vermiştir. Çizilen bireylerin çocuğun hayatındaki önem sırasına göre sıralandığı düşünülmektedir (Porot, 1995; Akt: Jourdan, 2000). Bunun yanı sıra çocukların resme ilk olarak kendilerini çizmesinin, aile içinde daha fazla özerklik kazanmaya ihtiyaç duyduklarını yansıttığı söylenebilir (Saydam, 2004). Anne-babasının boşanmış ve babasının tekrar evlenmiş olması nedeniyle babasını nadir gören çocuğun, “o kovuldu pislik kadınla yaşıyor.” ifadesi babasını suçladığını gösterirken, “bazen gelip beni alıyor, bir kere lunaparka götürmüştü, çok güzel şeylere bindirmişti.” ifadesi ise babasına sevgi ve özlemine göstermektedir. Babasını en sola ve kendisine yakın çizmesine rağmen en son çizmiş olması çocuğun duygularının karmaşık olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca çocuğun babası ile kendisini daha yakın çizmesi dikkat çekmektedir. Babasını çizerken “o aileden gitti şimdi ama yine de şuraya çizeyim ama pislik kadını çizmiycem” demesi de çocuğun babasını çizip çizmemekte kararsız kaldığını göstermektedir. Boşanma sürecini yaşayan çocukların,

yaşadıkları hayal kırıklığını, resimlerinde sembollerle anlattıkları ve içinde buldukları içsel karmaşayı, resimde süre gelen bir karışıklık ve belirsizlik halinde yansıttıkları söylenebilir (Sağlam, 2011). Ayrıca çocuğun ailesi dışındaki bireyleri resme dâhil etmesi, yine anne-babasının boşanmış olması nedeniyle olduğu düşünülmektedir. Resme çizilen aile dışındaki bu bireylerin boşanma sürecinde ve sonrasında destek amacıyla anne ve çocuklar ile yakın ilişki içerisinde oldukları anne tarafından ifade edilmiştir. Ayrıca anne-baba boşanmış olmasına rağmen çocuğun kafasındaki aile şemasında bir arada oldukları görülmektedir. Anne-babası ayrı olan çocukların çiziminde eğer birlikte yaşanmayan bir ebeveyn resme dâhil ediliyorsa bu durum çocuğun boşanmayı kabullenemediğinin göstergesi olabilir (Chandler ve Johnson, 1991).

Şekil 13. Resim 13

Kız / 64 Ay / 3 kardeş 2.çocuk / Anne eğitim seviyesi ilköğretim / Baba eğitim seviyesi ilköğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 1. yıl

Resim 13’de çocuk evin yanından başlayarak sırayla babasını, kardeşini, ablasını, annesini çizmiş ve en son kendisini evin önüne çizmiş ve aile ne demek sorusunu ise “beraber demek” diye cevaplamıştır. Bunun sebebini olarak kendisini en son çizmesi nedeniyle evin yanında yer kalmaması olarak açıklamıştır. Çocuğun kendisini en son çizmesi kendisini ailede önemsiz gördüğünü, ablası ve kardeşini anne babasının arasına çizerken kendisini çizmemiş olması da kendisini dışlanmış hissettiğini düşündürmektedir (Porot; Akt: Altunköprü, 1980). Çocuğun

annesinden edinilen bilgiye göre, bu durumun sebebinin, (çocuğun ablasının ergenlik döneminde olması, kardeşinin ise çok küçük olması sebebiyle) kardeşler arasında genelde çocuğun alttan alan kişi olmak zorunda kalması olduğu düşünülmektedir. Çocuğun ilk ve yüzü en belirgin olarak çizdiği kişinin babası olması ise, babasını daha önemli gördüğünü gösteriyor olabilir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Babanın çok çalışması sebebiyle çocuklar tarafından az görüldüğü ve çocukların babalarına çok düşkün oldukları anne tarafından ifade edilmiştir. Ayrıca çocuk “en çok babamla lunaparka gitmeyi seviyorum” demiştir. Bunun yanı sıra çocuk evde bir şeyi kırınca üzüldüğünü ve üzülmeye babasının yanına gittiğini söylemiştir.

Şekil 14. Resim 14

Kız / 62 Ay / 2 kardeş 2.çocuk / Anne eğitim seviyesi yükseköğretim / Baba eğitim seviyesi yükseköğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 2. yıl

Resim 14’de çocuk soldan başlayarak sırayla babasını, annesini, kendisini, babaannesini ve ağabeyini çizmiş, aile ne demek sorusunu ise, “birlikte yaşamak demek” diye cevaplamıştır. Çocuğun annesini diğer bireylere göre daha büyük ve ön planda çizmesi annesine daha çok önem verdiğini gösterebileceği gibi annenin normalde boyunun uzun olması ile de ilgili olabilir. Çocuklar genelde aile içinde en güçlü buldukları, onlar için otoriteyi temsil eden, özdeşim kurabildikleri kişiyi büyük ve ilk bakıldığında göze çarparak şekilde çizerler (Saydam, 2004). Bunun yanı sıra kendisini annesinin yanına çizmesinin de, anne ile olan yakın ilişkilerini

yansıttığı söylenebilir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Çocuk ailesinde en çok annesinin onunla ilgilendiğini çünkü annesinin işe gitmediğini, bir yere giderken ve üzüldüğünde yanında annesinin olmasını istediğini söylemiştir. Öte yandan babasını ise onur basamağı olan en sola ve ilk önce çizmiş olması onu örnek aldığı ve ona olan sevgisini yansıttığı düşünülmektedir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Çocuk babasından “İşteyken ben babamı özlüyorum, babam da beni özliyor.” diye bahsetmiştir. Ağabeyini ise, en sağa ve uzağa çizmiş olması çatışma yaşadığını ya da ona çok önem vermediğini gösteriyor olabilir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Çocuk abisinin kendisini ağlattığı için onu çok sevmediğini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra çocuğun aile bireyleri dışındaki babaanneyi resme dâhil etmesi çocuğun bu bireyle olan yakın ilişkilerini yansıtıyor olabilir. Babaannenin dönüşümlü olarak çocuklarında kalması nedeniyle ara sıra gelip çocuğun ailesi ile kaldığı çocuk ve aile tarafından ifade etmiştir. Okul öncesi dönemde çocukların ‘aile’ kavramları birlikte yaşama ve ilişki kurma sıklığı ile karakterize edildiğinden çocuklar, evde birlikte yaşadıkları bireyleri aile resimlerine ekleme eğilimindedirler (Yavuzer, 2003).

Şekil 15. Resim 15

Kız / 65 Ay / 3 kardeş 3.çocuk / Anne eğitim seviyesi ilköğretim / Baba eğitim seviyesi orta öğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 2.yıl

Resim 15’de çocuk soldan başlayarak sağa doğru sırayla kendisini, annesini ve babasını çizmiş fakat abla ve ağabeyini resme dâhil etmemiş ve aile ne demek sorusunu da “birlikte yaşamak demek” diye cevaplamıştır. Çocukların resme ilk

olarak kendilerini çizmesi aile içinde daha fazla özerklik kazanmaya ihtiyaç duyduklarını ifade ediyor olabilir (Saydam, 2004). Çizimde yer almayan aile bireyleri genelde kardeşler olurken bazen de çocuğun çatışma yaşadığı, muhtemelen kızdığı, kıskandığı ve yok sayma eğiliminde olduğu aile bireyleri olabilir (Halmatov, 2015). Fakat çocuğun “ablamlarla ağabeyim uzakta yaşıyor” ifadesi, abla ve ağabeyini çizmemeye nedeninin farklı bir şehirde yaşamaları olduğu düşünülmektedir. Çocuğun kendisini ilk önce ve en sola çizmiş olması nedeniyle aile içinde kendisini değerli gördüğü düşünülmektedir (Yolcu, 2004). Çocuğun “Annemle babam beni çok seviyor, biz hep oyun oynuyoruz” ifadesinin de bu durumu desteklediği düşünülmektedir. Çocuk resimde anne-babasını büyük ve ön planda çizerken kendisini annesine daha yakın çizmiştir. Resimde büyük ve ön planda çizilen aile bireyleri çocuğun önemli gördüğü kişileri gösterirken, kendisine yakın çizdiği kişiler ise ilişkilerinin yakın olduğunu kişileri gösteriyor olabilir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Çocuğun “En çok annemle pasta yapmayı seviyorum” ifadesi ve evde onu en çok üzen şeyin annesinin hasta olması olduğunu söylemesinin bu durumu desteklediği düşünülmektedir. Bunun yanı sıra çocuğun resimde anne-babayı daha büyük çizmesi nedeniyle çocuğun nesil farkındalığını bildiği düşünülmektedir (Akkapulu, 2004).

Şekil 16. Resim 16

Kız / 71 Ay / Tek çocuk / Anne eğitim seviyesi yükseköğretim / Baba eğitim seviyesi yükseköğretim / Parçalanmış aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 1.yıl

Resim 16’da çocuk resme sadece bir kardan adam çizmiş kendisi de dâhil hiçbir aile bireyine resimde yer vermemiştir. Annesini trafik kazasında kaybeden çocuğun olayın etkisinde olduğu düşünülmektedir. Karlı bir havada gerçekleşen kazanın ve annesini kaybetmenin çocuk üzerindeki etkisinin aile resmine bu şekilde yansıdığı düşünülmektedir. Travmatik olaylar, çocuklar tarafından hem tam imgelerle hem de aşırı yalın anlatımlarla ortaya konabilir (Malchiodi, 2013). Çocuğun aile ne demek sorusuna “bilmiyorum” yanıtını vermiş olması ve diğer soruları da cevaplamak istememesi nedeniyle bu konu hakkında konuşmak istemediği söylenebilir.

Şekil 17. Resim 17

Kız / 65 Ay / 2 kardeş 2.çocuk / Anne eğitim seviyesi ilköğretim / Baba eğitim seviyesi ortaöğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 1. yıl

Resim 17’de çocuk sırayla kendisi ve ağabeyini annesinin yanında ve aynı yöne doğru çizerken, babasını düz bir şekilde en sağa ağız açık bir şekilde bastırarak çizmiş ve bağırdığını söylemiş ve aile ne demek sorusunu “ev demek” diye cevaplamıştır. Çocuk resimlerinde figürlerin çizim şekline genel olarak bakıldığında, bastırarak kalın çizilen çizgiler saldırgan dürtülerin varlığını gösterdiği söylenebilir (Saydam, 2004). Çocuğun aileyi gruplayarak babasını ayırması ve en son çizmesi nedeniyle babasına karşı olumsuz duygular içerisinde olduğu düşünülmektedir (Porot; Akt: Altınköprü, 1980). Ayrıca çocuk “babam bağırınca annemin yanına gidiyoruz çünkü annem üzülüyor” demiştir. Anneye sığınmış bir şekilde etrafında çizilen çocukların yüz detaylarına bakıldığında mutsuz oldukları ve anne ile ilişkilerinin yakın olduğu görülmektedir. Ayrıca çocuğun annesine çok düşkün olduğu ve annesinin öleceği korkusunu yaşadığı aile görüşmesinden öğrenilmiştir. Resimde aile bireyleri bir arada çizilmesine rağmen huzursuz bir aile ortamı yansıtılmış ve çocuk evde onu en çok üzen şeyin kavga olduğunu söylemiştir.

Şekil 18. Resim 18

Erkek / 65 Ay / 2 kardeş 1.çocuk / Anne eğitim seviyesi yükseköğretim / Baba eğitim seviyesi yükseköğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 1. yıl

Resim 18’de çocuk soldan başlayarak sağa doğru sırayla annesini, babasını, kendisini ve kardeşini çizmiş ve aile ne demek sorusunu “beraber yaşamak demek” diye cevaplamıştır. Bu resim sırası çizilen aile bireylerinin çocuğun hayatındaki önem sırasını ifade ediyor olabilir (Porot; Akt: Altınköprü, 1980). İlk olarak annesini en sola çizmiş olması ve sadece annesinin ellerini renklendirmiş olması onu daha önemli gördüğünü düşündürmektedir (Porot; Akt: Altınköprü, 1980). Çocuğun “Evde en çok babam kızar, annem çok az kızıyor” ifadesinin ve bir yere giderken yanında annesinin olmasını istemesinin bu durumu desteklediği düşünülmektedir. Çocuğun tüm aile bireylerini mutlu çizerken kardeşini mutsuz ve köşede çizip, bir tek kardeşini renklendirmemesi kardeşıyla yaşadığı çatışmayı ve ona olan olumsuz hislerini ifade ediyor olabilir (Porot; Akt: Altınköprü, 1980). “O daha sıfır yaşında hep ağlıyor, annem ona kızmış olsun, o yüzden onun ağzı böyle olsun” ifadesi ile “annemin mutfakta işi oluyor kardeşimi almıyor, babamda anneme kızıyor sonra evde kavga oluyor, o yüzden kardeşimi sevmiyorum” demesinin bu durumu desteklediği düşünülmektedir. Ayrıca çocuğun anne-babası ve kendisini ön planda kardeşini geri planda çizmesi nedeniyle kardeşini daha önemsiz gördüğü düşünülmektedir (Porot; Akt: Altınköprü, 1980). Bununla birlikte ailesi de kardeşi sebebiyle çocuğun hırçınlaştığını ifade etmiştir. Resimde

aile bireyleri bir arada çizilmesine rağmen aile tam bir birlik içerisinde değildir. Çocuklar kendilerini yakın hissettikleri bireyleri kendilerine yakın çizmek isterken, iletişim sorunu yaşadıkları, olumsuz düşüncelere sahip oldukları kişileri ise kendilerinden uzakta çizmek isterler (Saydam, 2004).

Şekil 19. Resim 19

Erkek / 72 Ay / 2 kardeş 2.çocuk / Anne eğitim seviyesi yükseköğretim / Baba eğitim seviyesi ortaöğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 2. yıl

Resim 19’da çocuk en soldan başlayarak sağa doğru sırayla annesini, babasını, ağabeyini ve kendisini çizmiş ve tüm aile bireylerini bir çember içerisinde alarak ev yaptığını söylemiştir. Çocuk aile ne demek sorusunu “herkesin bir ortama gelmesi demek”, ailemiz olmasaydı ne olurdu sorusunu ise “istediğimiz zaman hamburger yiyebilirdik” diye cevaplamıştır. Anne ve babasını büyük ve ön planda çizen çocuğun ağabeyi ile kendisini çok küçük çizmesi ve siyahla renklendirmiş olmasının nedeninin, ağabeyi ile kendisini değersiz ve önemsiz görmesinin yanı sıra anne-babanın kuralcı olması olduğu düşünülmektedir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Çocuğun, babasının hiçbir şeye izin vermediğini söylemesi de bu durumu desteklemektedir. Ayrıca ilk ve en sola annesini çizen ve babasının ağabeyine değil de hep kendisine kızdığını ifade eden çocuğun annesine karşı daha yakın ve olumlu hisler içerisinde olduğu söylenebilir (Halmatov, 2015). Resimde aile bireyleri bir arada çizilmesine rağmen tamamının mutsuz resmedilmesi, soğuk renklerin ağırlıklı kullanılması ve çocukların küçük, kenarda, özensiz

resmedilmesi ailenin tam bir birlik içerisinde olmadığını göstermektedir (Saydam, 2004). Okul öncesi dönem çocuklarının çizimlerdeki renk seçimi onların duygularını anlatır. Çocuğun kullandığı sıcak-soğuk renkler onun olumlu ya da olumsuz tutumunu belirtir (Durualp, Çiçenoğlu, Mümüneoğlu, Kalkanlı ve Altuntaş, 2012).

Şekil 20. Resim 20

Erkek / 60 Ay / 2 kardeş 2.çocuk / Anne eğitim seviyesi yükseköğretim / Baba eğitim seviyesi yükseköğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 3. yıl

Resim 20’de çocuk kâğıdın ortasına ev çizmiş, daha sonra evin bir tarafına babası ve kendisini, diğer tarafına ise annesi ve ablasını çizmiş ve aile ne demek sorusunu “birlikte olmak demek” diye, ailemiz olmasaydı ne olurdu sorusunu ise “yukarıdan topumuzu alamazdık” diye cevaplamıştır. Aile resimlerinde birbirine yakın olarak çizilen bireyler arasında paylaşım olduğu düşünülürken; birbirinden uzak olarak çizilen aile bireylerinin ilişkilerinde problem yaşadıkları ve ailenin bir bütünlük sağlayamadığı düşünülmektedir (Saydam, 2004). Fakat çocuk ayrı çizdiği annesi ve ablasını da çok sevdiğini; hatta en çok annesi ile eğlendiğini, ablası ile de resim çizmeyi sevdiğini belirtmiştir. Fakat annesi ile ablasının kendisi ile babasından sonra çizilmesi çocuk için daha az önemli olduklarını gösteriyor olabilir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Çocuk babasını daha çok sevdiği için kendisini onun yanında çizdiğini ve onunla futbol oynamayı çok sevdiğini, babasının onu AVM’ye götürüp oyuncak aldığını ifade etmiştir. Babasını ilk ve en

sola çizmesi nedeniyle, ona daha çok önem verdiği ve örnek aldığı, kendisini babasının yanına çizmesi nedeniyle de ilişkilerinin daha yakın olduğu düşünülmektedir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Bunun yanı sıra çocuk evde en çok oyuncuğu kırılınca üzüldüğünü söylemiştir.

Şekil 21. Resim 21

Erkek / 63 Ay / 2 kardeş 2.çocuk / Anne eğitim seviyesi ortaöğretim / Baba eğitim seviyesi ortaöğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 1. yıl

Resim 21’de çocuk sağdan başlayarak sola doğru sırayla anne-babasını, ağabeyini ve kendisini çizmiş ve aile ne demek sorusunu “beraber demek” diye cevaplamıştır. Tüm aile bireylerinin el ele resmedilmesi sağlıklı aile ortamını yansıtmasına rağmen zemin renginin siyah olması, güneş ve gökyüzü çizilmemiş olması çocuğun birtakım problemleri olduğunu ifade etmektedir. Problemin ailenin yaşadığı maddi sıkıntılarla ve anne-babanın işleri sebebiyle çocuklarla yeterince ilgilenememeleri ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Çok kısık sesle konuşan ve sorulara kısa cevaplar veren çocuğun çekingen olduğu görülmüştür. Çocuk resimlerindeki figürlerin çizim şekline genel olarak bakıldığında silik, kesintili çizgiler ve küçük figürler, hassas, kırılabilir kişilik özelliklerine işaret etmektedir (Saydam, 2004). Çocuğun kendisine uzak çizmesine rağmen ilk olarak annesini çizmesi, annesini önemli gördüğü fakat ilişkilerinin kısıtlı olduğu söylenebilir (Porot, 1995; Akt: Jourdan, 2000). Çocuk “annemi çok özleyorum

ama o işten gelince yemek yapıyor” demesi annesinin onunla çok ilgilenemediğini göstermektedir. Babasının hep TV izlediğini belirten çocuğun babası ile ilişkilerinin zayıf olduğu düşünülürken; kendisini daha çok vakit geçirdiği ağabeyinin yanında resmetmesi ağabeyi ile ilişkilerinin yakın olduğu düşünülmektedir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Çocuk ağabeyi ile bilgisayar oynadıklarını ve ailesinde en çok ağabeyiyle eğlendiğini dile getirirken evde onu en çok üzen şeyin ağabeyinin evde olmaması olduğunu belirtmiştir. Resimde aile bireyleri bir arada çizilmesine rağmen aile içerisinde bir takım problemler olduğu yansıtılmıştır.

Şekil 22. Resim 22

Erkek / 60 Ay / 2 kardeş 2.çocuk / Anne eğitim seviyesi ilköğretim / Baba eğitim seviyesi ilköğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 1. yıl

Resim 22’de çocuk soldan başlayarak sağa doğru sırayla babasını, kendisini, annesini ve ağabeyini eşit boyda çizmiş ve aile ne demek sorusunu “bilmiyorum” diye cevaplamış fakat ailede kimler var sorusuna “ağabeyim, babam, annem” demiştir. Bu resim sırasının çizilen aile bireylerinin çocuğun hayatındaki önem sırasını ifade ettiği düşünülmektedir (Porot, 1995; Akt: Jourdan, 2000). Figürlerin hepsinin aynı boyda çizilmesi ise, demokratik bir aile yapısına işaret ediyor olabilir (Altinköprü, 2008). Bireylerin birbirinden uzak çizilmesi ailede ilişkilerin sınırlı olduğunu ifade ediyor olabilir (Saydam, 2004). Çocuğun babasını en sola

ilk olarak çizmiş olması ve kendisini de babasının yanına çizmesi nedeniyle onu daha çok sevdiği ve örnek aldığı düşünülmektedir (Porot, 1995; Akt: Jourdan, 2000). Ayrıca çocuğun ağabeyini en son çizmesi onunla yaşadığı çatışmayı yansıtırken; kendisini annesi ile babası arasına çizmiş olması ikisinden de ilgi beklediğini ve ailenin göz bebeğinin kendisi olmak istediğini yansıtıyor olabilir (Altunköprü, 2008). Çocuk aile içerisinde en çok babası ile eğlendiğini, onunla en çok babasının ilgilendiğini ve bir yere giderken yanında babasının olmasını istediğini ve ayrıca babasının işyerine gitmeyi çok sevdiğini belirtmiştir. Çocuğun sınıfta ve evde ilgi çekmeye çalışan bir çocuk olduğu, öğretmen ve aile tarafından ifade edilmiştir. Çizdiği resimde ailesi ile birlikte gezmeye gittiklerini söyleyen çocuk, ailesi ile en çok gezmeyi sevdiğini ifade etmiştir. Resimde aile bireyleri bir arada çizilmesine rağmen mutlu resmedilmedikleri ve sınırlı ilişkilerin olduğu yansıtılmıştır.

Şekil 23. Resim 23

Erkek / 62 Ay / 4 kardeş 3.çocuk / Anne eğitim seviyesi ilköğretim / Baba eğitim seviyesi ortaöğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 1.yıl

Resim 23'de çocuk önce babası ve kendisini evin dışında, sonra annesi ve kız kardeşini evin içinde çizmiş ve aile ne demek sorusunu "ailemizin bizi koruması ve anne-babamızın bize güzel davranması" diye cevaplamıştır. Bu durum resimde birlikte çizilen figürler arasında daha fazla paylaşım olduğunu düşündürürken; birbirinden ayrı mekânlarda çizilen figürlerin ise, ilişkilerinde problem

yaşadıklarını düşündürmektedir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Fakat çocuk, kendisinden ayrı mekânda çizdiği annesine, işlerinin çabuk bitmesi için yardım ettiğini, onunla pasta yapmayı çok sevdiğini ve evde annesi olmadığında üzüldüğünü söylemiştir. Babasının dışarıya çıkarken erkek çocuğu olduğu için onu yanına alması, annesinin de ev hanımı olması nedeniyle çocukta “erkekler dışarıda kızlar evde olur” düşüncesinin oluştuğu ve aslında bu resmin çocuğun rutinlerini yansıttığı anlaşılmıştır. Fakat yinede çocuğun annesi ile kardeşini kendisi ile babasından sonra çizmesi çocuk için daha az öneme sahip olduklarını gösteriyor olabilir (Saydam, 2004). Çocuk ailede kimler var sorusuna “annem, babam, kardeşim, ablalarım ve ağabeyim” diye cevaplamıştır. Yani çocuk ablaları ve ağabeyini aile resmine çizmemiştir. Bunun sebebi sorulduğunda ise “onlar Kayseri’de yaşıyor” demiştir. Ağabey ve ablaların bir kısmının evli olup bir kısmının üniversite okuduğu için aileden farklı şehirde yaşadıkları bilgisi aileden öğrenilmiştir. Çizimde yer almayan aile bireylerin genelde kardeşler oldukları ve bu durum yok sayılan bu kişilere karşı geliştirilmiş bir reddediş duygusunun göstergesi olabilir (Porot, 1995; Akt: Jourdan, 2000). Bunun yanı sıra çocuğun babasını ilk, en sola yani onur basamağına çizmesi babasını daha çok sevdiği ve örnek aldığını gösterirken, kendisini babasının yanına çizmesi ve ailesinde en çok babasının kendisi ile ilgilendiğini söylemesi babası ile ilişkilerinin daha yakın olduğunu gösteriyor olabilir (Yolcu, 2004). Ayrıca çizdiği kalbin babası için olduğunu söylemesi de babasına olan sevgisini ifade etmektedir. Bunun yanı sıra resimdeki çizgilerin silik olması ve kişi figürlerinin kollarının olmaması dikkat çekmektedir. Aile resimlerindeki figürlerin çizim şekline genel olarak bakıldığında, silik çizgiler, hassas, kırılğan kişilik özelliklerine işaret ederken; kolların çizilmemesi, bazı durumlarda çocuğunun vurma eğilimli bir ebeveynin kolundan kurtulma isteği anlamına geldiği düşünülmektedir (Porot, 1995; Akt: Jourdan, 2000). Çocuğun arabayı ev kadar büyük ve özenerek çizmesi ve “Bizim Ford Focus’umuz var” diye özellikle belirtmesi arabalarının çocuğun hayatındaki önemini yansıtmaktadır.

Şekil 24. Resim 24

Erkek / 70 Ay / 3 kardeş 3.çocuk / Anne eğitim seviyesi ilköğretim / Baba eğitim seviyesi ortaöğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 1. Yıl

Resim 24'te çocuk soldan başlayarak sırayla annesini, ablasını, babasını ve ağabeyini çizmiş fakat kendisini resme dâhil etmemiştir. Ayrıca çocuk aile ne demek sorusuna “anne, abla, baba ve ağabey demek” demiş ve yine kendisini dâhil etmemiştir. Bu durumun nedeni çocuğun aile içerisinde kendisini önemsiz görmesi ya da huzursuz olan aile ortamında bulunmak istememesi de olabilir. Çocuğun “herkes babamdan bir şey istiyor ben küçük olduğum için bana sıra gelmiyor” ifadesinin de bu durumu desteklediği düşünülmektedir. Koppitz (1968) çocukların aile resimlerinden kendilerini çıkarmaları genellikle aile içinde kendilerini önemli hissetmediği durumlarda ortaya çıktığını belirtmektedir. Koppitz'e göre çocuğun kendini aile resmine çizmemesi bilerek, düşünerek gerçekleşmese de, resimde kendisini ihmal etmesi, önemsizliği ve reddedişini bilinçsiz bir şekilde hissettiğini yansıtmaktadır. Mutlu olan çocuğun çoğunlukla kendisini ilk olarak ya da aile içinde merkezde çizmesi beklenir (Akt: Jourdan, 2000). Bunun yanı sıra aile resimlerinde aile bireylerinin gerçekte sahip oldukları boy oranlarıyla yer almaları beklenir (Saydam, 2004). Fakat çocuk ön planda ve solda annesi ve ablasını çizmiştir; bu durum çocuğun onları daha önemli gördüğü ya da evde onların daha baskın olduğu düşünülmektedir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). “Evde hep annemin dediği oluyor” ifadesinin de bu durumu desteklediği düşünülmektedir. Ayrıca baba ve ağabeyin arka planda çizilmesi ve uzuvlarının

eksik bırakılması nedeniyle çocuğun onları önemsemediği ya da onlarla anlaşamadığı söylenebilir (Yolcu, 2004). Çocuğun diğer aile bireylerini kastederek “Babam hep onların istediğini alıyor” ifadesi de babasına olan kızgınlığı ifade etmektedir.

Şekil 25. Resim 25

Erkek / 64 Ay / 3 kardeş 2.çocuk / Anne eğitim seviyesi ortaöğretim / Baba eğitim seviyesi ortaöğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 2. yıl

Resim 25’de çocuk ilk önce kâğıdın ortasına annesini çizmiş, sonra babasını en sola, daha sonra ablasını en sağa çizmiş ve aile ne demek sorusunu “bilmiyorum” diye yanıtlarken, ailede kimler var sorusuna cevap olarak çizdiği herkesi saymıştır. Ablası ile annesinin arasına çok küçük bir şekilde kardeşini çizen çocuk, kendisini de annesi ile ablasının arasına fakat biraz yukarıya doğru çizmiştir. Çocuğun kırmızı ile ön planda çizdiği anne-babası, ablası, kardeşi ve kendisini, arka planda çizdiği dedeleri-anneannesi-babaannesi ve diğer akrabalarından daha önemli gördüğü söylenebilir (Porot, 1995; Akt: Jourdan, 2000). Aile resimlerinde yer alan bireyler, ya bir, ya da iki yatay dizi içinde sıralanırlar. Çocuğun aile içinde en çok değer verdiği kişilerin en ön sırada yer alırken, ikinci derecede önem taşıyanların ise, arka planda yer alır (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Çocuk bir yere giderken yanında dayısının olmasını istediğini çünkü dayısının onu çok güzel yerlere götürdüğünü, ayrıca ailede onunla en çok dayısının ilgilendiğini söylemiştir. Çocuğun ilk olarak annesini kâğıdın ortasına

çizmesi ona daha çok önem verdiğini, kardeşini çok küçük çizmesi onunla yaşadığı çatışmayı ifade ettiği söylenebilir (Saydam, 2004). Çocuk evde kardeşi onu uyurken rahatsız edince üzüldüğünü, üzülmüş annesinin yanına gittiğini söylemiştir. Çocuk babasını mutlu çizmiş ve ailesinde en çok babasıyla eğlendiğini, onunla iş yerine gitmeyi çok sevdiğini ifade etmiştir. Fakat çocuk anne-babadan korkulur mu sorusuna “ben biraz korkuyorum çünkü babam bağıyor” diye cevap vermiştir. Çocuğun resmine çok fazla birey çizmesi, hayatında yer alan birçok kişi olduğunu ve aile bireylerinin ayırımına varamadığını düşündürmektedir. Çocuğun, anne-babasının çalışması sebebiyle aile büyükleri tarafından bakıldığı için, ailesi dışındaki bireyleri resme dâhil ettiği söylenebilir. Ailenin, aile büyükleri ya da diğer aile üyeleri ile birlikte yaşaması ya da çocuğun bakımını bu aile üyelerinin üstlenmesi sebebiyle çocukların aile resimlerine bu bireyleri sıklıkla dâhil ettikleri söylenebilir (Yavuzer, 2003).

Şekil 26. Resim 26

Erkek / 66 Ay / Tek çocuk / Anne eğitim seviyesi ortaöğretim / Baba eğitim seviyesi yükseköğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 1. yıl

Resim 26’da çocuk evin yanından başlayarak sırayla annesini, kendisini, babasını ve arkadaşını çizmiş, aile ne demek sorusuna “ev”, ailede kimler var sorusuna “annem, babam” diye cevap vermiştir. Çocuğun kendisini babasına daha yakın çizmesi baba ile olan yakın ilişkileri gösterirken, annesini onur basamağı olan en sola ve ilk önce çizmiş olması onu örnek aldığı ve ona verdiği önemi gösterdiği

söylenbilir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Çocuk ailesinde en çok babasıyla eğlendiğini, babasıyla oyun oynamayı, annesi ile de pasta yapmayı sevdiğini söylemiştir. Ayrıca evde oyuncuğı kırılınca üzüldüğünü söyleyen çocuk üzüldüğünde babası işte olduğı için annesinin yanına gittiğini ve oyun oynadıklarını söylemiştir. Kendilerinin bir arabaları olmamasına rağmen büyük bir araba çizmesi ve özenle renklendirmesi çocuğun arabalara olan ilgisini yansıtmaktadır. Çocuk resimde anneannesine gittiklerini ve herkesin mutlu olduğunu ifade etmiştir. Kardeşi olmayan çocuğun kendisini yalnız hissetmesi sebebiyle arkadaşını resme dâhil ettiği düşünülmektedir (Yavuzer, 2003). Porot'a (1995) göre ise, aile resmine aile dışından eklenen figür çocuğun değiştirilmiş bir temsili olabilir (Akt: Jourdan, 2000).

Şekil 27. Resim 27

Erkek / 61 Ay / 3 kardeş 3.çocuk / Anne eğitim seviyesi ilköğretim / Baba eğitim seviyesi ilköğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 1. yıl

Resim 27'de çocuk sağdan başlayarak sola doğru sırayla babasını, annesini, iki ablasını ve kendisini çizmiş ve aile ne demek sorusunu “insanlar demek”; ailemiz olmasa yaşayabilir miydik sorusuna ise “yaşayabilirdik” cevabını vermiştir. Bu resim sırasının çizilen aile bireylerinin çocuğun hayatındaki önem sırasını ifade ettiği düşünülmektedir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Babasını bir yıl önce bir kazada kaybeden çocuğun babasını aile resmine dâhil etmesi, ilk olarak çizmesi ve renklendirirken özen göstermesi babasına karşı olumlu duygularını yansıttığı

söylenbilir (Porot, 1995; Jourdan, 2000). Bu durum aileden ayrılan bireylerin çocuğun kafasındaki aile şemasından çıkarılmadığını göstermektedir. Çocuk “babam ölmeden önce ben okula gitmiyordum, öğlen arabasıyla eve gelip yemek yiyordu sonra beni arabaya bindiriyordu, şimdi biz onu görmek için köye gidiyoruz çünkü mezarı orda” diye babasından bahsetmiştir. Çocuk annesi ve ablalarıyla da kızmabirader oynadıklarını ve çok eğlendiğini ifade etmiştir. Çocuğun aile bireylerini birbirine yakın çizmiş olması ailenin yakın ilişkilerini yansıtırken gökyüzündeki siyah bulutlar çocuğun üzüntüsünü, mor rengin yoğun kullanılması depresif ruh halini yansıttığı düşünülmektedir (Durualp, Çiçenoğlu, Müminoğlu, Kalkanlı ve Altuntaş, 2012). Resimde aile bireyleri bir arada ve yakın çizilmesine rağmen çocuğun babasının yokluğunun verdiği üzüntüyü yansıttığı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra çocuk evde kırgınlık olduğunda üzüldüğünü söylemiştir.

Şekil 28. Resim 28

Erkek / 66 Ay / 2 kardeş 1.çocuk / Anne eğitim seviyesi ilköğretim / Baba eğitim seviyesi ilköğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 1. yıl

Resim 28’de çocuk kâğıdın ortasına ev çizmiş ve sağına sırayla babası ile kardeşini, kâğıdın sol tarafına kendisini çizmiş, annesini ise “anneme yer kalmadı” diyerek herkesten uzağa evin yanına çizdiği süpürgeğin üstüne en son çizmiş ve aile ne demek sorusunu “bilmiyorum ki” diye cevaplamıştır. Wegmann ve Lusebrink (2000) iki figür arasında bir nesne olmasını veya iki figürün birbirinden çizgiyle ayrılmasını engel olarak görüldüğünü belirtirler. İki figürün

arasında engelin olması ise, bireyler arasındaki etkileşiminin ve iletişimin yetersiz olduğu göstermektedir (Akt: Metin, 2009). Resimde annenin ev işleriyle çok uğraştığı çocuk tarafından yansıtılmış ve “bizim evimiz çok kirlendiği için annem hep evi süpürüyor” diye de ifade edilmiştir. Çocuğun kendisini herkesten uzağa yalnız olarak resmetmesi kendisini aile bireylerinden hiçbirine yakın hissetmediğinin göstergesi olabilir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Çocuğun “babam işten gelip yatıyor, annem de yemek yapıyor” ifadesi de çocukla çok ilgilenilmediğini düşündürmektedir. Evde en çok babasının kızdığını söyleyen çocuğun ilk olarak babasını çizmesi ona daha çok önem verdiğini fakat onu kendisinden uzak çizmesi ilişkilerinin zayıf olduğunu gösteriyor olabilir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Aubin (1970)’a göre mesafe, kişinin arzusunu ya da reddini ifade eder. Buna göre resmi çizen kişi, kendisine güven vereni yakınına çizme, onu korkutan ya da kaygılandırıcı uzağa çizme eğilimindedir (Akt: Jourdan, 2000). Çocuğun babası ile kardeşini yan yana çizmesi babasının kardeşi ile ilişkilerinin daha yakın olduğunu yansıtır olabilir. Annesinin işi olduğu zamanlarda küçük olan kardeşine babasının bakması nedeniyle babası ile kardeşini birbirlerine daha yakın çizdiği düşünülmektedir. Aile resimlerinde birbirine yakın olarak çizilen bireyler arasında paylaşım olduğu düşünülürken; birbirinden uzak olarak çizilen aile bireylerinin ilişkilerinde problem yaşadıkları ve ailenin bir bütünlük sağlayamadığı düşünülmektedir (Saydam, 2004). Bunun yanı sıra annesini herkesten uzak çizmesi nedeniyle annesinin kimse ile ilişkilerinin yakın olmadığı düşünülmektedir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Çocuk resimde annesinin evi süpürürken babasının kardeşine baktığını, kendisinin ise okulda olduğunu söylemiştir. Resim ailedeki iletişim kopukluğunu yansıtmaktadır.

Şekil 29. Resim 29

Erkek / 63 Ay / 2 kardeş 2.çocuk / Anne eğitim seviyesi yükseköğretim / Baba eğitim seviyesi ilköğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 1. yıl

Resim 29'da çocuk sağdan başlayarak sola doğru sırayla annesini, kendisini, ablasını ve babasını çizmiş ve aile ne demek sorusunu “bilmiyorum” diye cevaplamıştır. Çocuğun annesi ile kendisini birbirlerine yakın çizerken, babası ile de ablasını birbirlerine yakın çizmesi dikkat çekmektedir. Birbirinden uzak ve mutsuz olarak çizilen aile bireylerinin ilişkilerinde problem yaşadıkları ve ailenin bir bütünlük sağlayamadığı düşünülmektedir (Saydam, 2004). Annesi ile kendisinin vücut detaylarını çizen, babası ve ablasının vücut detaylarını çizmeyen çocuğun, kendisi ve annesini önemli gördüğü, babası ve ablasını önemsiz gördüğü söylenebilir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Çocuğun “annemle oyunlar oynuyoruz babamla da dışarı çıkıyoruz” ifadesi, ayrıca çocuğun en çok annesi ile eğlendiğini ve kendisi ile en çok annesinin ilgilendiğini ifadenin etmesi bu durumu desteklediği düşünülmektedir. Ayrıca aile resimlerindeki figürlerin çizim şekline genel olarak bakıldığında, kolların çizilmemesi, bazı durumlarda çocuğunun vurma eğilimli bir ebeveynin kolundan kurtulma isteği anlamına geldiğini ifade ediyor olabilir (Porot, 1995; Akt: Jourdan, 2000). Resimde aile bireyleri bir arada çizilmesine rağmen sınırlı ilişkilerin olduğu yansıtılmıştır. Evin çatısının gökkuşağı şeklinde boyanması ve aile bireylerinin yüzlerinin gülmesi ilişkilerin iyi olduğunu gösterirken siyah zemin ve duvarlar ailede bir takım

sorunlar olduğunu gösteriyor olabilir (Durualp, Çiçenoğlu, Mümüneoğlu, Kalkanlı ve Altuntaş, 2012).

Şekil 30. Resim 30

Erkek / 65 Ay / 4 kardeş 4.çocuk / Anne eğitim seviyesi ilköğretim / Baba eğitim seviyesi ilköğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 1. yıl

Resim 30'da çocuk kâğıdın ortasına ev çizmiş ve evin bir tarafına aile bireylerini dağınık bir şekilde çizmiş ve aile ne demek sorusunu "bilmiyorum" diye cevaplamıştır. Aile resimlerinde birbirine yakın olarak çizilen bireyler arasında paylaşım olduğu düşünülürken; birbirinden uzak olarak çizilen aile bireylerinin ilişkilerinde problem yaşadıkları ve ailenin bir bütünlük sağlayamadığı düşünülmektedir (Saydam, 2004). Çocuğun anne-babasının çalışması, abla ve ağabeyinin farklı bir şehirde yaşaması sebebiyle kendisini yalnız hissettiği düşünülmektedir. Önce evi çizen çocuk ardından evin iki tarafına hayali arkadaşlar çizmiştir. Kendisine en küçük ablası bakmasına rağmen çocuğun, ilk ve kendisine en yakın kişi olarak ağabeyini çizmesi nedeniyle onu örnek aldığı ve daha çok sevdiği söylenebilir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Ayrıca çocuk ağabeyinin bilgisayarında iki tane araba yarışı oyunu olduğu ve onları oynamayı çok sevdiğini söylemiştir. Çocuk daha sonra sırayla babasını, annesini, ablalarını ve kendisini çizmiştir. Çocuk kendisini evin sol tarafına çizdiği hayali arkadaşlarından birinin yanına çizmiştir. Çocuğun kendisini birlikte yaşadığı anne-baba ve ablasından ayrı ve uzak çizmesi ilişkilerinin çok yakın olmadığını

gösteriyor olabilir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Ayrıca çocuk evin sağ tarafına “Scooby Doo çizgi filmindeki hayalet” olarak adlandırdığı cismi çizmiştir. Evin dışından hayalete doğru lamba çizerek “lamba açılınca her yer aydınlanıyor” demiştir. Bu durum çocuğun çok fazla çizgi film izlediğini ya da izlediği çizgi filmlerin etkisinde kaldığını ifade etmektedir. Ailenin bir arada çizilmeme sebebinin ailenin hep birlikte yaşamaması ve anne-babasının çalışması sebebiyle çocukla ilişkilerinin kısıtlı olması olduğu düşünülmektedir. Bunun yanı sıra çocuk evde sıkıldığı zaman üzüldüğünü, dışarı çıkmadığı zaman sıkıldığını söylemiştir.

Şekil 31. Resim 31

Erkek / 71 Ay / 3 kardeş 3.çocuk / Anne eğitim seviyesi yükseköğretim / Baba eğitim seviyesi yükseköğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 2. yıl

Resim 31’de çocuk ilk önce kâğıdın sağ tarafına ev çizmiş fakat içine ablası ile kendisini en son çizmiştir. Anne-babası ve ağabeyini ise, evin dışında daha büyük ve belirgin bir şekilde resmetmiş ve aile ne demek sorusunu, “biriktirdiğimiz çocuklar demek” diye cevaplamıştır. Bu durumun nedeni, çocuğun genellikle ablası ile evde bırakılması olabileceği gibi, ailede bireylerin gruplara ayrıldığını ve çocuğun ayrı çizilen bireylerle çatışma yaşadığını da ifade ediyor olabilir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Tüm bunların yanı sıra ailenin bir arada çizilmeme sebebi, çocuğun ablası ile kendisini aile içinde önemsiz hissetmesi olabileceği gibi, aile bireylerinin fazla olması sebebiyle kâğıtta yer kalmaması da olabilir (Saydam, 2004). Çocuk tarafından ise, en son çizdiği ablası ve kendisine

evin dışında yer kalmamış olması sebep gösterilmiştir. Ayrıca anne-baba ile ağabeyin ilk önce ve büyük çizilmesi, onların çocuk tarafından daha önemli görüldüğünü ifade ediyor olabilir (Halmatov, 2015). Çocuğun ilk olarak babasını çizmesi ise, ona daha çok önem verdiğini ve onu örnek aldığını fakat kendisinden uzak çizmesi ilişkilerinin zayıf olduğunu ifade ediyor olabilir. Fakat bu durum çocuğun aile bireylerini büyükten küçüğe çizmesi nedeniyle de olabilir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Çünkü çocuk üzülünce babasının yanına gittiğini ve ailesinde en çok babasıyla eğlendiğini ifade etmiştir. Ablasıyla uyumayı çok sevdiğini söyleyen çocuğun kendisini ablasına yakın çizmesi ise, onunla ilişkilerinin daha yakın olduğunu yansıtmaktadır. Ayrıca çocuk ağabeyi ile oyun oynamayı, annesi ile ise pasta yapmayı sevdiğini ifade etmiştir.

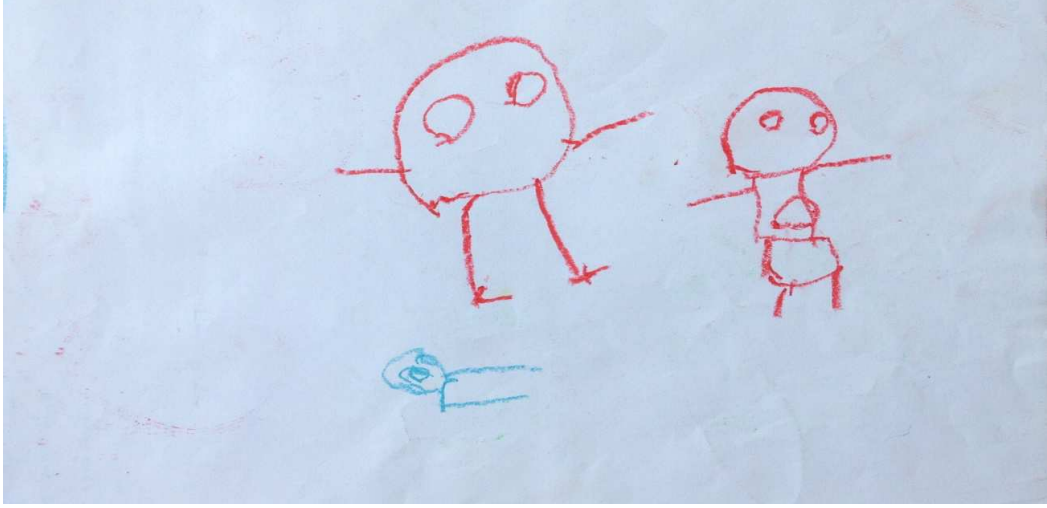

Şekil 32. Resim 32

Erkek / 71 Ay / 2 kardeş 1.çocuk / Anne eğitim seviyesi yükseköğretim / Baba eğitim seviyesi yükseköğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 3. Yıl

Resim 32’de ise çocuk sol taraftan başlayarak sırayla anneannesini, babaannesini, babasını, annesini, kendisini ve kardeşini bir gemide çizmiş, aile ne demek sorusuna “birlikte yaşayan insanlar”, ailede kimler var sorusuna “annem, babam, ben ve kardeşim” diye cevap vermiştir. Bu resim sıralaması aynı zamanda çizilen kişilerin çocuğun hayatındaki önem sıralarını gösterdiği düşünülmektedir (Porot 1995; Akt: Altinköprü, 2000). Çocuğun anneanesi ve babaannesini en sola ve ilk olarak çizmesi onlara verdiği önemi yansıtırken kendisini anne-babasına yakın çizmesi onlarla ilişkilerinin daha yakın olduğu düşünülmektedir (Saydam, 2004).

Çocuk annesi ve babası iş yerinde gece nöbete kalınca aile büyüklerinin onlarla kaldığını söylemiş ve “annemle babam insanların hayatlarını kurtarıyor” diyerek anne-babasına olan hayranlığını dile getirmiştir. Kardeşin ise, kâğıdın sonuna ve en son çizilmiş olması, kardeş ile çatışma yaşadıklarını ya da çocuğun bireyleri büyükten küçüğe çizdiğini ifade ediyor olabilir (Porot; Akt: Altınköprü, 1980). Çocuk bazen kardeşi ile oyuncak kavgası yaptıklarını ve “annemle babam biz yokken anneanne ve babaannenizi üzmemin diyorlar ama kardeşim üzüyor” diyerek kardeşinin yaramaz olduğunu ifade etmiştir. Anne-babası çalışan çocuğun bakımı ile aile büyüklerinin ilgilenmesi sebebiyle resme dâhil ettiği düşünülmektedir (Yavuzer, 2003).

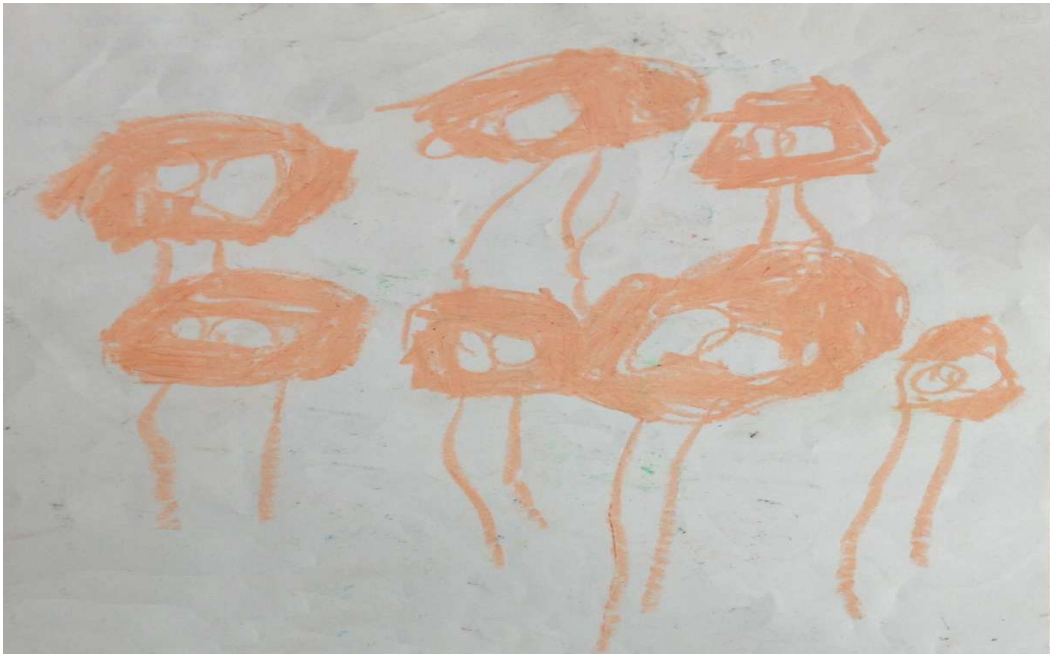

Şekil 33. Resim 33

Erkek / 60 Ay / 2 kardeş 1.çocuk / Anne eğitim seviyesi ilköğretim / Baba eğitim seviyesi ilköğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 1. Yılı

Resim 33’de çocuk sırayla anne-babasını ve kardeşini çizmiş, kendisini ise çizmemiş, annemin karnındayım diye göstermiş, “Ben annemin karnında ve küçük olmak istiyorum” demiştir. Çocuk aile ne demek sorusuna ise “sevgi demek” diye cevaplamış ve aile bireyelerine ağız eklememe sebebini “birbirleriyle konuşmasınlar, birbirlerine bağırmasınlar diye” ifade etmiştir. Çocuğun kendisini çizmemesi, aile içerisinde kendisini değersiz gördüğünü ifade edebileceği gibi huzursuz olan aile ortamında bulunmak istememesi de olabilir (Halmatov, 2015). Ayrıca kardeşini de kâğıdın aşağısına çizmesi onu da pek önemli görmediği ya da küçük olduğu için öyle çizdiği düşünülmektedir (Porot; Akt: Altınköprü, 1980). Aynı zamanda bu durum, çocuktaki aile bireyine olan kızgınlık, uzaklaşma ya da

reddedilme duygusunu anlatabilir (Golomb, 1992; Akt: Telmaç, 2010). Annenin daha detaylı çizilmesi ona verdiği değeri, kendisinin onun karnında olduğunu ifade etmesi ise, ona duyduğu sevgi ve güveni ifade ederken, babanın daha büyük çizilmesi onun ailede baskın olduğunu ifade ediyor olabilir (Saydam, 2004). Çocuğun babası bağırınca üzüldüğünü ve üzülmünce annesinin yanına gittiğini ifade etmesinin de bu durumu desteklediği düşünülmektedir. Ayrıca çocuk evde onu en çok üzen şeyin kavga olduğunu söylemiştir. Bunun yanı sıra çocuğun resimde anne-babayı daha büyük çizmesi çocuğun nesil farkındalığını bildiği göstermektedir (Akkapulu, 2004).

Şekil 34. Resim 34

Erkek / 61 Ay / 2 kardeş 1.çocuk / Anne eğitim seviyesi ortaöğretim / Baba eğitim seviyesi ilköğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 1. Yılı

Resim 34'te çocuk sırayla anneannesini, kendisini, ayıcığını, iki kuzenini çizmiş fakat anne-babası ve kardeşini resme dâhil etmemiştir. Aile ne demek sorusuna ise, "bilmiyorum" yanıtını vermiştir. Burns (1982) aile resimlerinde anne-babanın yokluğunun; çocuğun anne-baba tarafından reddini ve çocuğun çizilen diğer bireyler ile özdeşleşmesini ortaya koyduğunu ifade etmektedir (Akt: Metin, 2009). Çocuk, anne-babasının çalışması ve aralarında bir yaş olan kardeşi ile ancak ilgilenebilmeleri sebebiyle çoğunlukla anneannesinde kalmaktadır. Bu durum çocuğun aile resmine anne-babası ve kardeşi yerine birlikte yaşadığı ve ailesi olarak gördüğü bireyleri çizmesine sebep olmuştur. Anne-babası ve kardeşini

çizmeme nedeni çocuğa sorulduğunda ise kardeşini unuttuğu, anne-babasını ise çizmediğini söylemiştir. Buradan çocuğun anne-babasını çizmeme nedeni onlara olan kızgınlık olduğu, kardeşini ise kıskandığı ya da yok saydığı için çizmediği düşünülmektedir (Porot, 1995; Akt: Jourdan, 2000). Çocuğun anne-babası ve kardeşine yönelik soruları cevapsız bırakmasının bu durumu desteklediği düşünülmektedir. Çocuğun anneannesini kendisinin yanına ve en büyük olarak çizmesi nedeniyle, en çok değer verdiği kişinin anneanesi olduğu söylenebilir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Çocuk kendisiyle en çok ilgilenen kişinin anneannesini olduğunu söylemesi bu durumu desteklemektedir.

Şekil 35. Resim 35

Erkek / 72 Ay / 2 kardeş 1.çocuk / Anne eğitim seviyesi ilköğretim / Baba eğitim seviyesi ilköğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 1. Yıl

Resim 35’de çocuk kâğıdın ortasına büyük bir ev çizmiş ve anne babasını evin içinde kardeşi ve kendisini evin dışında çizmiştir. Aubin’e (1970) göre mesafe, kişinin arzusunu ya da reddini ifade eder. Buna göre resmi çizen kişi, kendisine güven vereni yakınına çizme, onu korkutan ya da kaygılandırıcı uzağa çizme eğiliminde olabilir (Akt: Jourdan, 2000). Daha sonra içindekiler görünemeyecek şekilde evi tamamen boyayan ve evi su bastığını, anne-babasının içinde kaldığını söyleyen çocuğun ailesinden şiddet gördüğü öğrenilmiştir. Çocuk resimlerinde figürlerin çizim şekline genel olarak bakıldığında bastırarak kalın çizilen çizgiler saldırgan dürtülerin varlığını gösterdiği ifade edilmiştir (Saydam, 2004). Bu

resimle çocuğun anne-babası ile olan çatışmasını yansıttığı ve hayatında olmalarını istemediğini ifade ettiği düşünülmektedir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Soruları isteksiz ve kısa bir şekilde cevaplayan çocuk aile ne demek sorusunu “anne-baba demek” diye, ailenle neler yapmaktan hoşlanırsın sorusunu “hiçbir şey” diye, ailenle en çok kiminle vakit geçiriyorsun sorusunu ise, “kardeşimle” diye cevaplamıştır. Ayrıca güneşin de üzgün çizildiği resimde çocuk içinde bulunduğu kötü durumu bu şekilde yansıtmıştır. Çocuk resimlerinde çocuğun mutlu veya mutsuz olması çocuğun resimlerindeki figürlerine yansır. Buna göre çocuk, çiçeğe, güneşe bir insan yüzü yaparak mutlu ya da üzgün şekilde betimleyebilir (Yavuzer, 2003). Ayrıca çocuk evde en çok neye üzüldüğü sorulduğunda “babam beni dövünce” diye cevap verirken, anneden babadan korkulur mu sorusuna ise, “kızdıkları zaman korkulur” demiştir.

Şekil 36. Resim 36

Erkek / 70 Ay / 3 kardeş 2.çocuk / Anne eğitim seviyesi ortaöğretim / Baba eğitim seviyesi ortaöğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 2. yıl

Resim 36’da çocuk sırayla kendisini, ağabeyini ve kardeşini çizerken anne ve babasını resme dâhil etmemiş ve aile ne demek sorusuna “anne-baba, çocuklar demek” demiştir. Çizimde yer almayan aile bireyleri genelde kardeşler olurken bazen de çocuğun çatışma yaşadığı, muhtemelen kızdığı, kıskandığı ve yok sayma eğiliminde olduğu aile bireyleri olabilir (Porot, 1995; Akt: Jourdan, 2000). Bunun yanı sıra çocukların resme ilk olarak kendilerini çizmesi aile içinde daha fazla özerklik kazanmaya ihtiyaç duyduklarını yansıtıyor olabilir (Saydam, 2004).

Resimde kendisi ve ağabeyini gemide, kardeşini ise denizde çizen çocuğun bu resmiyle yoğun bir kardeş kıskançlığı yaşadığını ve yeni doğan kardeşini benimseyemediğini ifade ettiği düşünülmektedir. Çocuğun kardeşini kastederek “O yokken biz çok mutluyduk, birlikte gezmeye gidiyorduk ama şimdi o hep ağlıyor sonra herkes onun yanına gidiyor.” ifadesinin de bu durumu desteklediği düşünülmektedir. “Zaten ağabeyim de onu sevmiyor ama benimle hep oyun oynuyor” diyen çocuğun, yanına aile bireylerinden sadece ağabeyini çizmesi ailede bir tek onu kendisine yakın hissettiğini ve önemli gördüğünü gösterirken, çizmediği anne-babasına karşı ise olumsuz hisler içerisinde olduğu söylenebilir (Porot; Akt: Altınköprü, 1980). Yine Porot’a (1995) göre, çocuk ailede çatıştığı kişileri sayfanın dışına veya arkasına atabilir, hatta çatışma çok büyükse ona hiç yer vermeyebilir (Akt: Jourdan, 2000). Öte yandan resmin hikâyesini anlatan çocuğun “kardeşimi denize düşürdük annemler yoktu” demesi, anne-babasını resme çizmeme nedeni hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca çocuk evde onu en çok üzen şeyin annesinin hep kardeşi ile ilgilenmesi olduğunu söylemiştir.

Şekil 37. Resim 37

Erkek / 72 Ay / 4 kardeş 4.çocuk / Anne eğitim seviyesi ilköğretim / Baba eğitim seviyesi ilköğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 2. yıl

Resim 37’de çocuk sağdan başlayarak sola doğru sırayla ağabeyini, ablasını, diğer ağabeyini büyük bir şekilde çizmiş, kendisini, babasını ve annesini küçük bir şekilde çizmiş; aile ne demek sorusunu ise “mutluluk demek” diye cevaplamıştır.

Bu durum çocuğun kendisinden büyük kardeşlerini bir grup, anne-babası ve kendisini bir grup olarak gördüğünü, büyük ve önce çizdiği aile bireylerini daha çok önemseydiğini fakat kendisini anne-babasına yakın gördüğü ya da yakın olmak istediğini ifade ediyor olabilir (Porot; Akt: Altınköprü, 1980). Çocuğun bir yere giderken yanında babasının olmasını istemesi ve annesine bulaşık yıkarken yardım etmeyi sevdiğini söylemesi, anne ve babasıyla ilişkilerinin yakın olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca çocuğun ilk olarak çizdiği ağabeyini daha önemli gördüğü ve örnek aldığı ya da kardeşlerin en büyüğü olması sebebiyle ilk çizdiği söylenebilir (Porot, 1995; Akt: Jourdan, 2000). Çocuğun ablası evlenmiş ve aileden ayrılmış olmasına rağmen resme dâhil edilmiş fakat ablanın eşi resme dâhil edilmemiştir. Buradan çocuğun zihnindeki aile şemasından aileden ayrılan bireylerin çıkarılmadığı ve aile şemasına aileye evlilik vb. şekilde eklenen bireylerin sonradan dâhil edilmediği ve böyle bir aile algısı geliştirdiği görülmektedir. İlişkilerin yakın yansıtıldığı resimde bireyler mutlu çizilmiş ve çocuk ailesiyle en çok satranç oynamayı sevdiğini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra çocuk evde TV olmazsa üzüldüğünü söylemiştir.

Şekil 38. Resim 38

Erkek / 65 Ay / Tek çocuk / Anne eğitim seviyesi ortaöğretim / Baba eğitim seviyesi ortaöğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 2. yıl

Resim 38’de çocuk resimde büyük bir ev çizmiş; soldan başlayarak sırayla annesini bir pencerede kendisini bir pencerede babasını bir pencerede çizmiş ve aile ne demek sorusunu “bizi koruyan demek” diye cevaplamıştır. Di Leo’ya (1983) göre, aile resimlerinde bireyler arasındaki etkileşimin eksikliği, çoğunlukla

aile bireylerinin her birini ayrı bir bölümde, yalnız ve diğer bireylerle herhangi bir etkileşimde bulunmadan sosyal izolasyon içinde gösterilir (Akt: Metin, 2009). Ayrıca Wegmann ve Lusebrink (2000) da, iki figür arasında bir nesne olmasını veya iki figürün birbirinden çizgiyle ayrılmasını engel olarak kabul ettikleri belirtmiştir. İki figürün arasında engellin olması ise, bireyler arasındaki etkileşiminin ve iletişimin yetersiz olduğunu düşündürmektedir (Akt: Metin, 2009). Anne ve babası çalışan çocuğun kendisini anne-babasının arasında çizmesi, onlardan ilgi beklediğini ve onlara yakın olmak istediğini ifade ediyor olabilir (Yavuzer, 2003). Çocuk annesinden “annem işe gidiyor hep, çünkü gitmesi gerekiyor” diye bahsetmiştir. Ayrıca tek çocuk olması nedeniyle çocuğun kendisini yalnız hissettiği, “bir yere giderken yanımda kardeşim olmasını çok istiyorum ama benim kardeşim yok” demesinden ve “ben oyun oynuyorum hiç kimse benimle oynamıyor bende tek başıma oynuyorum” ifadesinden anlaşılmaktadır. Annesini sol tarafa ve ilk önce çizmiş olması nedeniyle ona o daha çok önem verdiği söylenebilir (Porot; Akt: Altınköprü, 1980). Annesiyle en çok kek yapmayı sevdiğini söyleyen çocuk babasının ise işten gelince hep TV izlediğini söylemiştir. Ayrıca çocuk kendisi ile en çok annesinin ilgilendiğini ve üzülünce annesinin yanına gittiğini söylemiştir. Bunların yanı sıra çocuk evde en çok yalnız olunca üzüldüğünü ifade etmiş; anneden babadan korkular mu sorusuna ise “kızdıklarında korkular” diye cevap vermiştir.

Şekil 39. Resim 39

Erkek / 69 Ay / 2 kardeş 1.çocuk / Anne eğitim seviyesi ilköğretim / Baba eğitim seviyesi ilköğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 1. yıl

Resim 39’da ise, çocuk annesi, kendisi ve kardeşini evin yanında, babasını ise, kâğıdın aşağısında iş yeri dediği yerde resmetmiş ve aile ne demek sorusunu “annenin kızması demek” diye cevaplamıştır. Resimde babanın çok küçük, uzak ve en son çizilmesi aile bireyleri ile arasındaki iletişim kopukluğunu, çocuğun babası ile çatışma yaşadığını ve sınırlı ilişkileri olduğunu yansıtıyor olabilir (Aubin, 1970; Akt: Jourdan, 2000). Ayrıca çocuğun anne-babasını ve kardeşini geri planda, kendisini büyük ve ön planda çizmesi, kendisini onlardan daha önemli gördüğünü düşündürmektedir (Porot; Akt: Altınköprü, 1980). Aile resimlerinde birbirine yakın olarak çizilen bireyler arasında paylaşım olduğu düşünülürken; birbirinden uzak olarak çizilen aile bireylerinin ilişkilerinde problem yaşadıkları ve ailenin bir bütünlük sağlayamadığı belirtilmektedir (Saydam, 2004). Çocuğun ailemiz olmasa ne olurdu sorusunu, “hiçbir şey olmazdı” diye cevaplama da çocuğun ailesini çok önemli görmediğini düşündürmektedir. Ayrıca çocuk evde en çok kiminle eğleniyorsun sorusunu “hiç kimseyle” diye cevaplamıştır. Resimde çocuğun kendisini kaşları çatık bir şekilde çizmesinin sebebi sorulduğunda, “görmüyor musun annem kafama vuruyor” demiş ve “ben kardeşime vuruyorum annemde bana vuruyor” diyerek onlarla arasındaki çatışmayı anlatmıştır. Bunun yanı sıra çocuk babasının onu yanında götürmediği için evde kaldığını söyleyerek babasına kızgınlığını ifade etmiştir. Aile bireyleri eksiksiz çizilmesine rağmen huzursuz bir aile ortamı yansıtılmıştır. Öğretmeni ve ailesi tarafından yaramaz bir çocuk olduğu ve pek söz dinlemediği söylenen çocuk, evde onu en çok üzen şeyin “dışarı çıkamamak” olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca ailenin maddi sıkıntılarının olduğu ve çocuğun kardeş kıskançlığı problemi olduğu aile tarafından belirtilmiştir.

Şekil 40. Resim 40

Erkek / 70 Ay / Tek çocuk / Anne eğitim seviyesi ortaöğretim / Baba eğitim seviyesi ortaöğretim / Tam aile / Okul öncesi eğitim kurumunda 3. yıl

Resim 40'da çocuk soldan başlayarak sırayla annesini, babasını ve kendisini çizmiş ve aile ne demek sorusunu “bilmiyorum” diye cevaplamıştır. Çocuğun anne-babasını kendisinden büyük çizmesi nesil farkındalığını gösterirken, kendisini anne-babasıyla aynı sırada çizmeyip kâğıdın kenarına doğru çizmesi, anne-baba-çocuk arasındaki ilişkilerde sorun olduğunu ve çocuğun kendisini önemsiz gördüğünü ifade ediyor olabilir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980; Akkapulu, 2004). Huzursuz bir aile ortamına sahip olan çocuğun “ben yaramazlık yaptığım için annemle babam kavga ediyor” demesi bu durumdan kendisini sorumlu tuttuğu ifade etmektedir. Bu durum hakkında aileden alınan bilgiye göre, babanın çocuk ile pek ilgilenmemesi ya da anneye göre yanlış ilgilenmesi ve çocuğa çeşitli konularda kötü örnek olması nedeniyle evde tartışma olabildiği ifade edilmiştir. Çocuğun annesini ilk ve en sola çizmiş olması ve ayrıca annesinin yanına rengârenk bir çiçek çizmiş olması annesine daha çok önem verdiğini ifade ederken, kendisini annesine uzak çizmiş olması nedeniyle ilişkilerinin çok yakın olmadığı söylenebilir (Porot; Akt: Altinköprü, 1980). Çocuk evde kendisi ile en çok annesinin ilgilendiğini ama annesinin her şeye kızdığını ifade etmiştir. Ayrıca çocuk tüm aile bireylerinin mutsuz çizilmesinin sebebini “annem kızgın çünkü” diye açıklamıştır. Çocuğun çizdiği çiçeğin ise, bir umudu ifade ettiği

düşünülmektedir. Resimde birlikte çarşıya gittiklerini söyleyen çocuk aile bireyleri bir arada çizilmesine rağmen sağlıklı bir aile ortamı resmetmiştir. Bunun yanı sıra çocuk anne-babadan korkulur mu sorusunu “kızılınca korkulur” diye; evde ne olunca üzülüyorsun sorusunu ise “kavga olunca” diye cevaplamıştır.

Yapılan bu çalışmada aile bireylerinin eksik çizildiği 7 resim (R15, R16, R23, R24, R33, R34, R36) olduğu görülmüştür. Aşağıda çocukların aile bireylerini eksik çizme nedenleri tablo olarak verilmiştir.

Tablo 2

Çocukların Çizdikleri Resimlerde Aile Bireylerinin Eksik Çizilme Nedenleri

Aile bireylerinin eksik çizilme nedenleri	Resimler
Aileden ayrı yaşayan aile bireyleri	R15, R23
Çocuğun aile bireylerinden birini kaybetmesi	R16
Çocuğun kendisini aile içerisinde değersiz görmesi ve dışlanmış hissetmesi	R24
Huzursuz aile ortamı	R24, R33
Çocuğun aileden ayrı yaşaması	R34

Tablo 2’ye bakıldığında, aileden ayrı yaşayan aile bireylerinin olması, çocuğun aile bireylerinden birini kaybetmesi, çocuğun kendisini aile içerisinde değersiz görmesi ve dışlanmış hissetmesi, huzursuz aile ortamı, çocuğun aileden ayrı yaşaması ve kardeş kıskançlığı sebepleri ile çocukların çizdikleri aile resimlerinde aile bireylerinin eksik çizildiği görülmüştür.

Çalışmada aile bireylerinin eksiksiz çizildiği toplam 33 resim bulunmaktadır. Bu resimlerin 15’inde (R4, R5, R6, R7, R8, R11, R17, R19, R21, R22, R26, R27, R29, R32, R37) aile bireylerinin bir arada, 18’inde (R1, R2, R3, R9, R10, R12, R13, R14, R18, R20, R25, R28, R30, R31, R35, R38, R39, R40) ise ayrı çizildiği görülmüştür. Çocukların aile bireylerini birbirinden ayrı çizme nedenleri ise, aşağıdaki tabloda incelenmektedir.

Tablo 3

Aile Bireylerinin Birbirinden Ayrı Çizilme Nedenleri

Çocukların aile bireylerini ayrı çizme nedenleri	Resimler
Çocuğun kendisini aile içerisinde değersiz görmesi	R1, R2, R3, R13, R31, R38
Aile ortamının huzursuz olması	R35, R39, R40
Ailedeki iletişim kopukluğu	R9, R10, R20, R28, R30
Kardeş kıskançlığı	R14, R18, R25, R37

Çocukların aile bireylerini ayrı çizme nedenleri, çocuğun kendisini değersiz görmesi, huzursuz aile ortamı, ailedeki iletişim kopukluğu, kardeş kıskançlığı, ailenin parçalanmış olması olduğu görülmektedir.

Çalışmada resme aile bireyleri dışında birey çizildiği 8 resim (R2, R3, R8, R12, R14, R25, R26, R32) olduğu görülmüştür. Aşağıda çocukların resme aile bireyleri dışında birey çizme nedenleri tablo halinde belirtilmiştir.

Tablo 4

Çocukların Resme Aile Bireyleri Dışında Birey Çizme Nedenleri

Çocukların resme aile bireyleri dışında birey çizme nedenleri	Resimler
Aile dışındaki bireylerle yakın ilişkiler	R2, R3, R14,
Çocuğun bakımı ile ilgilenen bireyin aile dışından olması	R8, R25, R32
Anne-babanın boşanmış olması	R12
Çocuğun kardeşinin olmaması	R26

Tablo 4'e göre, çocuğun aile dışındaki bireyle ve bireylerle yakın ilişkileri, çocuğun bakımı ile ilgilenen bireyin aile dışından bir birey olması, anne-babanın boşanmış olması, çocuğun kardeşinin olmaması resme aile bireyleri dışında birey çizme nedenleri olduğu görülmektedir.

Aşağıda çizilen resimlerin alt problemlere göre elde edilen yüzde frekans değerleri verilmiştir. Karşılaştırma yapabilmek amacıyla oluşturulan tablolarda, kız ve erkek çocukların sayısı eşit olmadığı için (%) yüzde kullanılmıştır.

Aile Resimlerinden Cinsiyet Değişkenine İlişkin Elde Edilen Bulgular

Tablo 5

Cinsiyete Göre Aile Bireylerini Eksik/Tam Çizme Durumu

	Aile bireylerini eksik çizme	Aile bireylerini tam çizme	Toplam
Kız	2	15	17
Erkek	5	18	23
Toplam	7	33	40

Çocukların %17,5'inin aile bireylerini eksik çizdiği, %82,5'inin aile bireylerini tam çizdiği görülmektedir. Cinsiyete göre tablo 5 incelendiğinde, aile bireylerini eksik çizme oranının, kız çocuklarında %11,8 iken, erkek çocuklarında %21,7 olduğu görülmektedir. Aile bireylerini tam çizme oranının ise, kız çocuklarında %88,2 iken, erkek çocuklarında ise %78,3 olduğu görülmektedir. Toplamda ise aile bireylerini eksik çizme durumunun erkek çocuklarında kız çocuklarına göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 6

Cinsiyete Göre Aile Bireylerini Bir Arada/Ayrı Çizme Durumu (Mekânsal Olarak)

	Aile bireylerini bir arada çizme	Aile bireylerini ayrı çizme	Toplam
Kız	7	8	15
Erkek	8	10	18
Toplam	15	18	33

Çocukların aile bireylerini bir arada/ayrı çizme durumlarına bakıldığında ise çocukların %45,5'inin aile bireylerini bir arada çizdiği, %54,5'inin aile bireylerini ayrı çizdiği görülmektedir. Cinsiyete göre tablo 6 incelendiğinde, aile bireylerini bir arada çizme oranının, kız çocuklarında %46,7 iken, erkek çocuklarında %44,4 olduğu görülmektedir. Aile bireylerini ayrı çizme oranının ise, kız çocuklarında %53,3 iken, erkek çocuklarında ise %55,6 olduğu görülmektedir. Toplamda ise aile bireylerini eksiksiz ve bir arada çizme durumunun kız çocuklarında erkek çocuklarına göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 7

Cinsiyete Göre Resme Aile Bireyleri Dışında Birey Çizme/Çizmeme Durumu

	Aile bireyleri dışında birey çizme	Aile bireyleri dışında birey çizmeme	Toplam
Kız	5	12	17
Erkek	3	20	23
Toplam	8	32	40

Çocukların %20'sinin resme aile bireyleri dışında birey çizdiği, %80'inin resme aile bireyleri dışında birey çizmediği görülmektedir. Cinsiyete göre tablo 7 incelendiğinde, resme aile bireyleri dışında birey çizme oranının, kız çocuklarında %29,4 iken, erkek çocuklarında %13 olduğu görülmektedir. Resme aile bireyleri dışında birey çizmeme oranının ise, kız çocuklarında %70,6 iken, erkek çocuklarında ise %87 olduğu görülmektedir. Toplamda ise resme aile bireyleri dışında birey çizme durumunun kız çocuklarında erkek çocuklarına göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 8

Cinsiyete Göre Çocuğun Kendisine En Yakın Çizdiği Birey

Çocuğun kendisine en yakın çizdiği birey	Anne	Baba	Anne-baba	Kardeş	Aile dışından birey	Hiç kimse	Toplam
Kız	7	5	-	2	-	3	17
Erkek	5	6	2	5	1	4	23
Toplam	12	11	2	7	1	7	40

Çocukların kendilerine en yakın çizdiği birey oranları, %30 anne, %27,5 baba, %5 anne-baba, %17,5 kardeş, %2,5 aile dışından birey, %17,5 hiç kimse olduğu görülmektedir. Cinsiyete göre tablo 8 incelendiğinde, çocukların kendilerine en yakın çizdiği birey oranının, kız çocuklarında %41,2 ile anne iken, erkek çocuklarında %26,1 ile baba olduğu görülmektedir. Toplamda ise çocukların kendilerine en yakın çizdiği bireyin %30 ile anne olduğu görülmektedir.

Tablo 9

Cinsiyete Göre İlk/En Büyük/En Önde/En Solda Çizilen Birey

İlk/En Büyük/En Önde/En Solda Çizilen Birey	Kendisi	Anne	Baba	Anne-baba	Kardeş	Aile dışından birey	Hiç kimse	Toplam
Kız	3	5	5	2	1	-	1	17
Erkek	3	4	6	5	2	2	1	23
Toplam	6	9	11	7	3	2	2	40

Çocukların en büyük/önde/solda çizdiği birey oranları, %15 kendisi, %22,5 anne, %27,5 baba, %17,5 anne-baba, %7,5 kardeş, %5 aile dışından birey, %5 hiç kimse olduğu görülmektedir. Cinsiyete göre tablo 9 incelendiğinde, çocukların en büyük/önde/solda çizdiği birey oranının, kız çocuklarında %29,4 ile anne ve baba iken, erkek çocuklarında %26,1 ile sadece baba olduğu görülmektedir. Toplamda ise çocukların en büyük/önde/solda çizdiği bireyin %27,5 ile baba olduğu görülmektedir.

Tablo 10

Cinsiyete Göre En Son Çizilen/Hiç Çizilmeyen Birey

En Son Çizilen/ Hiç Çizilmeyen Birey	Kendisi	Anne	Baba	Anne-baba	Kardeş	Aile dışından birey	Hiç kimse	Toplam
Kız	6	1	3	-	4	2	1	17
Erkek	6	1	1	4	10	1	-	23
Toplam	12	2	14	4	14	3	1	40

Çocukların en son çizdiği/hiç çizmediği birey oranları, %30 kendisi, %5 anne, %10 baba, %10 anne-baba, %35 kardeş, %7,5 aile dışından birey, %2,5 hiç kimse olduğu görülmektedir. Cinsiyete göre tablo 10 incelendiğinde, çocukların en son çizdiği/hiç çizmediği birey oranının, kız çocuklarında %35,3 ile kendisi iken, erkek çocuklarında %43,5 ile kardeş olduğu görülmektedir. Toplamda ise

çocukların en son çizdiği/hiç çizmediği bireyin %35 ile kardeş olduğu görülmektedir.

Aile Resimlerinden Kardeş Durumu Değişkenine İlişkin Elde Edilen Bulgular

Tablo 11

Kardeş Durumuna Göre Aile Bireylerini Eksik/Tam Çizme Durumu

	Aile bireylerini eksik çizme	Aile bireylerini tam çizme	Toplam
Kardeşi olan	6	27	33
Kardeşi olmayan	1	16	17
Toplam	7	33	40

Aile bireylerini eksik çizme oranının, kardeşi olan çocuklarda %18,2 iken, kardeşi olmayan çocuklarda da %'17,3 olduğu görülmektedir. Aile bireylerini tam çizme oranının ise, kardeşi olan çocukların %81,8 iken, kardeşi olmayan çocuklarda %85,7 olduğu görülmektedir. Toplamda ise aile bireylerini eksik çizme durumunun kardeşi olan çocuklarda kardeşi olmayan çocuklara göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 12

Kardeş Durumuna Göre Aile Bireylerini Bir Arada Çizme/Çizmeme Durumu (Mekânsal Olarak)

	Aile bireylerini bir arada çizme	Aile bireylerini bir arada çizmeme	Toplam
Kardeşi olan	13	14	27
Kardeşi olmayan	2	4	18
Toplam	15	18	33

Aile bireylerini bir arada çizme oranının, kardeşi olan çocuklarda %48,1 iken, kardeşi olmayan çocuklarda da %33,3 olduğu görülmektedir. Aile bireylerini ayrı çizme oranının ise, kardeşi olan çocukların %48,1 iken, kardeşi olmayan çocuklarda %33,3 olduğu görülmektedir. Toplamda ise aile bireylerini eksiksiz ve

bir arada çizme durumunun kardeşi olan çocuklarda kardeşi olmayan çocuklara göre fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 13

Kardeş Durumuna Göre Resme Aile Bireyleri Dışında Birey Çizme/Çizmeme Durumu

	Aile bireyleri dışında birey çizme	Aile bireyleri dışında birey çizmeme	Toplam
Kardeşi olan çocuk	7	26	33
Kardeşi olmayan çocuk	1	6	7
Toplam	8	32	40

Resme aile bireyleri dışında birey çizme oranının, kardeşi olan çocuklarda %21,2 iken, kardeşi olmayan çocuklarda da %14,3 olduğu görülmektedir. Resme aile bireyleri dışında birey çizmeme oranının ise, kardeşi olan çocukların %78,8 iken, kardeşi olmayan çocuklarda %85,7 olduğu görülmektedir.

Tablo 14

Kardeş Durumuna Göre Çocuğun Kendisine En Yakın Çizdiği Birey

Çocuğun kendisine en yakın çizdiği birey	Anne	Baba	Anne-baba	Kardeş	Aile dışından birey	Hiç kimse	Toplam
Kardeşi olan çocuk	10	10	1	7	1	4	33
Kardeşi olmayan çocuk	2	1	1	-	-	3	7
Toplam	12	11	2	7	1	7	40

Çocukların kendilerine en yakın çizdiği birey oranının en yüksek olduğu bireyler, kardeşi olan çocuklarda %30,3 ile anne ve baba iken, kardeşi olmayan çocuklarda %42,8 ile hiç kimse olduğu görülmektedir.

Tablo 15

Kardeş Durumuna Göre İlk/En Büyük/En Önde/En Solda Çizilen Birey

İlk/En Büyük/En Önde/En Solda Çizilen Birey	Kendisi	Anne	Baba	Anne-baba	Kardeş	Aile dışından birey	Hiç kimse	Toplam
Kardeşi olan çocuk	5	5	11	6	3	2	1	33
Kardeşi olmayan çocuk	1	4	-	1	-	-	1	7
Toplam	6	9	11	7	3	2	1	40

Çocukların en büyük/önde/solda çizdiği birey oranının, kardeşi olan çocuklarda %33,3 ile baba iken, kardeşi olmayan çocuklarda %57,1 ile anne olduğu görülmektedir.

Tablo 16

Kardeş Durumuna Göre En Son Çizilen/Hiç Çizilmeyen Birey

En Son Çizilen/ Hiç Çizilmeyen Birey	Kendisi	Anne	Baba	Anne-baba	Kardeş	Aile dışından birey	Hiç kimse	Toplam
Kardeşi olan çocuk	8	2	3	4	14	2	-	33
Kardeşi olmayan çocuk	4	-	1	-	-	1	1	7
Toplam	12	2	4	4	14	3	1	40

Çocukların en son çizdiği/hiç çizmediği birey oranının, kardeşi olan çocuklarda %42,4 ile kardeş iken, kardeşi olmayan çocuklarda %57,1 ile kendisi olduğu görülmektedir.

Aile Resimlerinden Anne Eğitim Seviyesi Değişkenine İlişkin Elde Edilen Bulgular

Tablo 17

Anne Eğitim Seviyesine Göre Aile Bireylerini Eksik/Tam Çizme Durumu

	Aile bireylerini eksik çizme	Aile bireylerini tam çizme	Toplam
İlköğretim	4	11	15
Ortaöğretim	2	6	8
Yükseköğretim	1	16	17
Toplam	7	33	40

Aile bireylerini eksik çizme oranı, anne eğitim seviyesi ilköğretim olan çocuklarda %26,7 iken, anne eğitim seviyesi ortaöğretim olan çocuklarda %25, anne eğitim seviyesi yüksek öğretim olan çocuklarda %5,9 olduğu görülmektedir. Aile bireylerini tam çizme oranı ise, anne eğitim seviyesi ilköğretim olan çocuklarda %73,3 iken, anne eğitim seviyesi ortaöğretim olan çocuklarda %75, anne eğitim seviyesi yüksek öğretim olan çocuklarda %94,1 olduğu görülmektedir. Toplamda ise aile bireylerini eksik çizme durumunun en fazla anne eğitim seviyesi ilköğretim olan çocuklarda, en az anne eğitim seviyesi yüksek öğretim olan çocuklarda olduğu görülmektedir.

Tablo 18

Anne Eğitim Seviyesine Göre Aile Bireylerini Bir Arada/Ayrı Çizme Durumu (Mekânsal Olarak)

	Aile bireylerini bir arada çizme	Aile bireylerini ayrı çizme	Toplam
İlköğretim	4	7	11
Ortaöğretim	3	3	6
Yükseköğretim	8	8	16
Toplam	15	18	33

Aile bireylerini bir arada çizme oranı, anne eğitim seviyesi ilköğretim olan çocuklarda %36,4 iken, anne eğitim seviyesi ortaöğretim ve yüksek öğretim olan çocuklarda %50 olduğu görülmektedir. Aile bireylerini ayrı çizme oranı ise, anne eğitim seviyesi ilköğretim olan çocuklarda %63,6 iken, anne eğitim seviyesi

ortaöğretim ve yüksek öğretim olan çocuklarda %50 olduğu görülmektedir. Toplamda ise aile bireylerini eksiksiz ve bir arada çizme durumunun en fazla anne eğitim seviyesi ortaöğretim ve yüksek öğretim olan çocuklarda, en az anne eğitim seviyesi ilköğretim olan çocuklarda olduğu görülmektedir.

Tablo 19

Anne Eğitim Seviyesine Göre Resme Aile Bireyleri Dışında Birey Çizme/Çizmeme Durumu

	Aile bireyleri dışında birey çizme	Aile bireyleri dışında birey çizmeme	Toplam
İlköğretim	1	14	15
Ortaöğretim	2	6	8
Yükseköğretim	5	12	17
Toplam	8	32	40

Resme aile bireyleri dışında birey çizme oranı, anne eğitim seviyesi ilköğretim olan çocuklarda %6,7 iken, anne eğitim seviyesi ortaöğretim olan çocuklarda %25, anne eğitim seviyesi yüksek öğretim olan çocuklarda %29,4 olduğu görülmektedir. Resme aile bireyleri dışında birey çizmeme oranı ise, anne eğitim seviyesi ilköğretim olan çocuklarda %93,3 iken, anne eğitim seviyesi ortaöğretim olan çocuklarda %75, anne eğitim seviyesi yüksek öğretim olan çocuklarda %70,6 olduğu görülmektedir. Toplamda ise resme aile bireyleri dışında birey çizme durumunun en az anne eğitim seviyesi ilköğretim olan çocuklarda olduğu, en fazla anne eğitim seviyesi yükseköğretim olan çocuklarda olduğu görülmektedir.

Tablo 20

Anne Eğitim Seviyesine Göre Çocuğun Kendisine En Yakın Çizdiği Birey

Çocuğun kendisine en yakın çizdiği birey	Anne	Baba	Anne-baba	Kardeş	Aile dışından birey	Hiç kimse	Toplam
İlköğretim	6	3	1	2	-	3	15
Ortaöğretim	1	2	1	2	1	1	8
Yükseköğretim	5	6	-	3	-	3	17
Toplam	12	11	2	7	1	7	40

Çocukların kendilerine en yakın çizdiği birey oranının en yüksek olduğu birey, anne eğitim seviyesi ilköğretim olan çocuklarda %40 ile anne iken, ortaöğretim

olan çocuklarda %25 ile baba ve kardeş olduğu, yükseköğretim olan çocuklarda %35,3 ile baba olduğu görülmektedir.

Tablo 21

Anne Eğitim Seviyesine Göre İlk/En Büyük/En Önde/En Solda Çizilen Birey

İlk/ En Büyük/ En Önde/ En Solda Çizilen Birey	Kendisi	Anne	Baba	Anne-baba	Kardeş	Aile dışından birey	Hiç kimse	Toplam
İlköğretim	4	2	5	2	1	-	1	15
Ortaöğretim	-	2	2	1	2	1	-	8
Yükseköğretim	2	5	4	4	-	1	1	17
Toplam	6	9	11	7	3	2	2	40

Çocukların en büyük/önde/solda çizdiği birey oranının en yüksek olduğu birey, anne eğitim seviyesi ilköğretim olan çocuklarda %33,3 ile anne iken, anne eğitim seviyesi ortaöğretim olan çocuklarda %25 ile anne, baba ve kardeş olduğu, anne eğitim seviyesi yükseköğretim olan çocuklarda %29,4 ile anne olduğu görülmektedir.

Tablo 22

Anne Eğitim Seviyesine Göre En Son Çizilen/Hiç Çizilmeyen Birey

En Son Çizilen/ Hiç Çizilmeyen Birey	Kendisi	Anne	Baba	Anne- baba	Kardeş	Aile dışından birey	Hiç kimse	Toplam
İlköğretim	3	1	3	2	5	1	-	15
Ortaöğretim	3	1	-	2	1	1	-	8
Yükseköğretim	6	-	1	-	8	1	1	17
Toplam	12	2	4	4	14	3	1	40

Çocukların en son çizdiği/ hiç çizmediği birey oranının en yüksek olduğu birey, anne eğitim seviyesi ilköğretim olan çocuklarda %33,3 ile kardeş iken, ortaöğretim olan çocuklarda %37,5 ile kendisi olduğu, yükseköğretim olan çocuklarda %47,5 ile kardeş olduğu görülmektedir.

Aile Resimlerinden Baba Eğitim Seviyesi Değişkenine İlişkin Elde Edilen Bulgular

Tablo 23

Baba Eğitim Seviyesine Göre Aile Bireylerini Eksik/Tam Çizme Durumu

	Aile bireylerini eksik çizme	Aile bireylerini tam çizme	Toplam
İlköğretim	3	10	13
Ortaöğretim	3	10	13
Yükseköğretim	1	13	14
Toplam	7	33	40

Aile bireylerini eksik çizme oranı, baba eğitim seviyesi ilköğretim ve ortaöğretim olan çocuklarda %23,1 iken, baba eğitim seviyesi yüksek öğretim olan çocuklarda %7,1 olduğu görülmektedir. Aile bireylerini tam çizme oranı ise, baba eğitim seviyesi ilköğretim ve ortaöğretim olan çocuklarda %76,9 iken, baba eğitim seviyesi yüksek öğretim olan çocuklarda %92,9 olduğu görülmektedir. Toplamda ise aile bireylerini eksik çizme durumunun en fazla baba eğitim seviyesi ilköğretim ve ortaöğretim olan çocuklarda, en az baba eğitim seviyesi yüksek öğretim olan çocuklarda olduğu görülmektedir.

Tablo 24

Baba Eğitim Seviyesine Göre Aile Bireylerini Bir Arada/Ayrı Çizme Durumu (Mekânsal Olarak)

	Aile bireylerini bir arada çizme	Aile bireylerini ayrı çizme	Toplam
İlköğretim	3	7	10
Ortaöğretim	6	4	10
Yükseköğretim	6	7	13
Toplam	15	18	33

Aile bireylerini bir arada çizme oranı, baba eğitim seviyesi ilköğretim olan çocuklarda %30 iken, baba eğitim seviyesi ortaöğretim olan çocuklarda %60 ve yüksek öğretim olan çocuklarda %46,2 olduğu görülmektedir. Aile bireylerini ayrı çizme oranı ise, baba eğitim seviyesi ilköğretim olan çocuklarda %70 iken, baba eğitim seviyesi ortaöğretim olan çocuklarda %40 ve baba eğitim seviyesi yüksek

öğretim olan çocuklarda %54,5 olduğu görülmektedir. Toplamda ise aile bireylerini eksiksiz ve bir arada çizme durumunun en fazla baba eğitim seviyesi ortaöğretim olan çocuklarda, en az baba eğitim seviyesi ilköğretim olan çocuklarda olduğu görülmektedir.

Tablo 25

Baba Eğitim Seviyesine Göre Resme Aile Bireyleri Dışında Birey Çizme/Çizmeme Durumu

	Aile bireyleri dışında birey çizme	Aile bireyleri dışında birey çizmeme	Toplam
İlköğretim	1	12	13
Ortaöğretim	1	12	13
Yükseköğretim	6	8	14
Toplam	8	32	40

Resme aile bireyleri dışında birey çizme oranı, baba eğitim seviyesi ilköğretim olan çocuklarda %7,7 iken, baba eğitim seviyesi ortaöğretim olan çocuklarda %8,3, baba eğitim seviyesi yüksek öğretim olan çocuklarda %42,9 olduğu görülmektedir. Resme aile bireyleri dışında birey çizmeme oranı ise, baba eğitim seviyesi ilköğretim olan çocuklarda %92,3 iken, baba eğitim seviyesi ortaöğretim olan çocuklarda %91,7, baba eğitim seviyesi yüksek öğretim olan çocuklarda %57,1 olduğu görülmektedir. Toplamda ise resme aile bireyleri dışında birey çizme durumunun en az baba eğitim seviyesi ilköğretim olan çocuklarda olduğu, en fazla baba eğitim seviyesi yükseköğretim olan çocuklarda olduğu görülmektedir.

Tablo 26

Baba Eğitim Seviyesine Göre Çocuğun Kendisine En Yakın Çizdiği Birey

Çocuğun kendisine en yakın çizdiği birey	Anne	Baba	Anne-baba	Kardeş	Aile dışından birey	Hiç kimse	Toplam
İlköğretim	5	3	1	1	1	2	13
Ortaöğretim	3	3	1	3	-	3	13
Yükseköğretim	4	5	-	3	-	2	14
Toplam	12	11	2	7	1	7	40

Çocukların kendilerine en yakın çizdiği birey oranının en yüksek olduğu birey, baba eğitim seviyesi ilköğretim olan çocuklarda %38,5 ile anne iken, ortaöğretim olan çocuklarda %23,1 ile anne, baba, kardeş ve hiç kimse olduğu, yükseköğretim olan çocuklarda % 35,7 ile baba olduğu görülmektedir.

Tablo 27

Baba Eğitim Seviyesine Göre İlk/En Büyük/En Önde/En Solda Çizilen Birey

İlk/En Büyük/En Önde/En Solda Çizilen Birey	Kendisi	Anne	Baba	Anne-baba	Kardeş	Aile dışından birey	Hiç kimse	Toplam
İlköğretim	4	2	3	1	1	1	1	13
Ortaöğretim	-	2	5	4	2	-	-	13
Yükseköğretim	2	5	3	2	-	1	1	14
Toplam	6	9	11	7	3	2	2	40

Çocukların en büyük/önde/solda çizdiği birey oranının en yüksek olduğu birey, baba eğitim seviyesi ilköğretim olan çocuklarda %30,8 ile kendisi iken, baba eğitim seviyesi ortaöğretim olan çocuklarda %38,4 ile baba olduğu, baba eğitim seviyesi yükseköğretim olan çocuklarda % 35,8 ile anne olduğu görülmektedir.

Tablo 28

Baba Eğitim Seviyesine Göre En Son Çizilen/Hiç Çizilmeyen Birey

En Son Çizilen/ Hiç Çizilmeyen Birey	Kendisi	Anne	Baba	Anne- baba	Kardeş	Aile dışından birey	Hiç kimse	Toplam
İlköğretim	2	1	2	3	4	1	-	13
Ortaöğretim	6	1	1	1	4	-	-	13
Yükseköğretim	4	-	1	-	6	2	1	14
Toplam	12	2	4	4	14	3	1	40

Çocukların en son çizdiği/ hiç çizmediği birey oranının en yüksek olduğu birey, baba eğitim seviyesi ilköğretim olan çocuklarda %30,8 ile kardeş iken, ortaöğretim olan çocuklarda %46,2 ile kendisi olduğu, yükseköğretim olan çocuklarda % 42,9 ile kardeş olduğu görülmektedir.

Aile Resimlerinden Aile Yapısı Değişkenine İlişkin Elde Edilen Bulgular

Tablo 29

Aile Yapısına Göre Aile Bireylerini Eksik/Tam Çizme Durumu

	Aile bireylerini eksik çizme	Aile bireylerini tam çizme	Toplam
Tam aile	6	30	36
Parçalanmış aile	1	3	4
Toplam	7	33	40

Aile bireylerini eksik çizme oranının, ailesi tam olan çocuklarda %16,7 iken, ailesi parçalanmış olan çocuklarda %25 olduğu görülmektedir. Aile bireylerini tam çizme oranının ise, ailesi tam olan çocukların %83,3 iken, ailesi parçalanmış olan çocuklarda %75 olduğu görülmektedir. Toplamda ise aile bireylerini eksik çizme durumunun parçalanmış aileye sahip çocuklarda tam aileye sahip çocuklara göre daha fazla görüldüğü görülmektedir.

Tablo 30

Aile Yapısına Göre Aile Bireylerini Bir Arada/Ayrı Çizme Durumu (Mekânsal Olarak)

	Aile bireylerini bir arada çizme	Aile bireylerini tam çizme	Toplam
Tam aile	13	2	15
Parçalanmış aile	17	1	18
Toplam	30	3	33

Aile bireylerini bir arada çizme oranı, ailesi tam olan çocuklarda %43,3 iken, ailesi parçalanmış olan çocuklarda %66,7 olduğu görülmektedir. Aile bireylerini ayrı çizme oranının ise, ailesi tam olan çocukların %56,7 iken, ailesi parçalanmış olan çocuklarda %33,3 olduğu görülmektedir. Toplamda ise aile bireylerini eksiksiz ve bir arada çizme durumunun parçalanmış aileye sahip çocuklarda tam aileye sahip çocuklara göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 31

Aile Yapısına Göre Resme Aile Bireyleri Dışında Birey Çizme/Çizmeme Durumu

	Aile bireyleri dışında birey çizme	Aile bireyleri dışında birey çizmeme	Toplam
Tam aile	7	29	36
Parçalanmış aile	1	3	4
Toplam	8	32	40

Resme aile bireyleri dışında birey çizme oranının, ailesi tam olan çocuklarda %19,4 iken, ailesi parçalanmış olan çocuklarda %25 olduğu görülmektedir. Resme aile bireyleri dışında birey çizmeme oranının ise, ailesi tam olan çocukların %80,6 iken, ailesi parçalanmış olan çocuklarda %75 olduğu görülmektedir. Toplamda ise resme aile bireyleri dışında birey çizme durumunun parçalanmış aileye sahip çocuklarda tam aileye sahip çocuklara göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 32

Aile Yapısına Göre Çocuğun Kendisine En Yakın Çizdiği Birey

Çocuğun kendisine en yakın çizdiği birey	Anne	Baba	Anne-baba	Kardeş	Aile dışından birey	Hiç kimse	Toplam
Tam aile	11	10	2	6	1	6	36
Parçalanmış aile	1	1	-	1	-	1	4
Toplam	12	11	2	7	1	7	40

Çocukların kendilerine en yakın çizdiği birey oranının, tam aileye sahip olan çocuklarda %30,6 ile anne iken, parçalanmış aileye sahip olan çocuklarda %25 ile anne, baba, kardeş ve hiç kimse olduğu görülmektedir.

Tablo 33

Aile Yapısına Göre İlk/En Büyük/En Önde/En Solda Çizilen Birey

İlk/En Büyük/En Önde/En Solda Çizilen Birey	Kendisi	Anne	Baba	Anne-baba	Kardeş	Aile dışından birey	Hiç kimse	Toplam
Tam aile	6	8	9	7	3	2	1	36
Parçalanmış aile	-	1	2	-	-	-	1	4
Toplam	6	9	11	7	3	2	2	40

Çocukların en büyük/önde/solda birey oranının, tam aileye sahip olan çocuklarda %25 ile baba iken, parçalanmış aileye sahip olan çocuklarda %50 ile baba olduğu görülmektedir.

Tablo 34

Aile Yapısına Göre En Son Çizilen/Hiç Çizilmeyen Birey

En Son Çizilen/ Hiç Çizilmeyen Birey	Kendisi	Anne	Baba	Anne-baba	Kardeş	Aile dışından birey	Hiç kimse	Toplam
Tam aile	10	2	3	4	14	3	-	36
Parçalanmış aile	2	-	1	-	-	-	1	4
Toplam	12	2	4	4	14	3	1	40

Çocukların en son çizdiği/hiç çizmediği birey oranının, tam aileye sahip olan çocuklarda %38,9 ile kardeş iken, parçalanmış aileye sahip olan çocuklarda %50 ile kendisi olduğu görülmektedir.

Aile Resimlerinden Okul Öncesi Eğitim Kurumundaki Yıl Değişkenine İlişkin Elde Edilen Bulgular

Tablo 35

Okul Öncesi Eğitim Kurumundaki Yılına Göre Aile Bireylerini Eksik/Tam Çizme Durumu

	Aile bireylerini eksik çizme	Aile bireylerini tam çizme	Toplam
Kurumda 1.yıl	5	14	19
Kurumda 2 ve üzeri yıl	2	19	21
Toplam	7	33	40

Çocukların %17,5'inin aile bireylerini eksik çizdiği, % 82,5'inin aile bireylerini tam çizdiği görülmektedir. Çocukların okul öncesi eğitim kurumundaki yıllarına göre tablo 35 incelendiğinde, aile bireylerini eksik çizme oranının, kurumda 1.yılı olan çocuklarda %26,3 iken, kurumda 2 ve üzeri yılı olan çocuklarda %9,5 olduğu görülmektedir. Aile bireylerini tam çizme oranının ise, kurumda 1.yılı olan çocuklarda %73,7 iken, kurumda 2 ve üzeri yılı olan çocuklarda %90,5 olduğu görülmektedir. Toplamda ise aile bireylerini eksik çizme durumunun kurumda 1.yılı olan çocuklarda kurumda 2 ve üzeri yılı olan çocuklara göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 36

Okul Öncesi Eğitim Kurumundaki Yılına Göre Aile Bireylerini Bir Arada/Ayrı Çizme Durumu (Mekânsal Olarak)

	Aile bireylerini bir arada çizme	Aile bireylerini ayrı çizme	Toplam
Kurumda 1.yıl	7	7	14
Kurumda 2 ve üzeri yıl	8	11	19
Toplam	15	18	33

Çocukların %45,5'inin aile bireylerini bir arada çizdiği, %54,5'unun aile bireylerini ayrı çizdiği görülmektedir. Çocukların okul öncesi eğitim kurumundaki yıllarına göre tablo 36 incelendiğinde, aile bireylerini bir arada çizme oranının, kurumda 1.yılı olan çocuklarda %50 iken, kurumda 2 ve üzeri yılı olan çocuklarda %42,2 olduğu görülmektedir. Aile bireylerini ayrı çizme oranının ise, kurumda 1.yılı olan çocuklarda %50 iken, kurumda 2 ve üzeri yılı olan çocuklarda %57,8 olduğu görülmektedir. Toplamda ise aile bireylerini eksiksiz ve bir arada çizme durumunun okul öncesi eğitim kurumunda 1.yılı olan çocuklarda okul öncesi eğitim kurumunda 2 ve üzeri yılı olan çocuklara göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 37

Okul Öncesi Eğitim Kurumundaki Yılına Göre Resme Aile Bireyleri Dışında Birey Çizme/Çizmeme Durumu

	Aile bireyleri dışında birey çizme	Aile bireyleri dışında birey çizmeme	Toplam
Kurumda 1.yıl	1	18	19
Kurumda 2 ve üzeri yıl	7	14	21
Toplam	8	32	40

Çocukların %20'sinin aile bireyleri dışında birey çizdiği, % 80'inin aile bireyleri dışında birey çizmediği görülmektedir. Çocukların okul öncesi eğitim kurumundaki yıllarına göre tablo 37 incelendiğinde, aile bireyleri dışında birey çizme oranının, kurumda 1.yılı olan çocuklarda %5,3 iken, kurumda 2 ve üzeri yılı olan çocuklarda %33,3 olduğu görülmektedir. Aile bireyleri dışında birey çizmeme oranının ise, kurumda 1.yılı olan çocuklarda %94,7 iken, kurumda 2 ve

üzeri yılı olan çocuklarda %66,7 olduğu görülmektedir. Toplamda ise aile bireyleri dışında birey çizme durumunun kurumda 2 ve üzeri yılı olan çocuklarda kurumda 1.yılı olan çocuklara göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 38

Okul Öncesi Eğitim Kurumundaki Yılına Göre En Yakın Çizilen Birey

Çocuğun kendisine en yakın çizdiği birey	Anne	Baba	Anne-baba	Kardeş	Aile dışından birey	Hiç kimse	Toplam
Kurumda 1.yıl	6	4	1	3	1	4	19
Kurumda 2 ve üzeri yıl	6	7	1	4	-	3	21
Toplam	12	11	2	7	1	7	40

Çocukların kendilerine en yakın çizdiği birey oranlarının, %30 anne, %27,5 baba, %5 anne-baba, %17,5 kardeş, %2,5 aile dışından birey, %17,5 hiç kimse olduğu görülmektedir. Çocukların okul öncesi kurumdaki yıllarına göre tablo 38 incelendiğinde, çocukların kendilerine en yakın çizdiği birey oranının, okul öncesi kurumda 1.yılı olan çocuklarda %31,6 ile anne iken, okul öncesi kurumda 2. ve üzeri yılı olan çocuklarda %33,3 ile baba olduğu görülmektedir. Toplamda ise çocukların kendilerine en yakın çizdiği bireyin %30 ile anne olduğu görülmektedir.

Tablo 39

Okul Öncesi Eğitim Kurumundaki Yılına Göre İlk/En Büyük/En Önde/En Solda Çizilen Birey

İlk/En Büyük/En Önde/En Solda Çizilen Birey	Kendisi	Anne	Baba	Anne-baba	Kardeş	Aile dışından birey	Hiç kimse	Toplam
Kurumda 1.yıl	3	5	6	2	-	1	2	19
Kurumda 2 ve üzeri yıl	3	4	5	5	3	1	-	21
Toplam	6	9	11	7	3	2	2	40

Çocukların en büyük/önde/solda çizdiği birey oranlarının, %15 kendisi, %22,5 anne, %27,5 baba, %17,5 anne-baba, %7,5 kardeş, %5 aile dışından birey, %5 hiç kimse olduğu görülmektedir. Çocukların okul öncesi kurumdaki yıllarına göre

tablo 39 incelendiğinde, çocukların en büyük/önde/solda çizdiği birey oranının, okul öncesi kurumda 1.yılı olan çocuklarda %31,6 ile baba iken, okul öncesi kurumda 2. ve üzeri yılı olan çocuklarda %23,8 ile baba ve anne-baba olduğu görülmektedir. Toplamda ise çocukların en büyük/önde/solda çizdiği bireyin %27,5 ile baba olduğu görülmektedir.

Tablo 40

Okul Öncesi Eğitim Kurumundaki Yılına Göre En Son Çizilen/Hiç Çizilmeyen Birey

En Son Çizilen/ Hiç Çizilmeyen Birey	Kendisi	Anne	Baba	Anne-baba	Kardeş	Aile dışından birey	Hiç kimse	Toplam
Kurumda 1.yıl	5	1	3	2	6	1	1	19
Kurumda 2 ve üzeri yıl	7	1	1	2	8	2	-	21
Toplam	12	2	4	4	14	3	1	40

Çocukların en son çizdiği/hiç çizmediği birey oranlarının, %30 kendisi, %5 anne, %10 baba, %10 anne-baba, %35 kardeş, %7,5 aile dışından birey, %2,5 hiç kimse olduğu görülmektedir. Çocukların okul öncesi kurumdaki yıllarına göre tablo 40 incelendiğinde, çocukların en son çizdiği/hiç çizmediği birey oranının, okul öncesi kurumda 1.yılı olan çocuklarda %31,6 ile kardeş iken, okul öncesi kurumda 2. ve üzeri yılı olan çocuklarda %38,1 ile kardeş olduğu görülmektedir. Toplamda ise çocukların en son çizdiği/hiç çizmediği bireyin %35 ile kardeş olduğu görülmektedir.

Dördüncü Bölüm

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Tartışma

Bu bölümde, cinsiyet, kardeş durumu, anne-baba eğitim seviyesi, aile yapısı ve okul öncesi eğitim kurumundaki yıla ilişkin bulguların tartışılması 5 başlık altında ele alınmıştır.

Aile algısının cinsiyet değişkenine göre bulgularının tartışılması

Çalışmaya katılan çocukların aile algılarının cinsiyete göre farklılaştığı ve kız çocuklarının aile algılarının erkek çocuklara göre daha olumlu olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu Kırcan (1994), Şenel (1995), Yıldırım Doğru, Turcan, Aslan ve Doğru'nun (2006) yaptığı çalışmalarla benzerdir. Bu çalışmalara göre, kız öğrencilerin aileyi tanımlama ve bunu resimlerinde ifade etmede daha başarılı oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Fakat Okyay (2008) ve Öz'ün (2008) çalışmalarına göre, kız ve erkek öğrenciler arasında cinsiyete göre aileyi algılama durumları arasında bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Erkek çocuklar, yaşadıkları olumsuz duyguları doğrudan çevrelerine yansıtırken; kız çocuklar ise, olumsuz duygularını daha örtük biçimde yansıtırlar (Yavuzer, 1999). Bu araştırmada bulunan sonuç araştırmaların sonuçlarını doğrular niteliktedir.

Aile içerisinde en yakın hissedilen birey sonuçlarına bakıldığında; kız çocuklarında anne, erkek çocuklarında baba olduğu görülmüştür. Bu bulgu Okyay'ın (2008) çalışmasındaki, kızların büyük çoğunluğunun annelerini birinci figür olarak çizdiklerini, erkeklerin ise üçüncü figür olarak çizdikleri tespiti ile uyumludur. Ayrıca Pleck ve Masciadrelli'nin (2003) yaptıkları çalışmada, babaların oğullarına kızlarından daha fazla önem verdiklerini ve bu doğrultuda kız çocukların da annelerine yakınlık geliştirdikleri tespit edilmiştir.

Aile içerisinde daha önemli görülüp örnek alınan birey sonuçlarına göre ise, kız çocuklarında anne ve baba, erkek çocuklarında sadece baba olduğu görülmüştür. Okul öncesi dönemin belirgin özelliği anne-babaya benzeme çabası ve taklittir. Genellikle kız çocuğu anneye, erkek çocuk da babaya hayrandır

(Çağdaş, 2012). Bu durum kız çocuklarının anne-babalarını, erkek çocuklarının ise babalarını önemli görüp örnek alması sonucu ile benzerlik göstermektedir.

Aile içerisinde daha önemsiz görülen ya da çatışma yaşanan bireyin ise, kız çocuklarında kendisi, erkek çocuklarında kardeşleri olduğu görülmüştür. Kardeşlere ilişkin bu bulgular Şeremet'in (2006) çalışmasındaki, erkeklerden kardeşlerine giden olumsuz puanların kızlardan daha yüksek olduğu ve erkek çocukların kız çocuklarına kıyasla, bedensel yeterliliklerini daha olumlu algıladıkları sonucu ile uyumlu bulunmuştur. Bunun yanı sıra kendilerinden küçük kardeşlerine bakıp, ihtiyaçlarını giderme görevinin genellikle kız çocuklarına verilmesi onları kardeşlerine karşı daha merhametli olmaya yönlendirmiştir (Haviland, 2008). Bu araştırmada bulunan sonuç kızların kardeşlerini önemsiz görme ve çatışma oranının erkeklerden düşük olması ile paralellik göstermektedir.

Aile algısının kardeş durumu değişkenine göre bulgularının tartışılması

Çalışmaya katılan çocukların aile algılarının kardeş durumuna göre farklılaştığı ve kardeşi olmayan çocukların aile algılarının kardeşi olan çocuklara göre daha olumlu olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu Karayılmaz'ın (2008) çocukların duygusal zekâsının, bir kardeşi olan çocuklarda tek çocuk olanlara ve birden fazla kardeşi olan çocuklara göre daha yüksek olduğu sonucu ile uyumsuzken; Tarkoçin'in (2014) anne-baba-çocuk iletişimi ile çocuğun kardeş sayısı arasındaki farklılığın kardeşi olmayanların lehine olduğu sonucu ile uyumsuzdur. Yapılan bu çalışma ile benzer sonuca ulaşan Kırkan'ın (1994) çalışma sonuçlarına göre ise, kalabalık ailelerde aile kavramının daha zayıf olduğu, bunun nedeninin de yaşam koşullarından dolayı aile üyelerinin çalışmak zorunda kalmaları ve birlikte daha az zaman geçirmeleri olduğu düşünülmektedir. Yapılan bu çalışma ile farklı bir sonuca ulaşan Dabakoğlu'nun (2004) çalışmasına göre ise, anne-baba-kardeş üçgeninin çocuğun mutlu bir aile yaşamına olanak verdiği görülmüştür. Literatüre bakıldığında ise, ailedeki çocuk sayısı arttıkça çocukların sosyal duygusal uyum düzeyleri azaldığı belirtilmektedir (Ülgen ve Fidan, 1991). Yapılan araştırmalarda bu araştırmada bulunan sonuç ile benzer sonuçlar bulunmuştur.

Çalışmaya göre, aile içerisinde en yakın hissedilen bireyin kardeşi olan çocuklarda anne ve baba iken; kardeşi olmayan çocuklarda hiç kimse olduğu görülmüştür. Kardeş etkileşimleri çocuk için aslında çok olumludur. Kardeşler

birbirlerinin sosyalleşmesini sağlar, ayrıca kardeşleri olmayan çocuklar daha içe kapanık olabilmektedir (Hortaçsu, 2003). Bu durum çalışma sonucuyla paralellik göstermektedir.

Aile içerisinde daha önemli görülüp örnek alınan bireye ilişkin sonuçlara göre, kardeşi olan çocuklarda baba, kardeşi olmayan çocuklarda anne olduğu görülmüştür. Bu bulgu Oktay'ın (2002) çalışmasındaki anne ile ilişkiye yönelik olumlu puanlar kardeşleri olmayan çocuklarda kardeşleri olan çocuklardan daha yüksek olduğu sonucu ile uyum gösterirken; babaya yönelik ilişkilerde kardeşleri olmayan çocukların olumlu puanları kardeşleri olan çocuklardan daha yüksek olduğu sonucu ile uyum sağlamamaktadır.

Aile içerisinde daha önemsiz görülen ya da çatışma yaşanan bireyin ise, kardeşi olan çocuklarda kardeş, kardeşi olmayan çocuklarda kendisi olduğu görülmüştür. Bu durum Okyay'ın (2008), kardeşi olmayan çocukların kendileri hakkında kardeşleri olan çocuklara oranla daha olumsuz görüşleri olduğu sonucu ile benzerdir.

Aile algısının anne-baba eğitim seviyesi değişkenine göre bulgularının tartışılması

Çalışmaya katılan çocukların aile algılarının anne-baba eğitim seviyesine göre farklılaştığı ve anne-baba eğitim seviyesi yükseköğretim ve ortaöğretim olan çocukların aile algılarının, anne-baba eğitim seviyesi ilköğretim olan çocuklara göre daha olumlu olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu Kığılı (1994), Hızel (1999) ve Adana Candemir'in (2000) çalışmaları ile uyumlu bulunmuştur. Bu çalışmalara göre, ilkokul mezunu annelerin aile yapılarının ortaokul, lise ve üniversite mezunu annelere göre daha olumsuz olduğunu ve anne-baba öğrenim durumu yükseldikçe çocuklarına karşı tutum ve davranışlarının daha bilinçli hale geldiğini belirtmiştir. Bu çalışmaların yanı sıra Özben ve Argun (2002), Öz (2008), Gezer Şen (2011) ve Tarkoçin (2014) de çalışmalarında, anne-babaların öğrenim düzeyi yükseldikçe, çocuklarına karşı daha demokratik, eşitlikçi ve paylaşımcı davrandıkları ve anne-babaları yüksek eğitimli olan 6 yaş çocuklarının olumsuz duygularını aile üyelerine ve kendilerine yansıtmadıkları sonucuna ulaşmıştır. Gauthier, Smeeding ve Furstenberg (2001) ise yüksek eğitimli anne ve babaların çocuklarıyla düşük eğitimli anne-babalara oranla daha fazla zaman geçirdiklerini bulmuşlardır. Yapılan çalışmalara genel olarak bakıldığında anne-babanın eğitim

düzeşinin aile ilişkilerini derinden etkilediği açıkça görölmektedir. Buna göre anne-baba eğitim seviyesi farklılıklarının çocukların aile algılarını farklılaştırdığı düşünölmektedir. Ayrıca bu araştırmada bulunan sonuç araştırmaların sonuçlarını doğrular niteliktedir.

Çalışmaya göre, aile içerisinde en yakın hissedilen bireyin anne eğitim seviyesi ilköğretim olan çocuklarda anne, ortaöğretim olan çocuklarda baba ve kardeş, yükseköğretim olan çocuklarda ise, baba olduğu tespit edilmiştir. Okul öncesi dönemde çocuğun hayatının merkezinde annesinin olması nedeniyle anne eğitim seviyesi ilköğretim olan çocukların en yakın hissettikleri bireyin anne olması normaldir (Yavuzer, 1999). Anne eğitim seviyesi yüksek öğretim olan çocukların kendilerini babalarına daha yakın hissetmeleri ise, annenin çalışma hayatına atılması ile ailede babanın da çocukların bakım ve eğitimlerinde önemli rol oynamaya başlaması ile ilgili olduğu belirlenmiştir (Çağdaş, 2012; Gander ve Gandiner, 1998).

Aile içerisinde daha önemli görülüp örnek alınan bireye ilişkin sonuçlara göre, anne eğitim seviyesi ilköğretim ve yükseköğretim olan çocuklarda anne, ortaöğretim olan çocuklarda anne, baba ve kardeş olduğu görölmüştür. Baba eğitim seviyesine göre ise; baba eğitim seviyesi ilköğretim olan çocuklarda ise kendisi, ortaöğretim olan çocuklarda baba, yükseköğretim olan çocuklarda ise, anne olduğu tespit edilmiştir.

Aile içerisinde daha önemsiz görölen ya da çatışma yaşanan bireyin ise, anne-baba eğitim seviyesi ilköğretim ve yükseköğretim olan çocukların kardeş, ortaöğretim olan çocukların kendisi olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın bu sonuçlarına göre anne-baba eğitim seviyesinin kardeş ilişkilerini etkilemediği ortaya çıkmıştır.

Çalışmaya göre, aile içerisinde en yakın hissedilen bireyin baba eğitim seviyesi ilköğretim olan çocuklarda anne, ortaöğretim olan çocukların anne, baba, kardeş, yükseköğretim olan çocuklarda ise, baba olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu Okyay'ın (2008), babanın eğitim seviyesi ile resimlerde babanın çizim sırası arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve en yüksek oranın babalarını beşinci sırada çizen ilkokul ve üniversite mezunu babaları olan çocuklarda olduğu sonucu ile düşük düzeyde ilgili olduğu belirlenmiştir.

Aile algısının aile yapısı değişkenine göre bulgularının tartışılması

Çalışmaya katılan çocukların aile algılarının aile yapısına göre farklılaştığı ve tam aileye sahip olan çocukların aile algılarının parçalanmış aileye sahip olan çocuklara göre daha olumlu durumda olduğu tespit edilmiştir. Yapılan bu çalışma ile benzer sonuçlara ulaşan Metin (2009) ve Sağlam'ın (2011) çalışmalarına göre, parçalanmış veya boşanmış aile yapısına sahip olan çocukların resimlerinde temel figürlerin gerçek yaşamda da yer almaması nedeni ile “aile” kelimesinin anlamını anlamakta zorluk çektikleri görülmüştür. Öngider (2006) ve Erürker (2007) ise çalışmasında, anne babanın boşanmasının ve ailelerin parçalanmasının çocukların genel psikolojik uyumlarını ve bilişsel işlevlerdeki performanslarını olumsuz etkilediğini ortaya çıkarmıştır. Ailelerin parçalanma sürecinde anne-babalar aileden birey kaybı ya da boşanmanın yarattığı duygusal sarsıntı ile uğraşırken bir süre için ebeveynlik davranışları kötüye gidebilir. Küçük çocuklar ise, yaşanan olumsuzluklardan genellikle kendilerinin sorumlu olduğuna inanırlar (Yörükoğlu, 2007). Buna göre aile yapısı farklılıklarının çocukların aile algılarını farklılaştırdığı tespit edilmiştir. Bu araştırmada bulunan sonuç araştırmaların sonuçlarını doğrular niteliktedir.

Aile içerisinde en yakın hissedilen bireyin tam aileye sahip olan çocuklarda anne, parçalanmış aileye sahip çocuklarda anne, baba, kardeş ve hiç kimse olduğu görülmüştür. Bu bulgu Okyay'ın (2008) çalışmasında, anne ile ilişkiye yönelik duygularda, ebeveynleri evli olan çocukların olumlu puanları ebeveynleri ayrı olan çocuklardan daha yüksek olduğu tespiti ile paralellik göstermektedir.

Aile içerisinde daha önemli görülüp örnek alınan bireye ilişkin sonuçlara bakıldığında, tam ve parçalanmış aileye sahip olan çocuklarda baba olduğu görülmüştür. Bu durumun sebebi, boşanma sebebiyle parçalanmış ailelerde okul öncesi dönem çocuklarının genellikle anneleri ile yaşamaya devam etmeleri sebebiyle ayrı yaşanan ebeveyn olan babaya özlem ve düşkünlüğünün artması olabilir (Tagay, 2014). Aile içerisinde daha önemsiz görülen ya da çatışma yaşanan bireyin ise, tam aileye sahip olan çocuklarda kardeşi, parçalanmış aileye sahip çocuklarda kendisi olduğu görülmüştür.

Aile algısının okul öncesi eğitim kurumundaki yıl değişkenine göre bulgularının tartışılması

Çalışmaya katılan çocukların aile algılarının okul öncesi eğitim kurumundaki yıllarına göre farklılaştığı ve okul öncesi eğitim kurumunda 1.yılı olan çocukların aile algılarının okul öncesi eğitim kurumunda 2 ve üzeri yılı olan çocuklara göre az da olsa daha olumlu olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu Yıldırım Doğru, Turcan, Aslan ve Doğru'nun (2006) çalışmasındaki, çocuklarda yaşın ilerlemesiyle aileyi tanıma düzeyinin yükseldiği sonucu ile uyumlu bulunmazken; Aksoy ve Baran'ın (2010) araştırmasındaki, çocuğun anasınıfında bulunma durumuna göre, resimde kendini çizip çizmeme durumunun, kendisi dışında kimseyi çizip çizmeme durumunun ve ne yapıyor olduğunun farklılaştığı tespiti ile alakalı bulunmuştur. Buna göre okul öncesi eğitim kurumundaki yıl farklılıklarının çocukların aile algılarını çok fazla farklılaştırmadığı belirlenmiştir.

Aile içerisinde en yakın hissedilen bireye ilişkin sonuçlar incelendiğinde, okul öncesi kurumda 1.yılı olan çocuklarda anne, okul öncesi kurumda 2. ve üzeri yılı çocuklarda baba olduğu görülmüştür. Harlow, annenin bebeklik döneminde ve sonrasında, açlık, susuzluk gibi temel gereksinimleri karşılayan kişi olması nedeniyle, anne ve çocuk arasında bir bağlanma oluştuğunu ileri sürer (Öztürk, 2002). Fakat çocuk üç yaş döneminde anneden ayrılmaya başlar (Yavuzer, 1999). Bu durum okul öncesi eğitim kurumunda 2.yılı olan çocukların düşkünlüklerinin anneden babaya geçmesi sonucu ile ilgili bulunmuştur.

Aile içerisinde daha önemli görülüp örnek alınan bireye bakıldığında, okul öncesi kurumda 1.yılı olan çocuklarda baba, okul öncesi kurumda 2. ve üzeri yılı çocuklarda anne-baba olduğu görülmüştür. Aile içerisinde daha önemsiz görülen ya da çatışma yaşanan bireyin ise, okul öncesi kurumda 1.yılı ve 2. ve üzeri yılı olan çocuklarda kardeş olduğu görülmüştür.

Çalışmaya katılan 60-72 aylık tüm çocuklara bakıldığında ise;

Aile bireyleri içerisinde kendilerine daha yakın hissettikleri bireyin anne olduğu görülmüştür. Okul öncesi dönemde çocuğun dünyasının merkezinde anne vardır. Üç yaş döneminde çocuk anneden ayrılmaya başlar fakat anneye olan düşkünlük tamamen bitmez (Yavuzer, 1999). Ayrıca kızlar ve erkekler ilk kimliklerini anneden alırlar (Gander ve Gardiner, 1998). Bu durum çalışmaya

katılan çocukların annelerini kendilerine daha yakın hissetmeleri sonucunu doğrular niteliktedir.

Aile bireyleri içerisinde daha önemli görülen ve örnek alınan bireyin baba olduğu görülmüştür. Okul öncesi dönem çocukları da genellikle babaya hayrandır, onun için dünyada babasından güçlü, becerikli, akıllı ve üstün kimse yoktur. Çocuğun kendisini güçlü ve kuvvetli bir babayla kendisini özdeş tutması, onun için önemli bir güven kaynağıdır (Yavuzer, 2013). Ayrıca bu bulgu Metin'in (2009) araştırmasındaki, annelerin daha çok ikinci, babaların ise çoğunlukla birinci sırada ve büyük çizildiği tespiti ile uyumlu bulunmuştur. Çünkü Altinköprü (2008), sayfada birinci olarak çizilen kişinin çocuğun en sevdiği, değer verdiği kişi olduğunu belirtmiştir. Bunun yanı sıra çocuklar, evde hâkim olan veya değer verdikleri ebeveyni fiziksel unsurlarına bakılmaksızın olduğundan büyük çizerler (Di Leo, 1983). Ayrıca çocukluk döneminde genellikle her iki cins de babasıyla birlikte olmaktan zevk alır. Kız çocukları babasını sevip ve yüceltirken, erkek çocukları da babasına adeta tapar ve her konuda otorite olduğuna inanarak onu kendilerine model alırlar (Yavuzer, 2012). Literatürden edinilen bu bilgiler çalışmaya katılan çocukların babalarını daha önemli görüp ve örnek almalarını sonucu ile paralellik göstermektedir.

Aile bireyleri içerisinde daha önemsiz görülen ya da en çok çatışma yaşanan bireyin kardeş olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, Göktaş Telmaç'ın (2010) aile resminden çıkartılan aile üyesinin kardeş figürü olduğu tespiti ile uyumludur. Bahçıvan Saydam'a göre de (2004), çizimde yer almayan aile bireyleri genelde çocuğun kardeşleri olmaktadır. Bunun yanı sıra tüm canlılarda bazı kardeşlerin ebeveyninden daha talepkâr oldukları görülür. Ebeveynlerin talepkâr çocuk tarafından devamlı uyarılması, onunla ilgilenmeye daha meyilli olmasına sebep olurken ve bu durum talepkâr olmayan kardeşte kıskançlık duygusuna yol açabilir. Kardeşler arasındaki kıskançlığı tetikleyen en önemli etken ebeveyn davranışları olsa da; sosyolojik, kültürel, ilişkisel ve kişilik yapısı ile ilgili faktörlerin hepsi etkileşim halinde olup kıskançlık duygusunun ortaya çıkmasında etkindir (Haviland, 2008). Literatürden edinilen bilgilere bakıldığında, çalışmaya katılan çocukların kardeşlerinin daha önemsiz görülen ve en çok çatışma yaşanan birey olması sonucunu doğrular niteliktedir.

Sonuç

Çalışmanın bu kısmında elde edilen bulgular doğrultusunda çıkan sonuçlara değinilmiştir.

Çalışmaya katılan çocukların 7 tanesinin aile bireylerini eksik çizdiği görülmüştür. Aile bireylerini eksiksiz çizen 33 çocuğun 18 tanesinin aile bireylerini birbirlerinden ayrı çizdiği, 15 çocuğun ise aile bireylerini bir arada çizdiği görülmüştür. Bunun yanı sıra çocukların 8 tanesinin resimlerine aile bireyleri dışında birey çizdikleri görülmüştür. Tüm bu sonuçlara göre, araştırmaya katılan çocukların %17,5'i aile bireylerini eksik çizmiş, %42'si aile bireylerini eksiksiz fakat birbirinden ayrı çizmiş, %57'si aile bireylerini eksiksiz ve bir arada çizmiş, %20'sinin ise, resme aile bireyleri dışında birey çizmiş olduğu tespit edilmiştir.

Aile bireylerini eksik çizme; aile bireylerini eksiksiz ve bir arada çizme; resme aile bireyleri dışında birey çizme durumlarına göre elde edilen sonuçlar aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 41

60-72 Aylık Çocukların Ailelerini Algılama Durumları

DAHA OLUMLU	DAHA OLUMSUZ
Kız çocuklarının	Erkek çocuklarına göre
Kardeşi olmayan çocukların	Kardeşi olan çocuklara göre
Anne-baba eğitim seviyesi yüksek ve ortaöğretim olan çocukların	Anne-baba eğitim seviyesi ilköğretim olan çocuklara göre
Tam aileye sahip çocukların	Parçalanmış aileye sahip çocuklara göre
Okul öncesi eğitim kurumunda 1. yılı olan çocukların	Okul öncesi eğitim kurumunda 2 ve üzeri yılı olan çocuklara göre

Buna göre kız çocuklarının aile algılarının erkek çocuklarına göre; kardeşi olmayan çocukların kardeşi olan çocuklara göre; anne-baba eğitim seviyesi yükseköğretim ve ortaöğretim olan çocukların anne-baba eğitim seviyesi ilköğretim olan çocuklara göre; tam aileye sahip olan çocukların parçalanmış

aileye sahip çocuklara göre; okul öncesi eğitim kurumunda 1. yılı olan çocukların okul öncesi eğitim kurumunda 2 ve üzeri yılı olan çocuklara göre az da olsa daha olumlu durumda olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmaya katılan çocukların aile bireylerini eksik, ayrı çizme ve resme aile bireyleri dışında birey ekleme durumları üzerinde kardeş durumu, anne-baba eğitim seviyesi ve aile yapısının doğrudan, cinsiyet ve okul öncesi eğitim kurumundaki yılın ise dolaylı olarak etkisi olduğu düşünülmektedir.

Aile bireylerinin çizim sıraları ve sayfadaki yerlerine göre elde edilen sonuçlar aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 42

Aile Bireylerinin Çizim Sıraları ve Sayfadaki Yerlerine Göre Elde Edilen Sonuçlar

	Yakın hissedilen birey	Önemli görülen ve örnek alınan birey	Önemsiz görülen ya da çatışma yaşanan birey
Kız	Anne	Anne-baba	Kendisi
Erkek	Baba	Baba	Kardeş
Kardeşi olan	Anne-baba	Baba	Kardeş
Kardeşi olmayan	Hiç kimse	Anne	Kendisi
Anne eğitim seviyesi ilköğretim	Anne	Anne	Kardeş
Anne eğitim seviyesi ortaöğretim	Baba ve kardeş	Anne-baba	Kendisi
Anne eğitim seviyesi yükseköğretim	Baba	Anne	Kardeş
Baba eğitim seviyesi ilköğretim	Anne	Kendisi	Kardeş
Baba eğitim seviyesi ortaöğretim	Anne-baba-kardeş	Baba	Kendisi
Baba eğitim seviyesi yükseköğretim	Baba	Anne	Kardeş
Tam aileye sahip	Anne	Baba	Kardeş
Parçalanmış aileye sahip	Anne-baba-kardeş	Baba	Kendisi
Okul öncesi eğitim kurumunda 1. yılı	Anne	Baba	Kardeş
Okul öncesi eğitim kurumunda 2 ve üzeri yılı olan	Baba	Anne-baba	Kardeş

Buna göre aile içerisinde daha yakın hissedilen bireye bakıldığında;

Kız çocuklarında annenin, erkek çocuklarında babanın; kardeşi olan çocuklarda anne ve babanın, kardeşi olmayan çocuklarda hiç kimsenin yakın hissedilen birey olduğu tespit edilmiştir.

Anne eğitim seviyesi ilköğretim olan çocuklarda annenin, anne eğitim seviyesi ortaöğretim olan çocuklarda baba ve kardeşin, anne eğitim seviyesi yükseköğretim olan çocukların ise, babanın yakın hissedilen birey olduğu tespit edilmiştir. Baba eğitim seviyesi ilköğretim olan çocuklar kendilerini annenin, baba eğitim seviyesi ortaöğretim olan çocuklarda anne, baba, kardeş ve hiç kimsenin, baba eğitim seviyesi yükseköğretim olan çocuklarda ise, babanın yakın hissedilen birey olduğu tespit edilmiştir.

Tam aileye sahip olan çocuklarda annenin, parçalanmış aileye sahip çocuklarda anne, baba, kardeş ve hiç kimsenin; okul öncesi kurumda 1.yılı olan çocuklarda annenin, okul öncesi kurumda 2. ve üzeri yılı çocuklarda babanın yakın hissedilen birey olduğu tespit edilmiştir.

Aile içerisinde daha önemli görülen ve örnek alınan birey incelendiğinde; kız çocuklarında anne ve babanın, erkek çocuklarında babanın; kardeşi olan çocuklarda babanın, kardeşi olmayan çocuklarda annenin daha önemli görülen ve örnek alınan birey olduğu tespit edilmiştir.

Anne eğitim seviyesi ilköğretim olan çocuklarda annenin, anne eğitim seviyesi ortaöğretim olan çocuklarda anne, baba ve kardeşin, anne eğitim seviyesi yükseköğretim olan çocukların ise, annenin daha önemli görülen ve örnek alınan birey olduğu tespit edilmiştir. Baba eğitim seviyesi ilköğretim olan çocuklarda kendisinin, baba eğitim seviyesi ortaöğretim olan çocuklarda babanın, baba eğitim seviyesi yükseköğretim olan çocuklarda ise, annenin daha önemli görülen ve örnek alınan birey olduğu tespit edilmiştir.

Tam ve parçalanmış aileye sahip olan çocuklarda babanın, okul öncesi kurumda 1.yılı olan çocuklarda babanın, okul öncesi kurumda 2. ve üzeri yılı çocuklarda anne-babanın daha önemli görülen ve örnek alınan birey olduğu tespit edilmiştir.

Aile içerisinde daha önemsiz ve değersiz görülen bireye bakıldığında;

Kız çocuklarında kendisinin, erkek çocuklarında kardeşin; kardeşi olan çocuklarda kardeşin, kardeşi olmayan çocuklarda kendisinin aile içerisinde daha önemsiz ve değersiz görülen birey olduğu tespit edilmiştir.

Anne eğitim seviyesi ilköğretim ve yükseköğretim olan çocuklarda kardeşin, anne eğitim seviyesi ortaöğretim olan çocuklarda kendisinin aile

içerisinde daha önemsiz ve değersiz görülen birey olduğu tespit edilmiştir. Baba eğitim seviyesi ilköğretim ve yükseköğretim olan çocuklarda kardeşin, baba eğitim seviyesi ortaöğretim olan çocuklarda kendisinin aile içerisinde daha önemsiz ve değersiz görülen birey olduğu tespit edilmiştir.

Tam aileye sahip olan çocuklarda kardeşin, parçalanmış aileye sahip çocuklarda kendisinin; okul öncesi kurumda 1.yılı ve 2. ve üzeri yılı olan çocuklarda kardeşin aile içerisinde daha önemsiz ve değersiz görülen birey olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmaya katılan 60-72 aylık tüm çocuklar incelendiğinde ise;

Aile bireyleri içerisinde annelerini kendilerine daha yakın hissettikleri ve ilişkilerin diğer aile bireylerine göre daha yakın oldukları; babalarını daha önemli gördükleri ve örnek aldıkları; kardeşlerinin de en çok çatışma yaşadıkları birey olduğu tespit edilmiştir.

Tüm bunların yanı sıra araştırmadaki çocukların çizimleri aile bilgi formları ve görüşmelerle birlikte değerlendirildiğinde, anne-baba ve çocuk arasındaki ilişkinin, aile ortamı ve yapısı ile kardeş kıskançlığının çocuğun yaptığı resimlere yansıdığı söylenebilir. Kardeşlerin ya da babanın resme dâhil edilmemesi, uzakta ve etkileşim içinde olunmadan çizilmesi, annenin ya da babanın büyük çizilmesi gibi örnekler verilebilir. Ayrıca, çocuğun kendisi ve annesinin ayrıntılı çizimine karşın, baba ve kardeşin özensiz çizimlerinin ya da tam tersi örneklerin resimlere yansıyabildiği gözlemlenmiştir. Çocuğun kendini aile resminin içine dâhil etmediği görülürken, bu dönemin özelliklerinden biri olan benmerkezci düşünmeye paralel olan resimde sadece kendini çizmesine rastlanmamış fakat çocuğun kendisini herkesten büyük çizdiği örnekler olmuştur. Çalışmada parçalanmış aile yapısına sahip olan çocuklar, birlikte yaşamadıkları aile bireylerini resme ekleyerek ailelerini parçalanmış aile yapısından çekirdek aile yapısına dönüştürmüşlerdir. Bu çocukların resimlerinde; ailede yaşamayan fakat aile kavramı içinde olan baba figürünün eklendiği görülmüştür.

Öneriler

Bu çalışmada çocukların aile algıları incelenmiştir. Çocukların hayatındaki aile kadar önemli olan farklı algılar incelenerek geliştirilebilir yönleri ve sorunları tespit edilebilir.

Bu çalışmada çocukların aile algıları, cinsiyet, kardeş durumu, anne-baba eğitim seviyesi, aile yapısı ve çocuğun okul öncesi eğitim kurumundaki yılı değişkenlerine göre incelenmiştir. Yapılacak çalışmalarda çocukların aile algıları daha farklı değişkenler açısından incelenebilir.

Bu çalışmada çocukların aile algıları projektif bir teknik olan resim ile incelenmiştir. Çocukların aile algıları resim dışındaki farklı tekniklerle incelenebilir.

Bu çalışmada Karadeniz bölgesinden Trabzon ilindeki 3 anaokulu örnekleme alınmış ve okul öncesi eğitime devam eden 60 – 72 ay yaş grubu 40 öğrenci ile yapılmıştır. Gelecek çalışmalarda, farklı bölgelerde, farklı öğretim kademesindeki ve farklı yaşlardaki daha fazla çocuğu kapsayacak şekilde yapılabilir.

Farklı yaş gurubundaki çocukların aileleri sebebiyle yaşadıkları problemler hakkında bilgi edinmek, okul öncesi eğitimcilere, okul rehberlik servislerine, eğitim programı uzmanlarına, o yaş dönemi çocuğa sahip ailelere, ailenin bakımı ve korunmasından sorumlu olan kurumlara bilgi sağlayarak önlemlerin alınmasını sağlayabilir.

Kaynaklar

- Adak, N. (2005). Kurumlara sosyolojik bakış. İçinde S. Güçlü (Ed.) *Toplumun temel yapı taşı: Aile* (47-102). İstanbul: Birey.
- Adana Candemir, F. (2000). *Anne-baba tutumlarının çocuktaki benlik kavramı üzerine etkisi* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi. (99173)
- Adler, S. (2006). *Aktörlük sanatı*. (Çev: N. U. Özüaydın). İstanbul: Mitos-Boyut Yayınları.
- Ak, Ö. (2007). *Jean Piaget düşüncesinde psikolojik yapılar* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akkapulu Kaya, F. (2004) Aile yapılanmasını anlamada aile çiz testinin kullanılması. *Yansıtma Psikopatoloji ve Projektif Testler Dergisi*. 1-2, 125-132.
- Aksoy, P. ve Baran, G. (2010). 60-72 aylık çocukların okula ilişkin algılarının resim yoluyla incelenmesi. *International Conference on New Trends in Education and Their Implications*. ISBN: 978 605 364 104 9.
- Aksöz, M. (2010). *Sosyal çevrede iç ve dış mekân olgusunun 10-12 yaş grubu çocuk resimlerine yansımaları ve sanatsal gelişim evrelerine göre incelenmesi*, (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi. (261077)
- Alakuş, A. O. (2004). Çocuğun sanatsal gelişim süreci. *Eurasion Journal of Educational Research*, 14, 33-40.
- Altinköprü, T. (1980). *Genel karakter bilim ve insanı tanımada testler*. Ankara: Gül Matbaası.
- Altinköprü, T. (2008). *Eğitim açısından çocuk psikolojisi çocuğun başarısı nasıl sağlanır?*. İstanbul: Hayat.
- Amato, P.R. (1993). Children's adjustment to divorce: Theories, hypotheses and empirical support. *Journal of Marriage and the Family*, 55 (1), 23-38.
- Anderson, L. (2004). *A Comparison of Kinetic Family Drawings of Firstborn And Second-Born Siblings*. (Unpublished doctoral dissertation). Andrews University, Scotland.

- Anne Çocuk Eğitim Vakfı, (2005). *Okul öncesi eğitimde kalite: Üniversitelerin rolü*. Toplantı raporu, İstanbul.
- Anne Çocuk Eğitim Vakfı, (2014a). 3-4 yaş gelişim özellikleri, AÇEVokulöncesi.org adresinden 28 Aralık 2014 tarihinde alınmıştır.
- Anne Çocuk Eğitim Vakfı, (2014b). 5-6 yaş gelişim özellikleri, AÇEVokulöncesi.org adresinden 29 Aralık 2014 tarihinde alınmıştır.
- Aral, N. Kandır, A. ve Can Yaşar, M. (2000). *Okul öncesi eğitim ve anasınıfı programları*. İstanbul: YA-PA.
- Arıcı, B. (2006). Resim, psikoloji ve çocuğun dünyasında resim. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 10, 15-22.
- Arteche, A. & Murray, L. (2011). Maternal affective disorder and children's representation of their families. *Journal of Child and Family Studies*, 20 (6). pp. 822-832. ISSN 1573-2843 doi:10.1007/s10826-011-9450-7
- Artut, K. (2001). *Sanat eğitimi kuramları ve yöntemleri*, Ankara: Anı Yayıncılık
- Artut, K. (2004). Okul öncesi resim eğitiminde çocukların çizgisel gelişim düzeylerine ilişkin bir inceleme, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 223-234.
- Artut, K. (2007). *Okul öncesinde resim eğitimi*, Ankara: Anı.
- Bahçıvan Saydam, R. (2004). Çocuk çizimlerinin klinik değerlendirmedeki yeri. *Yansıtma Psikopatoloji ve Projektif Testler Dergisi*, 1-2, 111-124.
- Baran, M., Yılmaz, M. ve Yıldırım, M. (2007). Okul öncesi eğitimin önemi ve okul öncesi eğitim yapılarındaki kullanıcı gereksinimleri (Diyarbakır huzurevleri anaokulu örneği), *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8, 27-44.
- Başaran, İ. E. (1994). *Eğitime giriş*. Ankara: Kadioğlu.
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and sustain use. *Journal of Early Adolescence*, 11, 56-95.

- Bogdan, R.C., & Biklen, S.K. (1992). *Qualitative research for education to theory and methods*. Boston: Allyn and Bacon A Division of Simon & Schuster Inc.
- Bostancı, F. (2006). *Çocuk resmini konu, çizgi, şekil ve renk açısından değerlendirme* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi. (191649)
- Burkitt, E., Barret, M., & Davis, A. (2003). Children's colour choices for completing drawings of affectively characterised topics. *Journal Of Child Psychology And Psychiatry*, 44 (3), 445-455.
- Buyurgan, S. ve Buyurgan, U. (2007). *Sanat eğitimi ve öğretimi*, Ankara: Pegem A.
- Büyükkarabacak, O. (2008). *Çocuk resimlerinde imgelerin yeri* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi. (250914)
- Carr, A. (2005). *The handbook of child and adolescent clinical psychology: A contextual approach*, NY: Brunner-Routledge.
- Cevizci, A. (2010). *Eğitim sözlüğü*, İstanbul: Say Yayınları.
- Chandler, L. A., & Johnson, V. J. (1991). *Using projective techniques with children: A guide to clinical assessment*, Springfield, IL: Charles C. Thomas Publisher.
- Collado, F. Y. (1999). The role of spontaneous drawing in the development of children in the early childhood settings,
www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/recordDetail?accno=ED438898.
- Creswell, J. W. (2003). *Research design qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. California, ABD: Sage Publications.
- Cüceloğlu, D. (2000). *İnsan ve davranışı*. İstanbul: Remzi.
- Çağdaş, A. (2012). *Anne-baba-çocuk iletişimi*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Çalışandemir, F. (2014). Okul öncesi dönemde çocukları değerlendirme ve tanıma teknikleri. İçinde A. Önder (Ed.) *Bireysel farklılıkların önemi ve desteklenmesi* (s. 9-19). Ankara: Pegem.
- Dabakoğlu, N. F. (2004). *Okul öncesi eğitime devam eden ve etmeyen ilköğretim üçüncü sınıf öğrencilerinin öz kavramlarının ve anne baba tutumlarının incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi. (145049)
- Di Leo, J. H. (1983). *Interpreting children's drawing*. New York: Brunner/Mazel.
- Dilci, T. (2014). *Aile içi yaşamın çocuk resimlerindeki izi*. İstanbul: İdeal Yayıncılık.

- Dunn, J., O'Connor, T.G., & Levy, I. (2002). Out of the picture: A study of family drawings by children from step-, single-parent, and non-step families. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 31(4), 505- 512.
- Durualp, E., Çiçenoğlu, S., Müminoğlu, S., Kalkanlı, G. ve Altuntaş, Z. (2012). Hastanede yatmış olan okul öncesi dönem çocuklarının yaptıkları resimlerin incelenmesi. In 3. International Conference on New Trends in Education and Their Implications, Tam Metin Kitabı, 1497-1509, Antalya.
- Ekiz, D. (2007). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. İstanbul: Lisans Yayınları.
- Elmacioğlu, T. (2012). *Başarıda aile faktörü*. İstanbul: Yediveren Yayınları.
- Elliott R. & Timulak L. (2005). Descriptive and interpretive approaches to qualitative research. *A handbook of research methods for clinical and health psychology*. 11, 147-159.
- Erürker, B. (2007). *Tam aileye ve parçalanmış aileye sahip 5-6 yaş çocuklarının bilişsel işlevlerinin karşılaştırılması* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi. (227261)
- Eskicioğlu, İ. (2010). Okul öncesi dönemin gelişimsel özellikleri, *Rota, Ekim*, <http://www.devpsy.hacettepe.edu.tr/dosyalar/annebaba/okuoncesidonem.pdf> adresinden 28 Aralık 2014 tarihinde alınmıştır.
- Fan, R. J. (2012). A study on the kinetic family drawings by children with different structures, *The International Journal of Arts Education*. 173-204.
- Furth, G. M. (2002). *The Secret World Of Drawings: A Jungian Approach to Healing Through Art*. Toronto: Inner City Boks.
- Gander, M. J., & Gardiner, H. W. (1998). *Çocuk ve ergen gelişimi*, (Yay. Haz. B. Onur), Ankara: İmge.
- Gauthier, A. H., Smeeding, T. & Furstenberg, F. F. (2001). Do we invest less time in children? Trends in parental time since the 1960. Annual meeting of the Population Association of America. Washington, DC.
- Gezer Şen, B. (2011). *Çocuk sosyolojisi bağlamında ailelerin çocuklarına bakış açılarının değerlendirilmesi (Elazığ ili örneği)* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi. (289547)

- Gilby, R. L. & Pederson D. R. (1982). *The development of the child's concept of the family. Canadian Journal of Behavioral Science, 14*, 110-121.
- Gillespie, J., (1994). *The projective use of mother-and-child drawings: A manual for clinicians* New York, Psychology Press.
- Göktaş Telmaç, N. G. (2010). *Anne baba tutumlarının ve çocukların davranışsal özelliklerinin sihirli aile çizim testi ile incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi. (265646)
- Güneysu, S. (1982). *Ana-babaların çocuklarına karşı tutumları ve çocuktaki davranış problemleri* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi. (284526)
- Günindi, Y. ve Giren Yaşa, S. (2011). Aile kavramının değişim süreci ve okul öncesi dönemde ailenin önemi, *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi, 31*, 349-361.
- Halmatov, S. (2015). *Çocuk resimleri analizi ve psikolojik resim testleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Handler, W. C. (1994). Succession in family business: *A Review of the Research, 7*(2), 133-157. DOI: 10.1111/j.1741-6248.1994.00133.x.
- Haviland, W. A. & diğ. (2008). *Kültürel antropoloji*. (Çev. İ. D. Erguvan Sarıoğlu). İstanbul: Kaknüs Yayıncılık.
- Hetherington, E.M., Parke, R.D., Gauvain, M., & Locke, V.O. (2006). *Child psychology: A contemporary viewpoint*. (6'th Ed.). NY: McGraw Hill Publication.
- Hızel, M. (1999). *Okul çocuklarında görülen enürezis ve enkoprezis sıklığının aile tutumu ile ilişkisi* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi. (86658)
- Hortaçsu, N. (2003). *Çocuklukta ilişkiler ana baba, kardeş ve arkadaşlar*. Ankara. İmge Kitabevi.
- Jourdan, C. (2000). *Le desin de la famille*. Paris: Editions et Applications Psychologiourd.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1998). *Kültürel psikoloji kültür bağlamında insan ve aile*. İstanbul: YKY.

- Kağıtçıbaşı, Ç. ve Özgediz, S. (1983). *Türkiye okul öncesi çocuk gelişimi ve eğitimi projesi*, Boğaziçi Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Enstitüsü, İstanbul: Tanburacı Matbaası.
- Kamu Alanı, (2011). Aile ve eğitim ilişkisi, <http://www.kamualani.com/aile-ve-egitim-iliskisi/> adresinden 11 Ocak 2015 tarihinde alınmıştır.
- Karayılmaz, D. (2008). *Ana sınıfına devam eden çocukların duygusal zeka ve sosyal uyum becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi. (218473)
- Kaygas, Ö. (2011). Suça sürüklenen çocuğun cezai sorumluluğu, http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_1366.htm adresinden 04 Aralık 2014 tarihinde alınmıştır.
- Keskin, I. (2007). *Boşanmanın sosyolojik ve psikolojik nedenleri ve boşanmanın ortaya çıkardığı sonuçlar* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi. (209327)
- Keskin Paktuna, S. (2013). *Çocuk çizgilerindeki giz çöp çocuk*, İstanbul: Boyut.
- Kırıışoğlu, Ö. (2005). *Sanatta eğitim: Görmek, anlamak, yaratmak*, Ankara: Pegem.
- Kırcan, U. (1994). *Çocuk resminde aile (Adıyaman ve Kahta okulları üzerine bir inceleme)* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi. (36638)
- Kığılı, Ş. (1994). *Anne, baba ve çocuğun kendi aile yapılarına ilişkin değerlendirmelerinin bazı değerşkenlere göre incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Komasyon, (1993). *4. Milli Eğitim Şurası okul öncesi eğitimi komisyonu raporu*. İstanbul: YA-PA.
- Kuş, E. (2003). *Nitel-nicel araştırma teknikleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Lev-Wiesel, R., & Al-Krenawi, A. (2000). Perception of family among Bedouin-Arab children of polygamous families as reflected in their family drawings. *American Journal of Art Therapy*, 38 (4), 98-106.
- Malchiodi, C. A. (2013). *Çocuk resimlerini anlamak*, (Çev: T. Yurtbay), İstanbul: Nobel Tıp.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. (Çev. O. Akınhay, D. Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

- McMillan, J. H. (2004). *Educational research: Fundamentals for the Consumer* (4th Edition). Boston: Person.
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Metin, Ö. (2009). *Ankara'da yaşayan altı yaşındaki yabancı uyruklu çocuklarla Türk çocuklarının aile resimlerinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi. (257614)
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2006). *Çocuk gelişimi ve eğitimi çocukları tanıma teknikleri*, Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi, Ankara: MEB.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2014). Okul öncesi eğitim nedir?
mebk12.meb.gov.tr/meb_iys.../20025509_okulncesetmnedr.docx adresinden 1 Ocak 2015 tarihinde alınmıştır.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2015). Resimleriyle çocuk, http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/45/01/972700/icerikler/resimleriyle-cocuk_198515.html adresinden 9 Şubat 2015 tarihinde alınmıştır.
- Milli Eğitim ve Öğretim Sistemini Güçlendirme Projesi, (2007). *Çocuk gelişimi ve eğitimi aile ve çocuk*, Ankara: MEB.
- Morgan, C. T. (1999). *Psikolojiye giriş*. (Çev. H. Arıcı ve ark.). Ankara: Meteksan.
- Morrow, V. (1998). *Understanding Families: Children's Perspectives*. National Children's Bureau Enterprises: London.
- Newman J. L., Roberts L. R., & Syre C. R. (1993). *Concepts of family among children and adolescents: effect of cognitive level, gender, and family structure*. *Developmental Psychology*, 29, 951-962.
- Oktay, A. (2002). *Yaşamın sihirli yılları: okul öncesi dönem*, İstanbul: Epsilon.
- Okyay, L. (2008). *6 yaş grubu okulöncesi eğitim kurumlarına giden çocukların aile resimlerinin sosyo-kültürel değişkenler ve davranış problemleri açısından karşılaştırılması* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi. (240909)
- Önder, A. (2014). *Okul öncesi dönemde çocukları değerlendirme ve tanıma teknikleri*, Ankara: Pegem A Akademi.

- Öngider, N. (2006). *Evli ve boşanmış ailelerde algılanan ebeveyn kabul veya reddinin çocuğun psikolojik uyumu üzerindeki etkileri* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi. (204923)
- Öz, S. (2008). *Farklı aile yapılarındaki 6 yaş çocuklarının aile ilişkilerini algılayışlarındaki benzerlik ve farklılıkların incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi. (225576)
- Özben, Ş. ve Argun Y. (2002). Okul öncesi çocukların anne-babalarının çocuk yetiştirme tutumları ile ilgili değişkenlerin incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14, 18-28.
- Öztürk, M. O. (2002). *Ruh sağlığı ve bozuklukları*, Ankara: Nobel Tıp Kitapevleri, (s. 566-570).
- Pleck, J. H., & Masciadrelli, B. P., (2003). Paternal involvement: Levels, sources, and consequences. M. E. Lamb (Ed.). *The role of the father in child development*, (p. 66-103). New York: John Wiley.
- Polat, Ö. ve Oktay, P. (2005). Okul öncesi eğitimde denetim rehber kitabı. *Okul öncesi eğitimin temel ilkeleri*. İstanbul: Ya-Pa.
- Razon, N. (1992). Ana-baba okulu. İçinde H. Yavuzer (Ed.) *Çalışan anne ve çocuğu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Sağlam, M. (2011). *Boşanma sürecinde olan ailelerdeki çocukların aile algılarının ve sorunlarının resimler aracılığı ile incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi. (300134)
- Sayı, M. (2004). Çocuk çizimlerinin klinik amaçlı kullanımını üzerine bir değerlendirme, *Hacettepe Üniversitesi Türk Psikologlar Derneği Yazıları*, S.7/14, s.1-14.
- Sayı, M. (2014). Okul öncesi dönem çocuğu, <http://www.devpsy.hacettepe.edu.tr/dosyalar/annebaba/okuoncesidonem.pdf>, adresinden 28 Aralık 2014 tarihinde alınmıştır.
- Soyaslan, D. (1998). *Kriminoloji (suç ve ceza bilimleri)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Sönmez, V. (2000). Eğitimin tarihsel temelleri. İçinde V. Sönmez (Ed.) *Öğretmenlik mesleğine giriş* (s. 265-309). Ankara: Anı.

- Striker, S. (2005). *Çocuklarda sanat eğitimi*, (Çev. A. Akın). İstanbul: Epsilon.
- Şahin, Ş. A. (2008). *Çocuk resimlerindeki yaratıcılığın plastik açıdan analizi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şendoğdu, M. C. (2000). *Anaokuluna devam eden 5-6 yaş çocuklarının anne-babalarını algılamaları ile anne babaların kendi tutumlarını algılamaları arasındaki ilişki* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şenel, S. (1995). *Çocuk resminde aile ve plan algısı* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şeremet, E. Ö. (2006). *Okul öncesi dönemi çocuklarının (5-6 yaş) kendilik algılarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi. (209723)
- Tagay, Ö. (2014). Okul öncesi dönemde çocukları değerlendirme ve tanıma teknikleri, İçinde A. Önder (Ed.) *Okul öncesi eğitimde çocuğu tanımanın önemi*, (s. 1-8). Ankara: Pegem.
- Tarkoçin, S. (2014). *Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 48-66 aylık çocukları olan ebeveynlerin çocukları ile iletişim kurma düzeyleri ve davranış sorunları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi. (372276)
- Thomas, G.V., & Gray, R., (1992). Children's drawings of topics differing in emotional significance: Effects on placement relative to a self drawing, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 33, 1097-1104.
- Thomas, G.V. & Jolley, R.P. (1998). *Drawing conclusions: A re-examination of empirical and conceptual bases for psychological evaluation of children from their drawings*, *British Journal of Clinical Psychology*, 37, 127- 139.
- Türk Dil Kurumu, (2015). Algi, <http://www.tdk.gov.tr/index> adresinden 15 Ocak 2015 tarihinde alınmıştır.
- Türk Dil Kurumu, (2014). Büyük Türkçe sözlük, <http://www.tdk.gov.tr/index> adresinden 6 Kasım 2014 tarihinde alınmıştır.

- UNICEF, (2004). *Çocuk haklarına dair sözleşme*, http://www.unicef.org/turkey/pdf/_cr23.pdf, adresinden 5 Aralık 2014 tarihinde erişilmiştir.
- URL1. Sosyal çevre nedir?, <http://nenedir.com.tr/sosyal-cevre-nedir/> adresinden 15 Ocak 2015 tarihinde alınmıştır.
- Ülgen, G. ve Fidan, E. (1991). *Çocuk gelişimi*, İstanbul: Milli Eğitim.
- Ünal, V. (2013). Geleneksel geniş aileden çekirdek aileye geçiş sürecinde boşanma sorunu ve din, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6, 26.
- Watson M. W. & Amgott-Kwan T. (1984). *Development of family-role concepts in school-age children. Developmental Psychology*, 20, 953-959.
- Yavuzer, H. (1999). *Ana- baba ve çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2003). *Resimleriyle Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2012). *Çocukları tanımak ve anlamak*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2013). *Bedensel, zihinsel ve sosyal gelişimiyle çocuğunuzun ilk 6 yılı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım Doğru, S., Turcan, A., Aslan, E., ve Doğru, S. (2006). Çocukların resimlerindeki aileyi tanımlama durumlarının değerlendirilmesi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 223-235.
- Yıldırım, E. (2013). Aile sosyolojisi. İçinde K. Canatan ve E. Yıldırım (Ed.) *Aile ve evlilik türleri* (s. 81-100). İstanbul: Açılım Kitap.
- Yılmaz, G. (2009). *Cinsel istismara uğramış ve uğramamış 6-12 yaş grubundaki çocukların aile resmi çizimleri, davranış sorunları ve ailelerin işlevsel özelliklerinin incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi. (242148)
- Yörükoğlu, A. (2007). *Değişen toplumda aile ve çocuk*. İstanbul: Özgür.
- Yolcu, E. (2004). *Sanat eğitim kuramları ve yöntemleri*. İstanbul: Nobel Yayın dağıtım, s. 244.
- Yurtsever Kılıçgün, M. (2013). *Erken çocukluk eğitimi*. Yayınlanmamış Ders Notları. Erzincan: Erzincan Üniversitesi.

Ekler

Ek-1: Araştırma İzin Belgesi

T.C.
TRABZON VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 82438636/604/903807

26/01/2015

Konu: Uygulama İzni

VALİLİK MAKAMINA

Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Okulöncesi Öğretmenliği Yüksek lisans Programı öğrencisi Ümmühan AKPINAR'ın 'Çocuk Sosyolojisi Açısından 60-72 Ay Arasındaki Çocukların Aile Algılarının İncelenmesi' konulu anket çalışmasını 23/01/2015-31/03/2015 tarihleri arasında Trabzon Kaan Dinler Anaokulu, Trabzon Aliye Aşırbağlı Anaokulu ve Trabzon Yıldızlı Anaokulu'nda okul/kurum müdürlerinin uygun göreceği zamanlarda uygulama yapma isteği Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Hızır AKTAŞ
Millî Eğitim Müdürü

O L U R
.../01/2015

Celalettin CANTÜRK
Vali a.
Vali Yardımcısı

Trabzon Valiliği İl Millî Eğitim Müdürlüğü
Telefon : (0 462) 2302094-1400 Faks : (0 462) 230 43 74
e-posta : trabzonmem@meb.gov.tr

Bilgi için: M.KAŞ (Şb.Mdr.)
İnt.Adresi : trabzon.meb.gov.tr

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden f0a6-1530-3861-8204-a878 kodu ile teyit edilebilir.

Ek-2: Çocuk Bilgi Formu

Çocuk Bilgi Formu

1. Cinsiyeti

Kız Erkek

2. Yaşı?.....

3. Kardeş Sayısı?

Tek çocuk,

2 kardeş,

3 ve daha fazla kardeş,

4. Kaçınıcı çocuk?

İlk çocuk,

Ortanca,

Son çocuk,

5. Aile yapısı?

Tam aile Parçalanmış aile

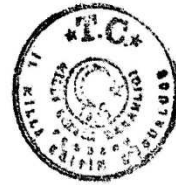
6. Bakımı ile kim ilgileniyor?

Anne Baba Bakıcı

Başka.....,

7. Okul öncesi eğitim kurumundaki yılı?

1.yıl 2. ve üzeri yıl

Ek-3: Aile Bilgi Formu

Aile Bilgi Formu

1- Anne Öğrenim Düzeyi

- Okur-yazar değil
 İlkokul mezunu
 Ortaokul mezunu
 Lise mezunu
 Üniversite mezunu
 Master/Doktora

2- Baba Öğrenim Düzeyi

- Okur-yazar değil
 İlkokul mezunu
 Ortaokul mezunu
 Lise mezunu
 Üniversite mezunu
 Master/Doktora

3- Kaçınıcı evliliğiniz?

Anne; İlk İkinci

Baba; İlk İkinci

Diğer:.....

4- Çalışıyor musunuz?

Anne;

Evet

Mesleğiniz:

Çalıştığınız kurum:

Hayır

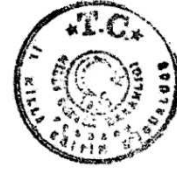
Baba;

Evet

Mesleğiniz:

Çalıştığınız kurum:

Hayır

Ek-4: Çocuk Görüşme Formu

Çocuk ile Yapılacak Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları

1. Ailenin ne demek olduğunu biliyor musun? Bana biraz anlatabilir misin?
2. Senin ailen var mı? Ailende kimler var?
3. Ailemiz olmasaydı ne olurdu sence? Neleri yapabilir, neleri yapamazdık?
4. Ailenle beraber neler yapıyorsunuz? Sen ailenle beraber neler yapmaktan hoşlanıyorsun?
5. Annenle/babanla/kardeşinle en çok neler yapmayı seviyorsun?
6. Ailende en çok kiminle eğleniyorsun, mutlu oluyorsun?
7. Bir yere giderken yanında aileden kimin seninle olmasını istersin?
8. Evde ne olduğunda üzülüyorsun? Üzülünce kimin yanına gidersin, ne yaparsın?
9. Ailende seninle en çok kim ilgileniyor/vakit geçiriyor?
10. Anneden/babadan korkulur mu? Senin hiç korktuğun zamanlar oldu mu?

Ek-5: Aile Görüşme Formu

Aile ile Yapılacak Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları

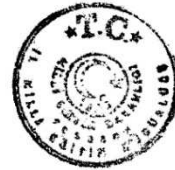
1. Çocuğunuzla ilgili bilgi verir misiniz? Ve bir gününüzü anlatır mısınız?
2. Doğum öncesi, sırası ve sonrasında bir sorun yaşadınız mı? (sağlık vb.)
3. Aile üyelerinin çocuk ile ilişkileri nasıldır? (anne-baba-kardeş vs.)
4. Çocuğunuz ailede neler yapmaktan hoşlanır?
5. Çocuğunuz ailede en çok kiminle eğlenir ve mutlu olur?
6. Çocuğunuz bir yere giderken yanında aileden kimin olmasını ister?
7. Çocuğunuz evde ne olduğunda üzülür? Üzülünce kimin yanına gider, ne yapar?
8. Ailede çocuğunuzla en çok kim ilgilenir/çocuğunuz kiminle vakit geçirir?
9. Disiplin konusunda ailenizde kim daha sıkıdır ve çocuğunuz ailede en çok kimden çekinir?
10. Aile içerisinde belli bir problem var mı? (Boşanma vb.)Varsa çocuğunuz bu problemden haberdar mı?
11. Çocuğunuzun herhangi bir problemi var mı? (Kardeş kıskançlığı vb.)Varsa bu problemi çözmek için herhangi bir çabanız oldu mu?

Aile Çiz Testi

Çocuğa "kâğıt ve boya kalemleri" verilir ve bize ailenin resmini çiz yönergesi verilir.

Resim çizilirken dikkat edilecek hususlar;

- Aile bireylerinin kâğıda çiziliş sırasına dikkat edilmeli,
- Çizim sırasında varsa mırıldanmalar not edilmeli,
- Çizimin bitiminde çocuktan resimdeki kişileri adlandırması istenir.

Özgeçmiş

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Ümmühan AKPINAR

Doğum Tarihi: 04.03.1989

Doğum Yeri: Antalya

Adres: İstiklal mahallesi, Kuşkonmaz sokak, No:12/14

Ümraniye/ İSTANBUL

E-Posta: ummuhanakpinar.ua@gmail.com

Öğrenim Durumu

Üsküdar Şemsi Paşa İlköğretim Okulu (1995-2003)

Üsküdar Çamlıca Kız Lisesi (2003-2006)

Lisans: Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü (2007-2012)

Yüksek Lisans: Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Eğitimi (2012-2015)

İş Deneyimi

Karadeniz Teknik Üniversitesi/ Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı
(Araştırma Görevlisi/ 2013-Devam ediyor)

Yayınlar

Okul Öncesi Dönemdeki Üstün Yetenekli Çocukların Belirlenmesinde
Bilsen Öğretmen Farkındalığının İncelenmesi

R. Abacı, Ç. Çetinkaya, Ü. Akpınar
ICEC İnternational Counseling and Education Conferance 2014
26-28 May 2014 (İstanbul/ Turkey)

Early Chilhood Student Teachers Professional İdentity and Formation: A
Case From Turkey

M. Beşken Ergişi, Ü. Akpınar
ATEE Annual Conferance 2014
25-27 August 2014 (Braga/ Portugal)

